

БИБЛИОТЕКА Галактика
БИБЛИОТЕКА Галактика

ЕДГАР АЛАН ПО

СПУСКАНЕ В МАЕЛСТРЪОМ

**ЕДГАР АЛЪН ПО
СПУСКАНЕ В МАЕЛСТРЪОМ
СБОРНИК
НАУЧНОФАНТАСТИЧНИ
РАЗКАЗИ**

Превод: Александър Бояджиев

chitanka.info

За сборника са подбрани девет от най-хубавите разкази на един от родоначалниците на научнофантастичния жанр. Вече повече от век сътвореното от Едгар Алан По вълнува милиони читатели по света, защото е дело на изключителен художник. Неговото безсмъртно литературно наследство е влязло в съкровищницата на световната литература.

ОГНЯН САПАРЕВ

ЕДГАР ПО — ПИОНЕР НА НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА

„У Едгар По има една черта, която го отличава рязко от всички други писатели и е негова характерна особеност: това е силата на въображението. Не че той превъзхожда с въображението си останалите писатели; но в неговото въображение има една такава особеност, която не сме срещали другаде: това е силата на подробностите... в разказите на По вие виждате до такава степен ярко всички подробности на представения образ или събитие, че на края като че ли се убеждавате в неговата възможност и реалност, макар това събитие да е или почти съвсем невъзможно, или още никога да не се е случвало на този свят... У По има фантастичност, но тя е някак материална, ако бихме могли така да се изразим. Вижда се, че той е напълно американец, даже и в най-фантастичните си произведения.“

Ф. М. Достоевски

Едгар По — някога остроумно наречен „ангел в машина“ — е един от най-необикновените писатели, които са съществували. Преди всичко той поражда с удивителното единство на противоречия.

Изтънчена любов към красотата — и болезнено опиянение от патологичните състояния на душата.

Екзалтирано потапяне в безсъзнателното, тайнственото и мистичното — и любов към науката, увлечение по математиката, вяра

в техниката.

Неудържима фантазия, невероятни измислици — и детайлна правдоподобност, логическа последователност, рационална мотивировка.

Смях и пародия — и автентичен готически ужас.

Неуморен рецензент с широк обхват, с възискателност и критически темперамент — и почти мистичен порив към бляновете...

Този гениален закъснял романтик, който живя много тежък, изпълнен с безкрайни страдания, лишения и психически кризи живот, който не бе разбран и оценен навреме от делова Америка, е начало на много начала не само в американската, но и в световната литература. („Стильът на По беше уморителен, сложен и далеч превишаваше общото интелектуално равнище, затова авторът не беше добре платен“ — отбелязва един писател, негов приятел... „Различните материали, които четох напоследък, създадоха у мен убеждението, че Съединените щати са били за Едгар По обширна клетка, огромно счетоводно учреждение и че цял живот той е правил отчаяни опити да се измъкне от тази омразна атмосфера“ — пише Бодлер в своята статия за По^[1]).

Едгар По е първият значителен литературен критик на Америка, който — нито проевропейски, нито проамерикански настроен — се бори за националното своеобразие на родната си литература, издига естетическите вкусове и критерии.

Той е предшественик на символизма и декадентската литература.

Той е майстор на проникването в болезнените дебри на душата, на пластичното изображение на „отвратителната острота на чувственото възприятие“; неговите изображения на маниакалното предхождат с две поколения големия интерес към психологията на лудостта.

Той е създател на детективския жанр — тук Едгар По има най-много последователи: от неговия герой Ш. Огюст Дюпен — ексцентричен потомък на знатен род, аналитик-ерудит и детектив-любител — има само една крачка до Шерлок Холмс и другите подобни.

Той е майстор на фантастиката на ужаса — с нея е правил най-силно впечатление на своите съвременници и е повлиял върху доста автори на този жанр; все по-силен интерес към тази страна на неговото творчество проявява през последното десетилетие киното.

Той е пионер на научната фантастика — факт, който е забелязан отдавна, но не е получил необходимото внимание и популярност. (Още през 1905 г. анонимната статия „Научност в романа“ в „Saturday Review“ цитира с не много добро чувство По като „вероятният баща“ на тази „псевдонаучна“ белетристика, „чиито живи продължители все още са д-р Конан Дойл и мистър Х. Г. Уелс“.)

Едгар По е разбран и приет по-добре в Европа. Негов ентузиазизиран преводач и влюбен ценител е Шарл Бодлер (през 1856 г. превежда сборника „Необикновени разкази“, през 1857 — „Нови необикновени разкази“); той открива у По много от своите възгледи, „само че изложени тук по-последователно и съвършено“, и написва през 1852 г. — т.е. само три години след смъртта на По — вдъхновените страници на студията „Едгар Алън По — живот и произведения“.

След прочитането на „Необикновени разкази“ братя Гонкур записват на 16 юли 1856 г. в прочутия си „Дневник“ своето впечатление, което и днес удивлява с проникателността си:

„Това, което критиците още не са забелязали: нов литературен свят, предвестник на литературата на ХХ век. Научна фантастика, фабула, основана на принципа А+Б; литература болезнена и някак прозрачно ясна. Никаква поезия — въображението е внимателно контролирано от анализа... В това се усеща мономания. Предметите играят по-значителна роля от хората; любовта отстъпва място на дедукцията и други подобни източници на мисли, фрази, сюжети и занимателности; основата на романа се е преместила от сърцето към главата, от чувствата към мислите; от драматическите сблъсъци към математическите изложения...“^[2]

Подобно свидетелство е особено важно, защото днес ние — поради своето изкушено от съвременната литература съзнание — не сме в състояние да почувствуваме и оценим достатъчно тъкмо информационната свежест и оригиналност на „логическото“ и „математическото“ в творчеството на По — това, което го е отделяло благоприятно на фона на тогавашната литература. По същите причини — на фона на реалистичния аналитизъм и рационализъм — днес по-силно впечатление в неговите творби като че ли прави мистериозното, халюцинациите, „ненаучното“.

Бодлер също нееднократно подчертава тази особеност на таланта на По: „...той подчинява вдъхновението на метода и най-строгия анализ“^[3].

Още първият разказ — „Ръкопис, намерен в бутилка“^[4], с който Едгар По печели награда на конкурс на списание „Baltimore Saturday Visitor“ през 1831 г. (разказът е публикуван през 1833 г.) и по този начин влиза „официално“ в литературата, е фантастичен. Това е фантастика мрачна (готическа), оригинално използване на стария и така обичан от романтиците мотив за летящия холандец. (За сравнение нека припомним, че известният авантюристичен роман на ужаса „Корабът-призрак“ на капитан Ф. Мариът, който нашироко развива тази легенда, излиза през 1839 г.). Още тук младият писател използва принципа на незавършеност и недоизказаност, на „подводно течение на смисъла“, който по-късно ще получи широко приложение и в „ужасните“, и в „логическите“ му разкази и — в ущърб на художествено-естетическото внушение — ще бъде пренебрегван от многобройните му последователи.

Днес — след неизбежното пресяване на времето — името на Едгар По се свързва главно с два типа разкази, които съгласно традицията^[5] можем да наречем „разкази на ужаса“ (нерядко разобличен и пародиран) и „логически разкази“ (понятие по-подходящо и по-широко от „детективски“). При това границата между тях е условна: ужасът прониква в логическото, а логиката — в описанието на ужаса. Своеобразието на Едгар По като фантаст е в това, че се намира на границата на старата „готическа“ фантастика на ужаса и зараждащата се научна фантастика: че ги свързва, осъществявайки оригинален преход между тях. Интересното е именно това зараждане на новото в недрата на старото: приемствеността в жанрово-трансформационните процеси на фантастиката — и още по-интересна с това, че се осъществява в сравнително кратък период и в творчеството на един автор. Наистина, Едгар По остава главно във фантастиката на ужаса, там създава шедьоври като „Падението на дома Ъшър“ и „Лигея“. Но това не бива да ни пречи да видим и зараждането на новото: пионерския подтик, който По дава на научната фантастика и който ще бъде по-късно по-цялостно реализиран от други автори.

Познавачите на фантастиката ще ни напомнят, че още през 1818 г., Мери Шели издава романа „Франкенщайн или новият Прометей“,

който е едновременно и история на ужаса (свързана с готическата традиция), и философска притча в духа на Просвещението, и донякъде научна фантастика. Все пак, струва ми се, тъкмо елементът на научна фантастика е най-малък и проблематичен. Затова, без да пренебрегваме постижението на младата жена на Шели, което, макар и с твърде скромни художествени достойнства, благодарение на своята кинематографичност обогатява жанра с един много популярен герой, е по-добре да потърсим органичната поява на новия жанр в творчеството на един голям писател, предразположен към това от обективните условия и спецификата на собствения си талант.

По силата на утвърдена традиционна асоциация понятието „научна фантастика“ се свързва с името на Жул Верн.

Но самият Жул Верн не крие своя дълг към Едгар По — и сам го поздравява като „le créateur du roman merveilleux — scientifique“. Не е трудно да забележим влиянието на Едгар По — особено върху историите с балони, с които Жул Верн започва своето творчество. За сравнение:

— през 1835 г. Едгар По публикува „Необикновените приключения на някой си Ханс Пфаал“;

— през 1844 г. — „Удивителна новост“ („Балонът-измислица“);

— през 1849 г. — *Mellonta tauta*;

— през 1851 г. Жул Верн пише разказа „Пътешествие с балон“;

— през 1863 г. — романа „Пет седмици с балон“.

Какви са особеностите на фантастиката на ужаса на Едгар По? Какво място заема тя в готическата традиция?

Доколко и в какъв смисъл можем да говорим за научна фантастика у По? Какви са особеностите ѝ и как се извършва преходът?

Не всички „ужасни“ разкази на Едгар По са фантастични — достатъчно е да споменем „Кладенецът и махалото“, „Черната котка“ или „Береника“. Но повечето от тях са повече или по-малко такива — лесно обяснимо от спецификата на жанра (над почти цялото белетристично творчество на По лежи някакъв мрачно-зловещ отпечатък, витае скръбно-болезнено-тайнствена атмосфера). Тук бихме могли да припомним някои точни забележки от статията на Уолтър Скот „За свръхестественото в литературата“:

„Нито един от източниците на романтическата фантастика не е толкова дълбок, никое друго средство не може да възбуди завладяващия интерес, който така се стремят да постигнат авторите на този вид литература, както влечението на човека към свръхестественото. То е присъщо на всички класи на нашето общество и може би най-много обхванати от него са онези хора, които са усвоили донякъде скептичен поглед към предмета... Сама по себе си вярата във свръхестественото... е тясно свързана и със закономерностите на самата човешка природа...“^[6]

Без претенции за изчерпателност, в „ужасните“ разкази на По можем да набележим няколко характерни мотива:

- преждевременно погребение (много популярен мотив);
- различни „научни“ опити (хипноза, месмерически транс, галваническо възкресение), извършвани с умиращи или умрели: смисълът им е в релативизирането на границата живот-смърт. (Както се казва в разказа „Преждевременно погребение“: „Границите между живота и смъртта са тъмни и твърде приблизителни. Кой може да каже къде завършва едното и започва другото?“);
- побеждаване на смъртта чрез силата на любовта — своеобразно възвръщане от смъртта; от предишния мотив се отличава по това, че „опитът“ се извършва без никаква намеса;
- странна болест, болезнена чувствителност, тайнствена връзка с околния свят, който като че ли също притежава чувствителност; усет за смъртта, постепенно преминаване в небитието, дори описване на усещанията след смъртта;
- намеса на демонични сили (но не директно);
- ужасно, гибелно природно явление (стихия, бедствие) — в псевдодокументален и поетично-алегоричен вид;
- престъпление (нечовешка жестокост), извършено под натиска на някакъв вътрешен бяс, на тъмни подсъзнателни сили, които не могат да бъдат овладени.

Както се вижда, повечето от мотивите съдържат свръхестествено или се докосват до него. Повечето от тях са фокусирани в основния за всяка фантастика на ужаса проблем: границата живот-смърт. Те дискутират непроницаемостта/проницаемостта на тази най-важна и най-страшна граница за човека, която открай време го е плашила, привличала и провокирала да я нарушава.

Във всеки от посочените мотиви могат да се срещнат разкази в различна естетическа модалност: трагично-ужасни, пародийно-комични и трагикомични (черен хумор). Единственото изключение прави мотивът за любовта, побеждаваща смъртта — всички произведения от този вид са поетично-трагични (има неща, с които дори По не се шегува и подиграва). Въпросът е там, че По обича да пародира и да се самопародира — не е лесно да се разбере дали пресилването е пародийно, или сериозно; балансирането между трагично и комично, гротескно и алегорично е основна естетическа характеристика на белетристиката на По. Не е трудно да набележим две успоредни колони от разкази, разработващи сходен мотив, но в различна естетическа тоналност:

„Метценгерщайн“ — „Не залагай главата си на дявола“.

„Балонът-измислица“ — „Невероятните приключения на някой си Ханс Пфаал“.

„Спускане в Маелстръом“ — „Сфинксът“,

„Истината в случая с господин Валдемар“ — „Разговор с мумията“.

„Маската на Червената смърт“ — „Крал Чума“ и пр.

Някои „ужасни“ истории на По са писани под явното влияние на немската (готическата) школа: например „Метценгерщайн“ отначало е бил публикуван с подзаглавие „Подражание от немски“. За един млад литератор, който иска да си пробие път, съществуващите литературни конвенции, вкусът и очакванията на публиката далеч не са без значение. По това време литературните издания са пълни с всевъзможни „страшни“ истории, а вестниците — с описание на месмерически опити, случаи на преждевременно погребани, полети с балони и пр. — т.е. — в определен смисъл разказите на По не са чак толкова измислени и невероятни. Когато в 1835 г. редакторът на „Messenger“ изразява своето възмущение от ужасите на „Береника“, Едгар По отговаря с писмо, където ясно аргументира своите съображения:

„Историята на всички списания показва ясно, че тези, които придобиват популярност, са задължени за това на разкази, подобни на «Береника», въпреки че тези разкази, признавам, имат много по-добро изпълнение. Вие ме питате в какво се състои тяхната особеност? В това, че забавното в тях се издига до гротескност; плашещото става

ужасно; ироничното се превръща в бурлескно; причудливото става странно и мистично... Вие можете да кажете, че всичко това е проява на лош вкус... Но това няма особено значение. За да бъдете оценен, вие трябва да бъдете четен и едва след това произведенията ви ще бъдат жадно търсени.“^[7]

Може би отначало младият автор гледа прагматично на разказите си (факт е, че сатирично пародира готическите разкази в същия момент, в който сам ги пише). Но постепенно осъзнава художествените възможности, които този вид литература предлага. За него не е трудно да се отърси от влиянията. По е значително по-жесток и автоироничен от немските романтици, у него липсва приказно-игривият дух, той търси значително по-реални източници на ужас; от друга страна, у него е твърде силно психологичното, аналитичното и автобиографичното. За всеки що-годе запознат с живота на Едгар По (ранната смърт на майката, несигурното детство, ранната смърт на жена му, след която По изпада в продължителна депресия, мизерията, алкохолните кризи) е ясно, че автобиографичният момент в разказите му е значително по-силен, отколкото обикновено се мисли. Може би най-добре изразява това самият автор, който в предговора към сборника „Гротески и арабески“ обяснява, че навяваният от тях ужас „идва от душата, а не от Германия“.

В „ужасната“ фантастика на По липсват типичните за масовата литература на ужаса призраци и вампири (по-застъпен е мотивът „обречен дом“). Едгар По се интересува от психологическия ужас, от двузначните тайни на душата, а не от технологията на окултното. Творчеството му е проникнато от една романтическа свръхчувствителност (болезнено изтънена чувствителност) и живописно ярка наблюдателност-впечатлителност. Той създава свой характерен тип герой и героиня — смъртно бледи и крехки, но със силна воля(особено жените), болезнено чувствителни и страстно влюбени, печални и болнави, унесени в стари книги, страдащи от халюцинации, мании и подобни на смърт припадъци, умиращи от странни болести, податливи на неясни флуиди, борещи се със смъртта дори и след умирането — те именно в голяма степен придават психологическа убедителност на неговите „ужасни“ истории, които иначе са съвсем безхитростно написани — обикновено в първо лице, с аз-повествовател. Тази изповедност на героя-разказвач помага на

идентификацията ни с него: улеснява „заразяването“ с неговите фобии и халюцинации.

Вторият важен художествен момент е удивителното умение на По да създава атмосфера (или „интонация“ според неговата собствена терминология): да съчетава герой и обстановка, характер и събитие, дума и контекст в идейно-художествена цялост, предизвикваща силно и целенасочено естетическо внушение-преживяване (което По нарича „ефект“). Създаването, съгъстяването на подходяща атмосфера е особено важно именно за разказите на ужаса: без нейната психологическа подготовка (тайнствен полумрак, едностранчива емоционална компресия, смътно безпокойство-очакване) появата на ужасното би изглеждала нелепа и смешна. По има съзнание за всичко това; при цялата си странност и привидна екзалтация той е аналитичен, а не спонтанно-интуитивен талант. Както казва самият той в известната си статия-самоанализ „Философия на творчеството“:

„Аз предпочитам да започвам с разглеждане на това, което наричам ефект. Без да забравям дори за момент за оригиналността... аз преди всичко се питам: «От безчислените ефекти или впечатления, способни да въздействуват на сърцето, интелекта или (най-общо казано) на душата, кое именно да избира в дадения случай?» Избирайки, първо, нов, и, второ, ярък ефект, аз се съобразявам как най-добре може да се постигне със средствата на фабулата или интонацията — с обикновена фабула и необичайна интонация ли, или обратно; или пък с необичайност и на фабулата, и на интонацията; а след това търся около себе си или по-скоро вътре в себе си такова съчетание на събитията и интонацията, които по най-добрия начин биха подпомогнали постигането на нужния ефект.“^[8]

Свикнали сме да схващаме „логическите“ разкази на Едгар По като синоним на „детективските“, с които е най-популярен у нас. А всъщност „логическото“ (рационалното, аналитичното, математическото: т.е. — научното и псевдонаучното) е присъщо на доста по-голяма част от творчеството му. Литературните историци наричат някои от творбите на По „мистификации“, под което разбират тези разкази на По, в които невероятното произшествие е описано като истинско („Необикновените приключения на някой си Ханс Пфаал“ и др.)^[9] ...Всъщност тук биха попаднали доста произведения — от романа „Приключенията на Артур Гордон Пим“ до „Балонът-

измислица“, „Фон Кемпелен и неговото откритие“ и даже „Спускане в Маелстрьом“. (Тяхна опозиция ще бъдат многобройните поетически притчи, сатирични иносказания и пародии — като „Разговор с мумията“ или „Хиляда и втората приказка на Шехеразада“.) И това не е просто лошо влияние на журнализма, а търсене на нови похвати на художествено изображение и естетическо внушение, адекватни на епохата (подобни опити прави още У. Ървинг). Преситената от готически фантазмагории публика е трябвало да бъде сепната с нещо по-„реално“. И в най-невероятните си творби По обича да вплита автентични имена на учени, държавници, пътешественици и др. — понякога негови съвременници; да се позовава на достоверни (умело измислени от него) дати и факти; да се аргументира не само с логически умозаклучения, но и с авторитета на науката. В „детективските“ му истории всичко това е само по-очевидно; в това отношение началото на разказа „Тайната на Мария Роже“ е най-красноречиво:

„Рядко някой... не е изпитвал неосъзнато тревожната готовност да повярва някой път в свръхестествените сили, поразен от съвпадения, които изглеждат толкова странни, че умът не може да ги признае просто за съвпадения. С такова настроение можеш да се справиш... само ако се обърнеш към учението за случайностите, или, както по-точно се казва — изчислението на вероятностите. А това изчисление е всъщност чиста математика; така, въпреки своята природа, най-точната от всички науки се оказва приложима към изследването на най-призрачните и неуловими явления в областта на духа.“

Началото на ХХ век е под знака на електромагнетизма (Галвани, Бунзен, Волт, Ом, Ампер и пр.); през 1831 г. Фарадей открива електромагнитната индукция; през 1838 г. в Белия дом е демонстриран нов електрически телеграф. Този „бум“ в механичните науки провокира раздвижване в психологията. Във вакуума след Декарт нахлуват различни форми на трансцендентализма. Сведенборг идва отново на мода. Нека не забравяме, че по времето на Едгар По към учението на австрийския лекар Месмер за „животинския магнетизъм“ и възможностите за лекуване чрез хипнотично-магнетично въздействие са се отнасяли доста по-сериозно и доверчиво. Доколко самият По е вярвал в месмеризма, няма съществено значение: по-

важното е, че читателите му са вярвали. С други думи, когато използва месмеризма като оръжие за атакуване на границата живот-смърт, По очевидно има съзнанието, че прилага научна (наукopodobна) аргументация. Затова разказът „Истината в случая с господин Валдемар“ (1845) и др. под. трябва да се схващат като преход към научна фантастика, а не като окултно-готически...

Този преход се забелязва още по-отчетливо в някои от „мистификациите“.

На 13 април 1844 г. нийоркският вестник „Сан“ в специална притурка „Поразителна новост“ помества сензационна информация за тридневния полет с балон над Атлантика: „най-удивителното достижение за цялата история на човечеството“, както го характеризират във вестника. Тиражът се разграбва, градът е обхванат от треска. Ето как описва събитието в едно от писмата си самият виновник:

„Целият площад пред сградата на вестник «Сан» беше препълнен с народ, който стоеше така нагъсто, че от редакцията беше съвършено невъзможно да се влезе или излезе. Хората стояха от изгрев слънце до два часа следобед. В сутрешния брой на вестника беше казано, че е получено удивително известие и че в 10 часа ще излезе специално приложение. Тази листовка се появи чак на обед. Никога не съм виждал такъв ажиотаж и жажда по-бързо да се придобие брой от вестника. Щом на улицата се появиха първите екземпляри, мигом ги разграбиха, и момчетата-вестникари спечелиха добри пари. Сам видях как за един брой платиха половин долар... Цял ден безуспешно се мъчих да си купя вестник. Особено ме забавляваха разсъжденията на онези, които вече бяха прочели сутрешното издание.“^[10]

Това е всъщност разказът „Балонът-измислица“...

Този случай веднага ни напомня за нашумялата мистификация на друг талантлив съотечественик на По след един век: сензационното радиопредаване на Орсън Уелс на 30 октомври 1938 г. за нашествието на марсианците, което предизвиква паника и жертви в Ню Джерси. Предаването е осъществено по „Война на световете“ на Х. Уелс...

Ако прочетем разказа „Балонът-измислица“, веднага ще забележим умелото маскиране с „научност“: автентични имена, конкретни дати, многобройни цифри, делово описание на апарата (Архимедов винт), с който уж се управлява балонът (по-късно любими

похвати на Жул Верн); плюс репортерска точност и обективност на изложението, което привидно има за цел предимно да ни информира...

Ако тук нещата са съвсем ясни, известно смущение би могъл да предизвика значително по-любопитният в жанрово отношение разказ „Необикновените приключения на някой си Ханс Пфаал“ (1835): това е първият отчетлив сигнал за появата на жанровите особености на научната фантастика в творчеството на Едгар По. В изданието „Гротески и арабески“ (1840). По добавя послепис-забележка, който е много важен за изясняване на проблема. Тук авторът осмива няколко наивни описания на луната и на пътешествията до нея: Едгар По не е против измислицата и невероятното, той критикува авторите за неумението им да създават художествена правдоподобност:

„Всъщност, независимо от богатата фантазия и безспорното остроумие на автора, произведението му има сериозни недостатъци по отношение на убедителността, защото той отделя недостатъчно внимание на фактите и аналозите.“^[11] „Всички споменати брошури преследват, сатирична цел; тяхната тема е сравнението на нашите обичаи с обичаите на жителите на луната. В нито една от тях не е направен опит да се придаде с помощта на научни подробности правдоподобен характер на самото пътешествие... Своеобразието на «Ханс Пфаал» е в опита да се постигне това правдоподобие чрез използване на научни принципи в такава степен, каквато допуска фантастичният характер на самата тема“^[12] (к.м. — О. С.).

В началото и в края разказът е шеговито-демистифициращо рамкиран: това е съзнателно търсен „ефект на отчуждение“. Но подготовката на балона за полет и перипетиите на самото пътуване до луната са описани с почти досадна техническа добросъвестност. Тук действително „правдоподобието се постига с помощта на чисто научни подробности“, както много точно го характеризира самият автор. Естествено, читателите биха могли да запитат ехидно какъв е този „полуметал“, от който с помощта на „най-обикновена киселина“ се получава лекият газ; да възразят срещу пригодността на балона за пътешествие до луната и пр., и пр. Като се абстрахираме от факта, че разказът е демонстративно-шеговит (самият По го нарича „игра на ума“), щепомним, че в случая По използва достъпната му съвременна техника; че снаряждът, който след 30 години (в 1865), при това не на шега, използват за същата цел героите на Жул Верн, също

не е най-подходящото средство; че няма принципна разлика между този „полуметал“ и антигравитационния „каворит“ на Х. Уелс (1901); че наукообразната достоверност и убедителност трябва да бъдат вътрешна логика и атмосфера на творбата, а не буквално съобразяване с актуалните закони и постижения на науката (съвременният фантаст винаги, когато му е нужно, нарушава границата на скоростта 300000 км/сек). Днес мнозина свързват едностранчиво научната фантастика с футурологията, схващат я едва ли не като „пророческа“ литература. Вярно е, че един от клоновете ѝ е футурологично-моделиращ, че отделни произведения имат прогностични амбиции, но това не може да бъде художествено-специфичен диференциатор на жанровата природа на научната фантастика. Затова и „Ханс Пфаал“ е повече научна фантастика въпреки подигравките, отколкото сатирично-алегоричната история „Mellonta tauta“, написана в маниера на „Балонът-измислица“ (само че откровено демистифициран): действието се развива през 2848 г. и цялото небе е изпъстрено с огромни балони, които се движат със сто мили в час... Не можем да се сърдим на По, че от цялата техника на него са му интересни само балоните, че не му прави никакво впечатление подводницата „Наутилус“ от 1823 г...

Със своите девет разказа настоящият сборник (първи по рода си у нас) прави непосилен опит да обхване и представи на българския читател естетико-художественото разнообразие на Едгар По като фантаст. Оттук идва тази пъстрота.

„Разказ за Нащърбените планини“ е по-скоро от загадъчните, отколкото от ужасните разкази на По, построени върху неясни мистериозни съвпадения.

„Балонът-измислица“, „Истината в случая с господин Валдемар“ и „Фон Кемпелен и неговото откритие“ атакуват — чрез наукоподобна художествена мотивировка и мисти-фицирана автентичност — научната фантастика от три различни страни: техника, окултизъм, алхимия.

„Разговор с мумията“ е сатирично-алегорична опозиция на „Валдемар“ — тук наукоподобното галванично възкресение е само претекст.

„Спускане в Маелстръом“ е интересен не само с внушителното изображение на едно невероятно-реално (хиперболизирано до ужас)

природно явление, но и с рационалното си повествование: пред самото лице на смъртта рибарят анализира и проектира спасяването си (още един пример за взаимопроникването на ужасно и логическо)... Негов антипод е „Сфинксът“ — пример за разобличен ужас. По не само обича да плаши, той обича и да се смее над ужаса.

„Системата на доктор Тар и професор Федър“ е гротескна хумореска, характерна за По, който обича да сменя местата на добро и зло, нормално и ненормално.

Много интересна е пародийно-алегоричната „Хиляда и втора приказка на Шехерезада“. Чрез нея По показва как всяка епоха си има фантастични конвенции — правила за пречупване и трансформиране на реалното в невероятно — както и това, че тези правила трябва да се спазват. В този разказ има не само сатира на американския живот, но и нещо много по-важно: игров пример как се създава и възприема фантастичното. Всяко нещо, описано неадекватно — на езика на друго време и друга културна система, — изглежда фантастично; но човек е готов да приеме — дори ако това е фантастично — само вероятното невероятно: само тези отклонения от здравия разум, които позволява самият здрав разум. Затова в тази автопародия на фантастиката като такава има нещо много тъжно...

Така между 1835 и 1845 година в творчеството на Едгар По се формират онези художествени особености (израз на определено световъзприемане), които дават основание да говорим за начало на научна фантастика. Те се формират органично, благодарение на взаимодействието на ужасното и логическото, тайнственото и научното, техниката и сензацията: обусловени от творческата индивидуалност на големия талант и духа на времето.

Влиянието на фантастиката на Едгар По е по-значително, отколкото се предполага: то може да се открие не само в класиците на литературата на ужаса, но даже днес — в някои латиноамерикански произведения на „фантастичния реализъм“ (колко би подходдал този термин за някои творби на По!) или у големи фантасти като Рей Бредбъри (който впрочем има и том с разкази на ужаса, пък и редица от научнофантастичните му творби не са много далеч оттам). Бредбъри не крие добрите си чувства към Едгар По — един от разказите на „Марсиански хроники“ — „Април 2005 — Ъшър II“ е изпълнен с поезия-поклон пред големия майстор и апотеоз на неговия

фантастичен свят, населен с гротескни същества, които ни очароват дори тогава, когато са отблъскващи.

Наистина, Едгар По е един от най-необикновените писатели, които някога са съществували...

[1] Бодлер. Естетически и критически съчинения. С, 1976, с. 121.

↑

[2] Здмон и Жуль де Гонкур. Дневник. М., 1964, т. 1, с. 108. ↑

[3] Бодлер, цит. съч., с. 193. ↑

[4] Включен в сборника „Тайнственият триъгълник“ от библиотека „Галактика“. Б. ред. ↑

[5] W. F. Taylor, *The Story of American Letters*, Chicago, 1956, p. 114, проф. Тейлър говори още и за „разкази за красотата“ и „хумористични разкази“; без да спорим, вземаме само първите два вида. ↑

[6] Вальтер Скотт. Собр. соч., т. 12. М-Л., 1965, с. 602. ↑

[7] W. F. Taylor, *ibidem*, p. 113 ↑

[8] Эстетика американского романтизма. М., 1977, с. 110–111. ↑

[9] Литературная история Соединенных Штатов Америки, т. I, М., 1977, с. 596. ↑

[10] Цит. по статията на А. Н. Николукин, поместена като следговор в: Эдгар Аллан По. Полное собрание рассказов. М., 1970, с. 709. ↑

[11] Эдгар Аллан По. Полное собрание рассказов. М. 1970, с. 112. ↑

[12] Пак там, с. 117. ↑

РАЗКАЗ ЗА НАЩЪРБЕНИТЕ ПЛАНИНИ

През есента на 1827 година, когато живеех близо до Шарлотсвил, щата Виржиния, случайно се запознах с господин Огастъс Бедлоу. Този млад човек бе забележителен във всяко отношение и събуди у мен дълбок интерес и любопитство. Открих, че е невъзможно да проникна както в неговия материален, така и в духовния му свят. За семейството му не успях да науча нищо определено. Така и не разбрах отде е дошъл. Макар че го наричам млад човек, възрастта му ме озадачаваше не по-малко. Той действително изглеждаше млад и обичаше да говори за младостта си, но имаше минути, когато не ми бе особено трудно да си представя, че е на сто години. Най-изумителна обаче бе външността му. Той беше извънредно слаб и висок. Ходеше силно изгърбен. Ръцете и краката му бяха дълги и прекалено мършави. Имаше широко и ниско чело. Кожата на лицето му бе восъчно бледа. Устата му беше голяма и с подвижни устни, а зъбите, макар и здрави, бяха толкова неравни, колкото не бях виждал у никой човек досега. И макар че трябва да се очаква обратното, усмивката му далеч не бе неприятна, но винаги имаше един и същ израз. Тя показваше дълбока меланхолия и неизменна и трайна тъга. Неговите очи бяха неестествено големи и кръгли като на котка. И зениците му се разширяваха и свиваха с намаляващата или засилваща се светлина също като при котките. В момент на възбуда очите му блестяха неестествено и сякаш изпускаха светлинни лъчи, но не от отразена, а от самостоятелна светлина, така както е със свещта или слънцето; в нормално състояние обаче и те бяха съвсем безизразни, замъглени и неясни, и напомняха за очите на отдавна заровен труп.

Навярно необикновената му външност го измъчваше и той непрестанно намекуваше за нея, обясняваше и се извиняваше с някакво напрежение, което ми направи болезнено впечатление, когато го чух за първи път. Скоро обаче привикнах и неприятното усещане изчезна. Струваше ми се, че целта му по-скоро е да ми внуши, отколкото да заяви направо, че външността му не винаги е била такава, но

започналите отдавна нервни припадъци са заличили неговата не често срещана хубост и са го довели до това състояние. От много време насам за него се грижеше един лекар на име Темпълтън, възрастен господин на около седемдесет години, към когото Бедлоу се обърна за първи път, когато бил в Саратога^[1] и чиито грижи още там му донесли облекчение или поне му се сторило, че е така. И ето че болният, достатъчно богат, наел срещу солидна целогодишна заплата доктор Темпълтън, който се съгласил да му посвети изцяло своето време и медицинските си познания.

На младини доктор Темпълтън пътувал много и в Париж станал горещ привърженик на теориите на Месмер^[2]. Като използвал метода на магнетизма, той успял да премахне остриите болки на своя пациент и съвсем естествено неговият успех вдъхнал на болния значително доверие в идеите, донесли облекчението. Но подобно на всички ентузиаста, и лекарят се борил упорито, за да превърне своя пациент в истински съмишленик, и на края успял, като накарал горкия човек да се подложи доброволно на многобройни сеанси. Честото им повторение довело до резултат, който сега не привлича почти никакво внимание, но по времето, за което пиша, бил почти неизвестен в Америка. Искам да кажа, че между доктор Темпълтън и Бедлоу постепенно се установила отчетлива и силно изразена гаррот, или магнетична връзка. Всъщност аз не считам, че тази гаррот е нещо повече от способността да бъде предизвикан сън у някого, но тя била твърде силна. Първият опит на привърженика на Месмер се провалил изцяло. На петия или шестия път той успял, но само отчасти и след дълги усилия. Едва на дванайсетия път успехът бил пълен. Скоро след това волята на пациента се подчинила бързо на волята на лекаря до такава степен, че когато аз се запознах с двамата, болният заспиваше почти моментално, дори и когато не знаеше за неговото присъствие. Чак сега, през 1845 година, когато всеки ден се говори за хиляди подобни чудесии, аз се осмелявам да запиша като неоспорим факт онова, за което тогава се предполагаше, че е невъзможно.

По природа Бедлоу бе прекомерно чувствителен; разпалваше се бързо и възбудата го обхващаше лесно. Имаше необикновено буйно, творческо въображение, подсилвано без съмнение от обичайните дози морфин, който той поемаше в големи количества и без който животът му щеше да се окаже невъзможен. Всяка сутрин, обикновено след

закуска или поточно след чаша силно кафе, защото до обяд не ядеше нищо, той вземаше много голяма доза, след което тръгваше сам или с едно куче и се разхождаше дълго без определена цел между дивите и печални хълмове на запад и на юг от Шарлотсвил, които местното население нарича почитателно Нащърбените планини.

Някъде в края на ноември в един навъсен, но топъл и мъглив ден по време на онова странно междуцарствие на сезоните, което в Америка е познато като „сиромашко лято“, господин Бедлоу тръгна към хълмовете, както правеше обикновено. Денят вече преваляше, а той още не бе се върнал.

Около осем часа вечерта, когато всички бяхме силно обезпокоени от продължителното му отсъствие и се готвехме да тръгнем, за да го търсим, той изникна неочаквано; чувствуваше се не по-зле от друг път, но бе обхванат от странна дори и за него възбуда. Разказът му за обиколката и за причините, които го бяха забавили, бе наистина необикновен.

— Всички си спомняте — започна той, — че излязох от Шарлотсвил някъде около девет сутринта. Отправих се веднага към планините и към десет часа влязох в една клисура, която ми бе съвсем непозната. Следвах нейните извивки с голямо любопитство. Гледката наоколо едва ли можеше да се нарече величествена, но излъчваше неописуема красота на унила пустош, която ми се стори възхитителна. Сякаш никой не бе се докосвал до нейната самота. Не можех да си представя, че зелената трева и сивите скали, по които минавах, са били газени от крака на друго човешко същество. Входът на клисурата бе така усамотен и практически недостъпен, освен при стечението на множество обстоятелства, че бе наистина възможно да бях първият човек, първият и единствен храбрец, който е прекрачил през тайните ѝ предели.

Чудноватата гъста мъгла или по-скоро пушилка, типична за сиромашкото лято, обвиваше всичко наоколо и от нея очертанятия на предметите ставаха още по-неопределени. Тази иначе приятна мъгла бе така плътна, че не можех да различа нищо на повече от десет крачки по пътеката пред мен. Пътеката следваше безброй извивки и скоро загубих всякаква представа за посоката, в която се движех, тъй като и слънцето изобщо не се виждаше. По това време морфинът оказва обичайното си въздействие — оня изключителен интерес към всичко,

което ме заобикаля. И в трепването на листа, и в оттенъка на стръка трева, и във формата на детелината, и в жуженето на пчелата, и в блясъка на капчицата роса, и в полъха на вятъра, и в неясния аромат, тръгнал от гората — във всичко това имаше цяла вселена от загатвания, един весел и пъстър рояк от несвързани и накъсани мисли.

Изпълнен с тях, вървах няколко часа, а в това време мъглата наоколо се сгъсти дотолкова, че на края трябваше буквално да опипвам пътя. В същото време ме обхвана неописуемо безпокойство, нервна възбуда и нерешителност. Страхувах се да продължа, сякаш щях да полетя в пропаст. Припомних си необикновените истории, които се разказваха за Нащърбените планини и за онези диви и жестоки хора, които обитават техните пещери и дупки. Бях потиснат и объркан от хиляди фантастични и неясни мисли, чиято неопределеност ми тежеше все повече. Внезапно висок барабанен грохот привлече вниманието ми.

Моето удивление, както можете да се досетите, бе прекомерно. Никой не бе споменавал за барабан сред тези планини. Ако бях чул тръбата на Архангела, изненадата ми нямаше да бъде по-голяма. Но ето че се появи нов, още по-неочакван източник на любопитство и недоумение. Отнякъде се разнесе странен звън или по-скоро дрънчене на връзка с големи ключове и само след миг покрай мене с писък прибяга мургав полугол човек. Той мина толкова наблизко, че почувствувах горещия му дъх по лицето си. В едната си ръка носеше нещо като музикален инструмент, направен от много стоманени пръстени, и не преставаше да го разтърсва, докато бягаше. Човекът едва изчезна в мъглата и след него се втурна запъхтян огромен звяр с отворена уста и блестящи очи. Не се излъгах във вида му. Това бе хиена.

Появяването на чудовището ми донесе по-скоро облекчение, отколкото страх, тъй като вече бях убеден, че виждам привидения, и се постарях да се върна към действителността. Продължих напред с бързи и решителни крачки. Разтърках очите си. Извиках високо. Ощипах се. Видях малък извор, над който се наведох и измих ръцете, лицето и врата си. Навярно така бях прогонил неясните усещания, които ме измъчваха. Докато се изправях, помислих си, че вече съм друг човек, и продължих с уверена и безгрижна крачка по моя неизвестен път.

Най-сетне се разположих под едно дърво, победен от умората и от тежкия задушен въздух. В същия миг слънцето проблесна отнякъде и листата на дървото се очертаха върху тревата — прозрачни, но с ясно определена форма. Дълго време гледах учуден тяхната сянка. Формата ѝ ме изуми. Погледнах нагоре. Дървото беше палма.

Скочих бързо на краката си, обзет от страшно вълнение, защото предположението, че блънувам, бе станало напълно безсмислено. Видях, не, по-точно се убедих, че владее напълно сетивата си, които изпълваха съзнанието ми с ново, съвсем непознато усещане. Горещината изведнъж стана нетърпима. Вятърът се изпълни със странен дъх. До слуха ми достигна ниско, еднообразно блъбукане, каквото издават пълноводните, спокойно течащи реки, примесено с особен и неясен шум от многобройни човешки гласове.

Докато слушах, без да мога да се съвзема от изумлението, което не се поддаваше на описание, внезапен и силен повей на вятъра отнесе тежката мъгла, сякаш с едно махване на магическа пръчка.

Намирах се в подножието на висока планина, а под мене се простираше обширна равнина, през която величествено извиаше река. На нейния бряг се виждаше източен град, подобен на ония от арабските приказки; но своеобразието му надхвърляше всички описания. Мястото, на което бях застанал, се намираше високо над равнището на града, така че можах да огледам всяко негово ъгълче и извивка, сякаш го разглеждах на длан. Виждаха се безброй улици, пресечени неравномерно една с друга във всички посоки, но това бяха по-скоро дълги, извиващи улички, които гъмжаха от хора. Къщите бяха смайващо живописни. Навсякъде се виждаха безчислени балкони, веранди, минарета, светилища и приказно зарешетени прозорчета. Имаше много пазарища, отрупани с изобилие от най-различни скъпи стоки — коприни, муселини, ослепително бляскащи ножове и мечове и най-прекрасните скъпоценни камъни и бисери. Между тях навсякъде се виждаха знамена и паланкини^[3], носилки с плътно забулени знатни дами, слонове с пищни покривала, уродливо издялани идоли, барабани, знамена и гонгове, копия, сребърни и позлатени жезли. А посред тълпата, глъчката, общата бъркотия и шума, посред милионите хора с жълта и черна кожа и с дълги бради, чалми и широко падащи дрехи се скитаха безброй свещени бикове, украсени с ленти, и грамадни пълчища мръсни, но свещени маймуни, които се катереха с

крясък и писък по корнизите на джамиите или се притискаха към минаретата и прозорчетата. Безчислени стълби водеха надолу от гъмжащите улици към местата за умиване по бреговете на реката, която с мъка си пробиваше път помежду огромните ята тежко натоварени кораби, покрили надлъж и нашир нейната повърхност. Отвъд пределите на града през неголеми разстояния се издигаха величествени групи палми, какаови и някакви огромни, прастари дървеса с необикновен вид; тук-там се виждаше оризово поле, покрита с листа селска колиба, водохранилище, самотен храм, цигански стан или самотна изящна девойка, която се спускаше със съд за вода върха главата към бреговете на чудната река.

Разбира се, очаквам да кажете, че съм сънувал, но не е така. Всичко, което видях, което чух, което усетих, за което помислих, всичко бе съвсем ясно, без онази обърканост, която е винаги присъща на сънищата. Всичко бе подкрепено с безспорни доказателства. Отначало не бях сигурен дали съм буден, но след не една и две проверки се убедих, че не спя. Нали когато човек сънува и в съня си подозира, че е заспал, това подозрение винаги се потвърждава и спящият се разбужда веднага. Новалис^[4] не греши, когато казва, че „ние сме почти будни в мига, когато сънуваме, че ни се е присънил някакъв сън“. Ако имах това видение, за което ви разказвам, но без да подозирам, че всичко е сън, то без съмнение щеше да бъде сън, но след като не само се усъмних, но и проверих съмненията си, принуден съм да му потърся място помежду други явления.

— Бих казал, че не грешите — отбеляза доктор Темпълтън. — Но продължавайте. Вие станяхте и се спуснахте към града.

— Да, станах — продължи Бедлоу, като гледаше лекаря с дълбоко изумление. — Станах, както вие казахте, и се спуснах към града. Попаднах сред огромно множество хора, стълпени по пътищата, които водеха в една и съща посока; всичките им действия показваха крайна възбуда. Внезапно и някак си необяснимо за самия себе си почувствувах, че ме обзема любопитство към онова, което ставаше около мен. Стори ми се, че долових усещането за някаква важна роля, която трябваше да изпълня, без да разбирам точно каква бе тя. Във всеки случай изпитвах дълбока враждебност към тълпата, която ме заобикаляше. Измъкнах се оттам и по една странична пътека достигнах бързо до града и влязох в него. Там всичко бе потънало във

върховно безредие и разкол. Малък отряд мъже, облечени в полуиндийски и полуетропейски дрехи, предвождани от офицери, чиито униформи напомняха за облеклото на английската армия, отблъскваше значително превъзхождащите го сили на гъмжащата градска сган. Аз се присъединих към по-слабата страна, взех оръжията на един убит офицер и се сражавах, но без да зная точно с кого, обхванат само от нервната ярост на отчаянието. Скоро бяхме пометени от многочисления неприятел и трябваше да потърсим спасение в нещо, което напомняше на павилион. Там се барикадирахме и поне за известно време бяхме в безопасност. През една от бойниците близо до покрива забелязах огромна побесняла тълпа, която обкръжава и взема с пристъп великолепен дворец, надвиснал над реката. В същия миг на един от горните прозорци на двореца се показва човек с доста женствен вид, който се спусна надолу по въже, навързано от чалмите на неговите придружители. Наблизо чакаше лодка, с която той избяга към отсрещния бряг на реката.

Бях обхванат от нова идея. Отправих няколко кратки, но настойчиви думи към моите другари и успях да спечеля неколцина от тях за целта си, след което се измъкнахме дръзко от сградата. Втурнахме се посред тълпата, която ни ограждаше. В първия миг всички отстъпиха пред нас. След малко те се прегрупираха, биха се люто и отстъпиха отново. По това време се оказахме далече от павилиона; объркахме се посред тесните улички с надвиснали над тях къщи, до които слънцето никога не достигаше. Сганта ни притискаше стремително, гонеше ни с копията си и ни засипваше с облаци стрели. Самите стрели бяха много интересни с извитите си върхове, които наподобяваха малайски кинжал. Те приличаха на тялото на пълзяща змия, бяха дълги и черни и имаха отровни зъбци. Една от тях ме удари в дясното слепоочие. Отстъпих и паднах назад. Моментално ме обзе ужасна слабост. Гърчех се... изпуснах последна въздишка и... умрях.

— Сега вече трудно ще ни убедите — казах му аз с усмивка, — че цялото ваше приключение не е било сън. Навярно няма да настоявате, че сте мъртвец.

Разбира се, след тези думи очаквах Бедлоу да се измъкне с някоя весела шега, но за мое удивление той се стресна, разтрепера се, побледня и замлъкна. Погледнах към Темпълтън. Той седеше изпънат

и вкаменен на мястото си, зъбите му тракаха, а очите му бяха изцъклени до краен предел.

— Продължавайте! — обърна се най-сетне той към Бедлоу с дрезгав глас.

— Дълго време — продължи болният — усещах само мрака, липсата на живота и присъствието на смъртта. Най-сетне през душата ми премина силен и внезапен удар, също като електрически ток. Заедно с него почувствувах, че мога да се движа, и долових светлината. Точно така, долових я, без да я виждам. Стори ми се, че в един миг станах от земята. Но все едно че отсъствувах — не чувах, не виждах, не усещах нищо с тялото си. Тълпата я нямаше. Безредието бе утихнало. Градът бе в относителен покой. Току под мене лежеше трупът ми със стрела в слепоочието, а цялата ми глава бе подута и обезобразена. Но аз можех само да почувствувам това, без да го видя. Нищо не ме интересуваше. Имах усещането, че дори и трупът ми е нещо, което не ме засяга. Волята ми липсваше изцяло, но сякаш нещо ме задвижи и полетях леко отвъд града, като следвах страничната пътека, по която бях влязъл. Когато стигнах до планинската клисура и онова място, където срещнах хиената, почувствувах ново разтърсване като от галванична батерия, а с него се върнаха и усещанията ми за тежест, воля и присъствие на тялото. Отново станах онова, което съм бил винаги, и се отправих бързо към дома, но случката не бе изгубила нищо от яркостта си в моето съзнание; дори и сега нито за миг не мога да си наложа мисълта, че тя е била сън.

— И не е била — каза Темпълтън с дълбоко тържествен глас, — макар че ще бъде трудно да ѝ намерим друго наименование. Нека само предположим, че душата на съвременния човек се намира на прага на смайващи открития в психическата област. Нека се задоволим с това предположение. За останалото мога да дам някои обяснения. Погледнете този акварел, който аз трябваше да ви покажа досега, но необяснимото чувство на ужас ме възпираше да го направя.

Ние погледнахме картината, която той ни показа. Аз не видях в нея нищо необикновено, но ефектът ѝ върху Бедлоу бе поразителен. Докато я гледаше, той едва не припадна. Защото тя бе един малък портрет, на който с изумителна точност се виждаха собствените му черти. Поне аз мислех така, докато го разглеждах.

— Ще видите — каза Темпълтън, — че датата на тази картина, едва забележима ето тук, в самия ъгъл, е 1780 година. Портретът е нарисуван тогава. Това е един мой починал приятел, господин Олдеб, с когото станах много близък в Калкута по времето, когато там управляваше Уорън Хейстингс^[5]. По това време аз бях само на двайсет години. Когато ви видях за първи път в Саратога, господин Бедлоу, именно необикновената ви прилика с портрета ме накара да се запозная с вас, да стана ваш приятел и да направя всичко, в резултат на което се превърнах във ваш спътник, и то постоянен. Направих го, защото преди всичко ме подтикваше скръбният спомен за починалия, като в същото време чувствавах едно тревожно и донякъде примесено с ужас любопитство към вас самия.

Вашето описание на картината, която сте видели между хълмовете, се отнася точно и с най-големи подробности за индийския град Бенарес на Свещената река^[6]. Бунтът, битката и клането са действителни събития от въстанието на Чейт Синг, станало през 1780 година, когато е имало непосредствена заплаха за живота на Хейстингс. Човекът, който избягва с въжето от чалми, е самият Чейт Синг. Отрядът в павилиона се е състоял от сипаи и британски офицери, предвождани от Хейстингс. Аз също бях в този отряд и направих всичко възможно, за да попреча на безразсъдния и фатален пробив на офицера, който падна от отровната стрела на един бенгалец в претъпканите с народ улици. Този офицер беше моят най-близък приятел. Това бе Олдеб. В този ръкопис ще видите (тук говорещият извади тетрадка, в която си личеше, че някои страници са дописвани наскоро), че по времето, когато сте си въобразили всички тези неща там, между хълмите, аз съм ги описвал най-подробно тук, у дома.

Около една седмица след този разговор в шарлотвилския вестник се появи следното съобщение:

„Трябва да съобщим с прискърбие за смъртта на господин Огастъс Бедло, човек с любезно поведение и множество добродетели, който отдавна бе спечелил симпатиите на жителите на Шарлотсвил.

През последните години господин Б. е страдал от нервни припадъци, които не един път са могли да завършат

фатално, но са само косвена причина за смъртта му. Действителната причина е наистина необикновена. Преди няколко дни по време на екскурзия из Нащърбените планини той настива и получава треска, придружена от силен приток на кръв към главата. За облекчение доктор Темпълтън прибегва към кръвопускане. На слепоочията били поставени пиявици. Пациентът се поминал за ужасно кратко време и едва след това било забелязано, че в съда с пиявиците случайно била попаднала отровна червеобразна пиявица, която понякога се среща из съседните езера. Тя се прилепила към една от малките артерии в дясното слепоочие. Приликата ѝ с медицинската пиявица е станала причина за много късното откриване на грешката.

Забележка: Шарлотсвилската отровна пиявица се различава от медицинската пиявица по черния си цвят и преди всичко по лъкатушните си движения, които напомнят твърде много движенията на змия.“

Аз приказвах за това необикновено произшествие с редактора на споменатия вестник и в същия момент ми хрумна да го попитам поради каква причина фамилиното име на починалия е изписано Бедло.

— Предполагам — казах аз, — че имате основания, за да го отпечатате с този правопис, макар и винаги да съм смятал, че същото име, завършва на „у“.

— Основания ли? — отговори той. — В никакъв случай. Това е обикновена печатна грешка. В цял свят името Бедлоу се пише с „у“ на края и през целия си живот аз не съм чувал за някакъв друг правопис.

— Е, тогава — промърморих аз, като се обръщах на другата страна, — не остава нищо друго, освен да се признае, че истината е по-необикновена от която и да е измислица, защото какво друго е Бедло без „у“ на края, ако не Олдеб, прочетено отзад напред. А този тук седнал да ми разправя, че било печатна грешка!

[1] Прочут курорт с лечебни минерални извори. Б. пр. ↑

[2] Франц Антон Месмер (1733–1815), немски лекар, който използвал нашироко хипнозата. Б. пр. ↑

[3] Покрити носилки в някои източни страни. Б. пр. ↑

[4] Немски поет и философ (1772–1801). Основоположник на романтизма в немската поезия. Б. пр. ↑

[5] Първият генерал-губернатор на Индия (1774–1785). Б. пр. ↑

[6] Реката Ганг в Индия. Б. пр. ↑

БАЛОНЪТ-ИЗМИСЛИЦА

ИЗУМИТЕЛНА НОВИНА!

С ГОЛЯМА БЪРЗИНА ПРЕЗ НОРФОЛК!^[1]

АТЛАНТИКЪТ ПРЕКОСЕН

ЗА

ТРИ ДНИ!

ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ПОБЕДА НА

ЛЕТЯЩАТА МАШИНА

НА

Г-Н МЪНК МЕЙСЪН!!!

Пристигане на острова Саливън,
близо до Чарлстън,^[2]
Южна Каролина, на
г-н Мейсън, г-н Робърт
Холънд, г-н Хенсън,
г-н Херисън Ейнсуърт
и още четирима души
на борда на управляемия
балон „Виктория“
след седемдесет и пет часов
полет от единия
до другия бряг!
Пълни подробности
за пътуването!

Голямата цел най-сетне е постигната! Въздухът,
покорен от науката така, както сушата и морето, ще стане

пряк и удобен път за хората. АТЛАНТИЧЕСКИЯТ ОКЕАН НАИСТИНА Е ПРЕКОСЕН С БАЛОН от единия до другия бряг без особени трудности, без очевидна опасност, при пълно владение на летателния апарат и за невъобразимо краткия срок от седемдесет и пет часа! Активната помощ на наш представител в Чарлстън, Южна Каролина, ни позволи да предложим на нашите читатели първи от всички останали най-подробно описание на това невероятно пътуване, започнало в 11 часа преди обяд на 6-и т.м., събота, и завършило във вторник, на 9-и т.м. в два часа следобяд, в което участваха сър Евърард Брингхърст, г-н Осбърн — племенник на лорд Бентинк, г-н Мънк Мейсън и г-н Робърт Холънд, всеки от които е известен въздухоплавател, а така също и г-н Херисън Ейнсуърт, авторът на „Джек Шепърд“, г-н Хенсън, създателят на последния несполучлив модел летателен апарат, и двама моряци от Улуич, или общо осем души. Подробностите на полета, описани по-долу, са предадени вярно и точно във всяко отношение, тъй като са пренесени *verbatim*^[3] със съвсем малки изключения от общия дневник на г-н Мънк Мейсън и г-н Херисън Ейнсуърт, които бяха твърде любезни да предоставят на нашия представител голямо количество устни сведения за самия балон, за неговото построяване и за други интересни неща. Единствената промяна в получения ръкопис са поправките, които трябваше да направим, за да стане по-смислен и последователен набързо нахвърляният отчет, получен от нашия представител.

[1] Графство в източната част на Англия. Б. пр. ↑

[2] Град в югоизточната част на САЩ, щата Южна Каролина. Б.

пр. ↑

[3] Дословно (лат.). Б. пр. ↑

БАЛОНЪТ

Интересът на публиката към въздухоплаването отслабна твърде много след двата очевидни неуспеха на г-н Хенсън и на сър Джордж Кейли. За модела на г-н Хенсън (за който учените се изказаха отначало твърде ласкаво), бе използвана наклонената плоскост на някакво възвишение, от което движението трябваше да продължи след прилагането на външна сила като резултат от въртенето на перки, които по форма и по брой напомнят за крилете на вятърна мелница. След всички опити с пробни модели обаче се оказа, че въртенето на тези перки не само не придвижва апарата, но самите те пречат на полета. Единствената движеща сила бе резултатът от началния тласък при спускането от наклонената плоскост; щом перките бяха в покой, апаратът отиваше по-далече, отколкото когато те се въртяха, което е достатъчно доказателство за тяхната безполезност, защото при отсъствието на тяга, която в случая трябва да поддържа и устойчивостта, цялото устройство бе осъдено да остане на земята. Това обстоятелство накара сър Джордж Кейли да избере витло и апарат със собствена носеща сила, тоест балон. В случая със сър Джордж идеята бе оригинална само с практическото си приложение. Той изложи модел на своето изобретение в Политехническият институт. И тук движещата сила се насочваше към прекъснати плоскости или перки, които се въртят. Те бяха четири на брой, но и с тях балонът нито помръдна, нито бе увеличена подемната му сила. Целият проект се оказа напълно безплоден.

И ето че в този критичен момент у г-н Мънк Мейсън (чието пътуване с балона „Насау“ от Дувър до Вейлбург причини толкова много вълнения през 1837 година) се зароди идеята да използва принципа на Архимедовия винт за движение във въздуха. Според него причината за неуспеха на г-н Хенсън и на сър Джордж се дължеше на наклонената плоскост на отделните перки. Г-н Мейсън направи няколко опита пред публика.

И той, подобно на сър Джордж Кейли, използва балон с елипсовидна форма. Дължината му бе тринайсет фута и шест инча^[1], а височината — шест фута и осем инча. Балонът бе напълнен с триста и двамайсест кубически фута газ, който, ако е чист водород, е количество достатъчно, за да бъде издигнат двамайсест и един фунтов^[2] товар непосредствено след зареждането, преди още да се е намалил обемът му или да се е променил неговият състав. Цялото устройство и апаратурата тежаха седемнайсет фунта, така че около четири фунта оставаха в резерва. Под средата на балона имаше рамка от леко дърво, дълга около девет фута, привързана с мрежа от въжета по обичайния начин. От тази рамка бе повесен плетен кош.

Витлото се състои от ос, изработена от месингова тръба с дължина осемнайсет инча, през която по полуспирална линия, наклонена под петнайсет градуса, преминават радиални пречки от стоманена тел с дължина два фута така, че от двете страни остава по един фут. Във външните си краища пречките са свързани с две ленти от приплесната тел. Това е рамката на витлото, която е покрита с импрегниран копринен плат, разкроен на клинообразни ивици и притегнат така, че да се образува достатъчно равномерна повърхност. Двата края на оста на витлото са поставени върху носещи пръти от месингова тръба, които се спускат от обръч, разположен над коша. В долните краища на тези пръти има отвори, в които се въртят петите на оста. От онзи край на оста, който се намира по-близо до коша, продължава стоманен вал, свързващ витлото със зъбното колело на пружинен двигател, разположен в самия кош. При задвижване на пружината витлото започва да се върти много бързо и устремява целия апарат напред. Кормилото отклонява с лекота машината във всяка желана посока. В сравнение с размерите си пружинният механизъм е много мощен и е в състояние да повдигне четиридесет и пет фунта още с първия оборот, като силата му постепенно се увеличава. Общото му тегло е осем фунта и шест унции^[3]. Кормилото се състои от лека тръстикова рамка, покрита с копринен плат; дълго е около три фута, а най-голямата му широчина е един фут; общият му вид напомня за спортна ракета. То тежи около две унции. Кормилото може да застане водоравно или да се насочва нагоре, надолу, вляво и вдясно така, че навигаторът да пренася под наклон съпротивлението на въздуха към нужната страна, а балонът да се отклонява в обратната посока.

Моделът (описан тук повърхностно поради липса на достатъчно време) бе пуснат в действие и достигна скорост от пет мили^[4] в час, но колкото и да е странно, той събуди съвсем малък интерес в сравнение със сложната машина на господин Хенсън, което е показателно за недоверието на хората към по-простите решения. Те очакват, че голямата мечта на въздухоплаването ще бъде осъществена от изключително сложно устройство, на което отговаря някой от най-заплетените принципи на динамиката.

Обаче г-н Мейсън бе толкова доволен от успеха на своето изобретение, че реши да се заеме при първа възможност с построяването на достатъчно голям балон, който да бъде изпитан в продължителен полет; първоначалният вариант бе прекосяването на Ламанша, подобно на предишния опит с балона „Насау“. За да осъществи идеята си, той потърси и получи подкрепа от сър Евърард Брингхърст и г-н Осбърн, две имена, които са добре известни със своите постижения в областта на науката и с особения си интерес към балоните и въздухоплаването. По желание на г-н Осбърн не бе дадена никаква гласност на проекта, за който знаеха само хората, заети пряко в построяването на апарата, проведено под ръководството на г-н Мейсън, г-н Холънд, сър Евърард Брингхърст и г-н Осбърн в имението на последния, разположено близо до Пенструтал в Уелс. Г-н Хенсън и неговият приятел Ейнсуърт видяха балона отблизо в последната събота, когато бе взето окончателно решение за присъединяването им към операцията. Още не се знае защо в групата са били включени двамата моряци, но след един-два дни нашите читатели ще научат за всички подробности на това необикновено пътуване.

Балонът е построен от копринен плат, напоен с втечнена гума. Той има внушителни размери и съдържа четиридесет хиляди кубически метра светилен газ, но тъй като бе напълнен именно с него, а не с по-скъпия и своенравен водород, носещата му способност непосредствено след надуването не надхвърли две хиляди и петстотин фунта. Светилният газ е не само по-евтин, но и по-лесно се доставя и складира.

За използването му във въздухоплаването светът е задължен на г-н Чарлз Грийн. Дотогава зареждането на балоните не само струваше твърде скъпо, но бе и несигурно. Обикновено се губеха два-три дни в напразни опити да бъде получено достатъчно количество водород за

напълването на един балон; губеха се и големи количества от газа, който има много фин състав и силен химичен афинитет към околния въздух. В един и същ добре конструиран балон количеството и съставът на изпълващия го светилен газ няма да се променят в продължение на шест месеца, докато водородът ще изгуби чистотата си за не повече от шест седмици.

Носещата способност на балона бе изчислена на две хиляди и петстотин фунта и тъй като общото тегло на осемте души бе под хиляда и двеста фунта, оставащата част бе за сметка на баласта, насипан и подреден в торбички с различно тегло и съответстващи означения, а така също и на въжета, барометри, телескопи, каси с храна за две седмици, съдове с вода, наметала, чанти с багаж и множество други необходими вещи, между които и нагревател за кафе, използващ топлината, получена при гасене на вар, в случай че откритият огън се окаже опасен. Целият този багаж с изключение на баласта и някои дреболии бе провесен на обръча, разположен над главите на екипажа. Размерите и тежестта на коша са много по-малки в сравнение с големината на първоначалния модел. Той е изплетен от раката и е страшно здрав за толкова деликатна на вид конструкция. Стените му са високи около четири фута. Пропорционално на модела тук кормилото е много по-голямо, а витлото е чувствително по-малко. Между другото балонът носи котва и водещо въже, което има изключително важна роля. Тук са нужни няколко думи за онези от нашите читатели, които не познават в подробности летенето с балон.

След като излети, балонът попада под влиянието на множество фактори, които пораждат разлика в теглото му и съответно увеличават или намаляват неговата подемна сила. Така например оросяването на копринената повърхност може да повиши теглото с няколкостотин фунта; тогава трябва да се изхвърли от баласта, защото в противен случай балонът започва да губи височина. След като баластът е изхвърлен, а слънчевата топлина изпари росата и в същото време увеличи обема на газа, балонът започва бързо да се издига. Преди да бъде въведено водещото въже на г-н Грийн, прекомерното издигане на балона можеше да се регулира само с принудително изпускане на газ, но тъй като всяко загубено количество от него води до съответно намаляване на общата подемна сила, не след дълго време и най-добре

построеният балон изчерпва възможностите си и трябва да се приземи. Това е най-голямата пречка за продължителни полети.

Водещото въже отстранява въпросната трудност по възможно най-простия начин. Впрочем това е едно много дълго въже, провесено от коша, с помощта на което се регулира всяка чувствителна промяна във височината. Ако например апаратът започне да губи височина в резултат от прекомерно оросяване, не е необходимо да се изхвърля баласт, тъй като е достатъчно на земята да се спусне по-голяма или по-малка част от въжето и нарасналата тежест се компенсират. Когато балонът олекне прекомерно и започне да се издига бързо нагоре, се прави обратното — издърпва се част от въжето, спуснато на земята. По такъв начин балонът губи и набира височина в строго определени граници и запасите му от газ и баласт се запазват сравнително по-дълго време. При полет над водни пространства се налага да бъдат използвани малки бъчвички, изработени от мед или дърво, които се пълнят с течност, по-лека от водата. Те остават на повърхността и задачата им е същата, както и на въжето, което се влечи по земята. Друга важна задача на въжето е да показва посоката, която следва балонът. Въжето се влечи независимо дали е във вода, или на суша, а балонът е свободен и го изпреварва; ако неговото местоположение и това на края на въжето бъдат сравнени с помощта на компас, не е трудно да се определи посоката на следвания курс. В същото време ъгълът, образуван между въжето и централната ос на апарата, показва скоростта на движението. Ако няма никакъв ъгъл, тоест ако въжето виси право надолу, апаратът не се движи изобщо; но колкото по-голям е ъгълът или, с други думи, колкото повече балонът изпреварва края на въжето, толкова по-голяма е неговата скорост и обратно.

Тъй като предварителният проект предвиждаше прекосяване на Ламанша, предвидливите пътешественици се снабдиха с визи за всички страни на континента, а в паспортите им бе отбелязана целта на полета, така че, както и при пътуването с „Насау“, те се освобождаваха от обикновените митнически формалности, но поради непредвидени обстоятелства паспортите се оказаха съвсем ненужни.

Надуването на балона започна в зори на 6-и т.м., събота, във вътрешния двор на имението на г-н Осбърн, разположено на около една миля от Пенструтал в Северен Уелс, а в единайсет часа и седем минути, когато всичко бе готово, отвързаният балон се издигна бавно и

достойно и пое право на юг, като през първия половин час от полета не бе използвано нито витлото, нито кормилото. По-нататък продължаваме с бордовия дневник, който г-н Форсайт стъкми от ръкописите на г-н Мънк Мейсън и г-н Ейнсуърт. Основната част от записките в дневника са направени от г-н Мейсън, а всекидневните послеписи са на г-н Ейнсуърт, който в скоро време ще предостави на вниманието на читателите по-подробно и без съмнение още по-вълнуващо описание на полета.

[1] Един фут е равен на 30,48 см, а един инч — на 2,54 см. Б. пр.

↑

[2] Един англ. фунт е равен на 453,6 грама. Б. р. ↑

[3] Една търговска унция е равна на 28,35 грама. Б. р. ↑

[4] Една географска миля в САЩ е равна на 1853 метра. Б. р. ↑

ДНЕВНИКЪТ

Събота, шести април. През нощта привършихме всички подготвителни работи, така че започнахме да пълним балона на зазоряване, но падналата гъста мъгла натежа по гънките на копринения плат и ни забави, поради което успяхме да приключим някъде около единайсет часа. Въжетата бяха прерязани и се отделихме с голямо въодушевление от земята; издигахме се бавно, но уверено и лекият северен вятър ни понесе към Ламанша. Подемната сила на балона бе по-голяма от очакваната, а когато острите скали останаха под нас и лъчите на слънцето ни обхванаха отвсякъде, започнахме бързо да набираме височина. Но аз не исках да губим от газа още в самото начало на пътешествието и продължихме да се издигаме. Скоро започнахме да прибираме водещото въже, но дори когато то бе издърпано изцяло от земята, ние неизменно се отдалечавахме от нея. Балонът бе съвсем устойчив и изглеждаше чудесно. Десет минути след старта барометърът показваше петнайсет хиляди фута височина. Времето бе превъзходно, а гледката на останалата под нас земя беше необикновено величествена и ни изпълваше с особено чувство. Многобройните дълбоки клисури приличаха на езера от мъглата, която ги изпълваше, а зъберите и скалите на югоизток, струпани в невъобразим безпорядък, напомняха поразително на огромните градове от някоя източна приказка. Ние се приближавахме бързо към планините в южната част на страната, но бяхме толкова високо, че те не ни заплашваха с нищо. След няколко минути се носехме леко над тях, а г-н Ейнсуърт и моряците бяха изненадани от незначителния им вид, погледнати от коша, тъй като балонът продължаваше да се

издига и разположената под нас земя изглеждаше почти равна. В единайсет и половина, все още над южната част на страната, зърнахме Ламанша, а само след петнайсет минути прелетяхме над ивицата на крайбрежните вълни и поехме над морето. Взехме решение да изпуснем необходимото количество газ, така че водещото въже с привързаните бъчвички да застане на вода. Това бе направено веднага и балонът започна постепенно да се снижава. След около двацет минути първата бъчвичка достигна водната повърхност, а когато я последва и втората, ние продължихме на постоянна височина. Всички горяхме от нетърпение да изпитаме витлото и кормилото; пуснахме и двете в действие, защото трябваше да променим курса на изток, за да поемем по най-краткия път към Париж. Кормилото отклони веднага балона в нужната посока и той пое почти под прав ъгъл спрямо вятъра; а когато задвижихме и пружината на витлото, установихме със задоволство, че то също се подчинява с готовност. Ние се поздравихме с възторжени викове и хвърлихме една бутилка в морето, в която върху къс пергаментова хартия бе изложен накратко принципът на изобретението. Радостта ни още не бе стихнала, когато една непредвидена повреда ни обезсърчи немалко. Внезапно стоманеният прът, който свързваше пружината с витлото, изхвърча от мястото си, защото кошът рязко залитна, когато единият от двамата моряци направи неочаквана крачка встрани; в същия миг прътът увисна в петата на оста и се заклати извън обсега на ръцете ни. Нашето внимание бе отвлечено от опитите ни да го уловим и никой не забеляза, че силно въздушно течение от изток ни поема и ни отнася с нарастваща скорост към Атлантика. Много скоро полетяхме над океана с петдесет или шейсет мили в час и едва когато се изравнихме с нос Клиър на около четиридесет мили на север и успяхме да затегнем пръта, се замислихме върху станалото. Точно тогава г-н Ейнсуърт направи едно необикновено, но в никакъв случай безсмислено или неосъществимо предложение, към което незабавно се присъедини и г-н

Холанд, а именно да използваме поелото ни бурно течение и да се опитаме да достигнем до брега на Северна Америка, наместо да се блъскаме обратно към Париж. След няколко мига на размисъл и аз подкрепих дръзкото предложение, на което, колкото и да е странно, се противопоставиха само двамата моряци. Но тъй като бяхме мнозинство, страховете им бяха преодолен и ние поехме решително напред. Насочихме се право на запад; разполагахме с достатъчно резерв за издигане и спускане на балона, затова решихме да изхвърлим петдесет фунта баласт и да вдигнем с помощта на лебедка бъчвичките, които ни задържаха. По рязко нарасналата скорост почувствувахме веднага резултата от тази маневра; вятърът се засили още повече и ние полетяхме с почти непостижима бързина, а водещото въже се развяваше зад коша като вимпел на кораб. Не е нужно да казвам, че не след дълго брегът изчезна от погледите ни. Минахме над безчислен брой плавателни съдове, някои от които се опитваха да се движат срещу вятъра, но повечето бяха застанали неподвижно. Бяхме обхванати от прекомерна възбуда, увлякла всички на борда, а най-много онези двамата, които под действието на някоя и друга глътка изглеждаха склонни да пуснат всичките си съмнения и страхове по вятъра. Много от корабите ни поздравяваха със салюти, а от всички се развяваха шапки и кърпички и се чуваха силни викове, които ние долавяхме с изненадваща яснота. Така продължихме през целия ден; нямахме никаква повреда и докато нощната тъмнина ни обгръщаше, ние изчислихме приблизително изминатото разстояние. То не можеше да бъде по-малко от петстотин мили и навярно бе много повече. Витлото бе в непрекъснато движение и ние не се съмнявахме, че то допринася значително за нашата скорост. След като слънцето залезе, буйният вятър се превърна в същински ураган, а океанът под нас се виждаше съвсем ясно от неговия фосфоресциращ огън. Източният вятър продължи през цялата нощ и беше най-доброто предзнаменование на успеха. Студът ни

измъчваше, а влагата на околния въздух бе съвсем неприятна, но в коша имаше достатъчно място, за да легнем, а с наметалата и с няколко одеяла се почувствувахме почти добре.

Послепис (На г-н Ейнсуърт). Без съмнение последните девет часа са най-вълнуващият период от живота ми досега. Не мога да си представя нищо поразтърсващо от непознатата опасност на това необичайно приключение. Дай боже да успеем! Не го желая само заради спасението на моята незначителна личност, а в името на човешкото познание и величието на победата. При все това подвигът очевидно е възможен и единственото ми удивление е защо досега хората не са дръзвали да пристъпят към него. Достатъчна е само една буря като тази, която ни помага сега, да гони лудо балона в продължение на четири или пет дни (подобни силни ветрове често пъти продължават по-дълго време), за да може пътешественикът да прелети с лекота от единия до другия бряг. При такъв бурен вятър широкият Атлантик се превръща в обикновено езеро. В този миг най-поразителна за мен е всеобхватната тишина, която властвува в морето под нас, макар че неговата лудост не може да се сравни с друго явление. От водите към небето не се чува никакъв глас. Обширният пламнал океан се гърчи от жестоки страдания. Полетелите нагоре грамади внушават идеята за неизброими, онемели исполински бесове, които се блъскат в безплодни предсмъртни мъки. В подобна нощ човек изживява едно столетие обикновен живот и аз не бих се отказал от нейното разтърсващо очарование заради цял век незначително живуркане.

Неделя, седми (Ръкописът на г-н Мейсън). Към десет тази сутрин бурята стихна и упоритият вятър, с който кораб в морето ще достигне осем или девет възла, ни носи с около трийсет мили в час. Но той се отклони значително на север и сега, по залез, ние продължаваме право на запад главно с помощта на витлото и кормилото, които се справят възхитително със своята задача. Според мен опитът е напълно успешен и считам, че няма препятствия за въздухоплаването във всички посоки, освен право срещу много силен вятър. Ние не бихме могли да продължим напред срещу вчерашната буря, но в случай на нужда щяхме да се измъкнем от нея, като наберем височина. Убеден съм, че с витлото ще можем да продължим напред срещу умерено силен вятър. Днес по обяд изхвърлихме баласт и се издигнахме някъде около двайсет и петте хиляди фута. Направихме го, защото искахме да намерим по-добре насочено течение, но не можахме да открием по-подходящо от това, в което сме попаднали. Газът ще ни стигне, за да прекосим това малко езеро, дори ако се наложи да пътуваме три седмици. Не се страхувам за крайния резултат. Трудностите се преувеличаваха необикновено много и бяха тълкувани неправилно. Аз мога да си избира подходящо течение, а дори и всички течения да се окажат срещу мен, пак ще успея да напредвам задоволително с помощта на витлото. Досега минахме без нито едно произшествие, което заслужава да бъде отбелязано. Нощта продължава да бъде тиха.

Послепис (На г-н Ейнсуърт). Имам да отбележа малко неща, освен факта (за мен изненадващ), че почти на височината на Котопахи^[1] не усещам нито прекомерен студ, нито главоболие, нито пък имам затруднения с дишането; мога да кажа същото за г-н Мейсън, г-н Холънд и юър Евърард. Само г-н Осбърн се оплака от задух,!, но скоро му мина. През деня летяхме с голяма скорост и

навярно сме изминали повече от половината път през Атлантика. Прелетяхме над двайсет или трийсет различни плавателни съда; на всички от тях изумлението изглеждаше необикновено. Все пак не е толкова трудно да се прекоси океана с балон. *Omne ignotum pro magnifico.*^[2] На височина двайсет и пет хиляди фута небето е почти черно, а звездите са много ярки; в същото време морето не изглежда изпъкнало (както следва да се предположи), а е напълно и съвсем недвусмислено вдлъбнато.

Понеделник, осми (Ръкописът на г-н Мейсън). Тази сутрин имахме отново малка неприятност с предавателния лост на витлото, който трябва да се конструира отново, за да не причини сериозно произшествие — мисълта ми е за стоманения прът, а не за перките. По тях няма какво да се оправя. Силен североизточен вятър продължи да духа през целия ден и засега щастието изглежда благосклонно настроено към нас. Призори се изплашихме от някакви странни шумове и сътресения в балона, придружени от бърза загуба на височина. Причина за тези явления се оказва разширяването на газа, предизвикано от повишената температура на атмосферата и последвалото разтапяне на мъничките кристалчета лед, полепнали по въжетата през нощта. Хвърлихме надолу няколко бутилки. Видях как прибраха една от тях на борда на голям кораб — навярно някой от презокеанските пътнически съдове за Ню Йорк. Опитяхме се да различим името му, но не съм сигурен, че успяхме. Според телескопа на г-н Осбърн то беше нещо като „Атланта“. Сега е дванайсет през нощта и ние продължаваме да се движим бързо на запад. Морето фосфоресцира необичайно.

Послепис (На г-н Ейнсуърт). Сега е два през нощта; почти спокойно е, доколкото мога да преценя, макар че това е много трудно, защото ние се движим със самия въздух. Не съм спал, откакто напуснахме имението, но не мога да издържам повече и ще дремна. Сигурно сме близо до американския бряг.

Вторник, девети (Ръкописът на г-н Ейнсуърт). Един на обяд. Ниският бряг на Южна Каролина се вижда съвсем ясно. Голямата цел е постигната. Ние прекосихме Атлантика с балон — леко и неусетно! Хвала на бога! Кой може да каже сега, че има невъзможни неща?

Тук дневникът прекъсва. Обаче г-н Ейнсуърт сподели с г-н Форсайт някои подробности по приземяването. При почти пълно безветрие пътешествениците видели брега; познали го почти веднага и моряците, и г-н Осбърн. Последният имал познати във форт Моултри^[3], така че незабавно било взето решение да се спуснат близо до него. Балонът долетял до крайбрежната ивица по време на отлив и пясъкът, плътен и изравнен, бил най-подходящото място за кацане; хвърлили котвата и тя веднага захванала здраво. Обитателите на острова и на форта се стекли да видят балона, но независимо от всички старания, никой от тях не повярвал в самото пътешествие — прекосяването на Атлантика. Котвата била спусната в два след обяд, така че цялото пътуване продължило седемдесет и пет часа; всъщност по-малко, ако се счита от единия до другия бряг. Всичко преминало без сериозни усложнения. През цялото време не се появила нито една истинска опасност. Балонът бил изпуснат и привързан без трудности и по времето, когато ръкописът, от който бе изградено това описание, тръгнал от Чарлстън, групата била все още във форт Моултри. Понататъшните намерения на нейните членове са неизвестни, но ние обещаваме на нашите читатели сигурни сведения в понеделник или най-късно на следващия ден.

Без съмнение това е най-удивителното, най-интересното и най-важното начинание, в което човек е успявал някога или дори се е опитвал да постигне. В този момент е безсмислено да се правят предположения за величавите събития, които могат да го последват.

[1] Вулкан в Еквадор (5897 м). Б. пр. ↑

[2] „Всичко неизвестно се смята за великолепно“ (лат.). Б. пр. ↑

[3] Някогашна военна крепост, охраняваща остров Саливън, САЩ, където самият автор е служил като писар в продължение на повече от една година. Б. пр. ↑

СИСТЕМАТА НА ДОКТОР ТАР И ПРОФЕСОР ФЕДЪР

През есента на 18... година, по време на странствуване през най-южните френски провинции, пътят ми ме отведе на няколко мили от една Maison de Santé, т.е. частна лудница, за която бях слушал не малко от приятели лекари в Париж. Понеже никога не бях посещавал подобно място, помислих си, че случаят е прекалено благоприятен, за да го изпусна, затова и предложих на моя спътник (джентълмен, с когото случайно се бях запознал преди няколко дни) да се отбием за час-два и да разгледаме заведението. На което той възрази, като се оправда, първо, с това, че бърза, и, второ, че при вида на душевно болни изпитва напълно обясним ужас. Помоли ме обаче да не допускам елементарната вежливост към него да възпрепятствува удовлетворяването на моето любопитство и добави, че ще продължи с коня си, без да бърза, така че ако не още същия ден, то в най-лошия случай на следващия ще мога да го настигна. На сбогуване се сетих, че е възможно да възникнат някои затруднения при опита да получа достъп до лечебното заведение и споделих опасенията си. Той ми отвърна, че тъй като всъщност не съм се познавал лично с управителя, мою Майяр, нито пък съм разполагал с писмена препоръка, действително можело да възникнат затруднения, защото правилниците в подобни частни лечебни заведения били много по-строги от разпоредбите в държавните болници. От своя страна, допълни той, понеже от няколко години се познавал с Майяр, можел да ми помогне единствено, като ме придружи до входа и ме представи, ала чувствата му към невменяемите не му позволявали да влезе в този дом.

Поблагодарих му и като свихме от главния път, поехме по странична, обрасла с трева пътечка, която след половин час почти се изгуби сред гъста дъбрава, покриваща склоновете на планината. Яздихме около две мили през стъмената и влажна гора и най-послед пред погледа ни изникна лудницата. Един чудноват château^[1], толкова порутен и занемарен, че едва ли можеше да се допусне да е обитаем.

Видът му ми вдъхна истински ужас, дръпнах юздите на коня и без малко не взех решение да се върна. Но веднага се засрамах от слабостта си и продължих напред.

Докато яздехме към главния вход, стори ми се, че вратите са леко откренати и през тях наднича човек. В следния миг човекът излезе, назова по име моя спътник, съсредоточено се здрависа с него и го покани да слезе от коня. Това бе самият мосю Майяр. Представителен, с красива външност джентълмен от старата школа, с изискани обноски и известна нотка на тежест, достолепие и властност, която внушаваше дълбока почит.

Представяйки ме, приятелят ми изложи моето желание да разгледам заведението и след като получи уверенията на мосю Майяр, че ще ми бъде оказано необходимото внимание, се сбогува и вече не го видях.

Когато той си отиде, управителят ме въведе в малка и извънредно приветлива приемна, в която покрай другите белези на изтънчен вкус имаше много книги, рисунки, саксии с цветя и музикални инструменти. Млада и доста красива жена седеше на пианото и пееше ария от Белини; когато влязох, тя прекъсна песента и ме приветствува с изискана вежливост. Гласът ѝ беше тих, а поведението ѝ сдържано. Стори ми се също, че забелязах следи от тъга по лицето, което бе крайно, но според мен не неприятно бледо. Дамата беше облечена в дълбок траур и извика в гърдите ми чувство на уважение, любопитство и възхита.

В Париж бях чувал, че лечебното заведение на мосю Майяр се ръководело от метода, грубо наричан „системата со кротце, со благо“... че се избягвали всякакви наказания... че дори към затварянето много рядко се прибегвало... че пациентите, макар и под тайно наблюдение, се радвали всъщност на значителна свобода и на повечето от тях се разрешавало да се движат из болницата и парка в обикновеното облекло на хора със здрав разум.

Имайки пред вид тези твърдения, проявих предпазливост в думите, изричани пред младата дама, защото не бях сигурен дали е напълно с ума си; при това в очите ѝ проблясваше неспокоен плам, който почти ме накара да предположа, че не е съвсем в ред. Ето защо ограничих разговора до общи теми, и то до такива, каквито, смятах, не биха причинили нито раздразнение, нито неудоволствие дори у един

душевно болен. На всичко, което казвах, тя даваше смислени отговори и дори в нейните лични забележки личеше изключително здрав разум, ала продължителният допир с метафизиката на mania^[2] ме бе приучил изобщо да не вярвам на подобно доказателство за разумност и до края на разговора бях все така предпазлив, както и в началото.

Не след дълго лакей в спретната ливрея внесе поднос с плодове, вино и други подкрепителни, от които аз вкусих, и скоро след това дамата напусна стаята. Когато излезе, обърнах въпросително очи към домакина.

— Не — каза той, — о не... моя сродница... племенница, при това извънредно начетена.

— Хиляди извинения за мнителността — отвърнах аз, — но естествено ще съумеете да ме извините, нали! Вашето превъзходно дело тук е добре познато в Париж и аз предположих, че, нали разбирате...

— Да, да... оставете... по-скоро аз би трябвало да ви благодаря за похвалната тактичност, която проявихте. У младите люде рядко откриваме предвидливост в подобна мяра и неведнъж сме имали злополучни contre-temps^[3] вследствие несъобразителността, проявена от страна на наши посетители. Докато прилаггах предишната система и пациентите ми се радваха на привилегията да се скитат насам и натам на воля, неблагоприятни особи, които се отбиваха, за да разглеждат заведението, често ги довеждаха до опасно буйство. Затова се видях принуден да наложя строга система на изолация и достъп до заведението може да получи само онзи, на чието здравомислие бих могъл да се осланям.

— Докато прилаггахте предишната система? — казах аз, повтаряйки думите му. — Да разбирам ли в такъв случай, че тъй наречената „система со кротце, со благо“, за която толкова много съм слушал, вече не е в сила?

— Преди няколко седмици — отвърна той — решихме винаги да се откажем от нея.

— Наистина! Вие ме изумявате!

— Разбрахме, сър — с въздишка каза той, — че е безусловно необходимо да се върнем към старите прийоми. Опасността от досегашната система беше обезпокоителна, а преимуществата — крайно преувеличени. Смятам, сър, че в това заведение тя бе по-

задоволително изпитана, откъдето и да било другаде. Изпробвахме всичко, на което човешкият разум би могъл да наведе мисълта ни. Съжалявам, че не сте имали възможността да ни посетите по-рано, за да можете сам да прецените. Но предполагам, че сте добре запознат със „системата“... в подробности.

— Не напълно. Онова, което съм чувал, е било от трета или четвърта ръка.

— Тогава нека ви кажа в общи линии, че това е система, при която пациентите се *ménagés*^[4]... при която им се угажда. Не се противопоставяхме на фикс-идеите, заседнали в главата на умопомрачения. Напротив, не само гледахме на тях снизходително, но ги и насърчавахме, като по този начин не един от нашите най-трайни лечебни способности прояви своето въздействие. Няма друг довод, който така лесно да влиза в досег с разстроения разсъдък на лудия, както *argumentum ad absurdum*^[5]. Имали сме например хора, които си въобразяваха, че са пиленца. Лечението беше да настояваме, че това наистина е така... да виним пациента за глупостта му, че недостатъчно ясно проумява този факт... и по такъв начин да отказваме в продължение на цяла седмица да му даваме друга храна освен тази, която е най-подходяща за едно пиле. Ето как малко царица и дребен чакъл бяха в състояние да извършат чудеса.

— И в това мълчаливо съгласие се състоеше цялото лечение, така ли?

— Съвсем не. Голяма надежда възлагахме на най-обикновените забавления като например музика, танци, общи гимнастически упражнения, карти, определен вид книги и така нататък. Давахме вид, че уж лекуваме болния от някакво обикновено физическо неразположение и думата „лудост“ никога не се споменаваше. Най-важното беше да внушим на всеки луд, че трябва да следи поведението на всички останали. Да проявиш доверие към мнението или към благоразумието на един душевно болен, означава да го спечелиш и телом, и духом. Това ни даде възможност да освободим част от скъпо платения персонал.

— И не прилагате никакви наказания от какъвто и да било род?

— Никакви.

— И никога не затваряхте ваши пациенти?

— Много рядко. От време на време, когато болестта на отделна личност достигаше кризисно състояние или пък болният изпаднаше в неочаквано раздразнение, ние го отвеждахме в една скришна килия, да не би неразположението му да зарази останалите, и го държахме там, докато не дойде моментът да го върнем отново сред приятелите му... защото с буйствуващи луди ние нямаме нищо общо. Такива обикновено ги откарват в държавните болници.

— И сега вече сте променили всичко това... според вас за по-добре?

— Решително. „Системата“ криеше недостатъци и дори опасности. За щастие тя е премахната във всички Maisons de Santé, във Франция.

— Извънредно много съм изненадан — казах аз — от това, което ми разказвате, защото ме уверяваха, че в момента това бил единственият метод за лечение на лудостта в цялата страна.

— Вие сте още млад, любезни приятелю — отвърна моят домакин, — но ще дойде време, когато ще се научите сам да преценявате нещата, които стават по света, без да се доверявате на приказките на другите. Не вярвайте нищо от това, което чувате, и само на половината от онова, което виждате. А що се отнася до нашата Maison de Santé без съмнение някой невежа ви е заблудил. След обяда обаче, когато ще сте достатъчно отпочинал от ездата, ще бъда щастлив да ви разведа из дома и да ви запозная със системата, която по мое мнение, както и по мнението на всеки, който е бил свидетел на нейното въздействие, е безспорно най-сполучливата от всички досега.

— Ваша ли е? — попитах аз. — Ваше собствено откритие ли е?

— Горд съм — отговори той — да потвърдя, че е мое, поне до известна степен.

По този начин разговарях с мосю Майяр в продължение на час-два, докато той ми показваше градините и оранжерииите на болницата.

— В момента — каза той — не мога да ви позволя да видите пациентите. За една чувствителна душа винаги съществува вероятността, повече или по-малко, да се отврати от подобни гледки, а аз не желая да ви развалям апетита преди обяда. Първо ще обядваме. Мога да ви предложа телешко à la St. Menehoultc картофи и сос velouté... след това чаша Clos de Vougeot^[6]... тогава нервите ви ще са вече напълно укрепнали.

В шест обявиха, че обядът е сервиран, и моят домакин ме въведе в обширна Salle à manger^[7] където бяха събрани голям брой гости — двадесет и пет-тридесет души. Очевидно това бяха знатни, благовъзпитани люде, макар облеклото им да ми се стори извънредно разкошно — в него имаше нещо много общо с предвзетите труфила на vieille cour^[8]. Направи ми впечатление, че най-малко две трети от гостите бяха дами, някои от които в никакъв случай не бяха облечени според добрия вкус, както един парижанин би се изразил днес. Например не една от представителките на женския пол, чиято възраст не би могла да бъде по-малко от седемдесет, беше окичена със скъпоценности в излишък: пръстени, гривни и обеци, а гърдите и ръцете им бяха безсрамно разгопени. Направи ми впечатление също, че малко от роклите бяха добре ушити... или съвсем малко от тях стояха добре на онези, които ги носеха. Оглеждайки се, открих интересната девойка, на която мосю Майяр ме бе представил в малката приемна, но колко се изненадах, когато я видях облечена в кринолин, с обувки с висок ток и с нечисто боне от брюкселска дантела — толкова голямо, че придаваше на лицето ѝ смешно умален вид. Когато най-напред я видях, беше облечена в дълбок траур, който много ѝ отиваше. С една дума, в облеклото на всички личеше известно чудачество, което тозчас ме накара да се върна към първоначалната представа за „системата со кротце, со благо“ и да си помисля, че мосю Майяр нарочно ме е заблудил, за да не изпитам неприятно чувство по време на обяда, когато открия, че се храня на една трапеза с умопомрачени; но си припомних, че в Париж бяха ме предупредили — хората от южните провинции са невъобразимо странни, обременени с неизказано много отживели времето си схващания; и после, при разговор с неколцина от членовете на компанията, опасенията ми наистина моментално и всецяло се разсяха.

Самата трапезария, макар и може би достатъчно обширна и удобна, не се отличаваше с особен разкош. Например на пода нямаше килим; всъщност във Франция много често минават и без килим. Прозорците и те бяха без завеси; капациите — затворени и здраво залостени с железни пръчки, сложени по диагонал, също като кепенците на нашите дюкяни. Цялото помещение, както забелязах, представляваше едно крило от chateau, затова трите страни на

паралелограма имаха прозорци, а четвъртата — врата. Прозорците бяха не по-малко от десет на брой.

Масата беше разкошно подредена. Просто отрупана с блюда и повече от претрупана с лакомства. Обилието беше направо варварско. Месото стигаше да се нагости потомството на Анаким^[9]. Никога през живота си не бях виждал толкова разточително, толкова разхитително пражосничество на скъпи жизнени блага. Ала в подредбата не личеше вкус; неизмеримият блясък на безброй восъчни свещи в сребърни candelabra^[10], поставени на масата и навсякъде из стаята, където бе възможно да им се намери място, печално оскърбяваха очите ми, привикнали с мека светлина. Обслужваха ни няколко пъргави прислужника, а върху широка маса в най-отдалечения ъгъл на залата се бяха разположили седем-осем души с цигулки, флейти, тромбони и барабани. По време на обяда в някои моменти тези приятели страшно много ми досаждаха с нескончаемото разнообразие от звуци, които трябваше да минат за музика и които явно забавляваха във висша степен всички присъстващи освен мен.

Общо взето, не можех да се освободя от мисълта, че имаше прекалено много странности във всичко, което виждах... но в края на краищата светът е съставен от какви ли не хора, с какви ли не начини на мислене, с какви ли не обичаи и нрави. При това толкова много бях пътешествувал, че бях станал изцяло привърженик на девиза *nīl admirari*^[11]; ето защо съвсем хладнокръвно заех стола отдясно на домакина и радвайки се на превъзходен апетит, отдадох заслуженото на великолепните лакомства, сложени пред мен.

Междувременно се водеше всеобщ и оживен разговор. Дамите, както обикновено, говореха много. Почти веднага схванах, че всички са високообразовани, а домакинът бе неизчерпаем извор на весели анекдоти. Изглежда, с преголяма охота обичаше да говори за своя пое — управител на *Maison de Santé*; а за голяма моя изненада темата „лудост“ бе предпочитаната от всички присъстващи. Разказаха се безчет забавни истории, в които ставаше дума за маниите на пациентите.

— По-рано тук имаше един приятел — обади се въздебеличък, дребен джентълмен, седнал от дясната ми страна, — един приятел, който си въобразяваше, че е чайник; впрочем не е ли извънредно странно колко често в главата на лудия се загнезждат подобни

своеобразни чудатости? Едва ли във Франция има психиатрична болница, в която да не може да се намери човекочайник. Нашият джентълмен беше чайник, изработен от сплав, имитираща сребро, и всяка сутрин най-грижливо се лъскаше с парче еленова кожа и тебеширен прах.

— Освен това — обади се висок мъж, седнал точно насреща — не много отдавна тук имахме една личност, която си беше наумила, че е магаре... и, фигуративно казано, това напълно отговаряше на истината. Този пациент беше много вироглав и ние с голям труд успяхме да го усмирим. Дълго време не искаше да яде друго освен магарешки бодили, но скоро го излекувахме от тази мания, като упорствувахме да си яде само тях и нищо друго. Освен това непрекъснато хвърляше чифтета... така... ей така...

— Мосю Дьо Кок! Ще ви бъда крайно благодарна, ако се държите, както подобава! — И с това възрастната дама, седнала до оратора, го прекъсна. — Моля, дръпнете си нозете! Измачкайте ми броката! Нима е нужно да илюстрирате разказа си толкова нагледно? Та нашият приятел положително би ви разбрал и без всичко това. Честна дума, вие сте едва ли не също такава голямо магаре, за каквото горкият нещастник се е мислил. Така добре го имитирате, честно слово!

— Mille pardons, ma' m'selle!^[12] — отвърна мосю Дьо Кок, към когото бяха се обърнали по такъв начин. — Хиляди извинения! Не възнамерявах никого да обиждам. Ма'м'селле Лап-лас, мосю Дьо Кок ще си окаже честта да пие чаша вино с вас!

При тези думи мосю Дьо Кок ниско се поклони, с голяма церемониалност целуна собствената си ръка и се чукна с ma'm'selle Лаплас.

— Позволете ми, mon ami^[13] — намеси се мосю Майяр, обръщайки се към мен, — позволете ми да ви предложа едно късче от това телешко à la St. Menehoult... ще се уверите, че е необикновено вкусно.

В този момент трима яки прислужника с усилия поставиха на масата огромен поднос — не, по-скоро тарга, върху която предположих, че се намира „monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum“^[14]. Ала когато го разгледах внимателно, разбрах, че

не е нищо друго освен малко теле, опечено цяло и поставено на колене с ябълка в муцуната, както според английския обичай се гарнира заек.

— Не, благодаря! — отвърнах аз. — Откровено казано, не съм особено голям любител на телешко à la St... как му беше името? Защото, смятам, то никак не ми понася. Но ще си взема нещо друго, ще опитам малко от заека.

На масата имаше няколко по-малки блюда, както ми се видя, с най-обикновен заек по французки — изключително вкусен morceau^[15], който бих препоръчал на всекиго.

— Пиер — провикна се домакинът, — сменете блюдото на джентълмена и му дайте от бутчето на този заек au-chat.^[16]

— На този какво? — попитах аз.

— На този заек au-chat.

— Не, благодаря ви... недейте, отказвам се. Ще си взема само малко от жамбона.

„Човек никога не знае какво яде по трапезите на тези провинциалисти — наум си казах аз. — Не им ща ни заека aul-chat, нито пък тяхната котка със заек.“

— Освен това — обади се някаква мъртвешки бледа особа, седнала чак на долния край на масата, като подхвана нишката на разговора оттам, откъдето бе прекъснат, — освен това покрай другите чудаци имахме и един пациент, това беше отдавна, който най-настоятелно твърдеше, че е кордовско сирене, ходеше с нож в ръка и увещаваше приятелите си да опитат съвсем мъничко парченце оттук — от прасеца.

— Голям глупак беше, няма съмнение — намеси се някой, — ала в никакъв случай не може да се сравнява с друг един индивид, когото всички ние познаваме, с изключение на новодошлия джентълмен. Имам пред вид човека, който беше си внушил, че е бутилка шампанско и винаги се появяваше с ба-а-ам и ш-ш-ш-ш, ето така...

И ораторът, доста невъзпитано по моему, натика десния палец в лявата си буза и го издърпа с пльокване, напомнящо гърмеж от тапа, и в продължение на няколко минути, притискайки езика о зъбите си, изкусно имитираше звука от разпенено шампанско. Поведението му, както ясно забелязах, никак не се понрави на мосю Майяр, но той нищо не каза и разговорът се поднови от доста мършав, дребничък човечец с грамадна перука.

— Освен това пък имаше един невежа — подхвана той, — който по погрешка взимаше себе си за жаба и който между другото не малко приличаше на такава. Само да бяхте го видели, сър — обърна се той към мен, — с какво доволство щеше да се изпълни сърцето ви, ако бяхте го видели колко му прилягаше да се държи тъй. И ако този човек действително не беше жаба, мога само да съжалявам, сър, че наистина не беше. Неговото квакане, ето така: ква-а-а-ак...ква-а-а-ак, беше най-чудната нота на света: си бемол; а когато туреше лакти на масата, ето така... след като си бе пийнал една-две чашки винце... като издуеше бузи, ето така, и като завъртеше очи — ей така, и като почнеше да примигва бързо-бързо — ето така... о, сър, имам смелостта с положителност да твърдя, че бихте се захласнали от възхита пред гения на този човек!

— Не се съмнявам — уверих го аз.

— А пък освен това — обади се някой друг — тук беше малкият Гайяр, който си мислеше, че е щипка емфие, и изпадаше в истинска тревога, че не може да се хване с палеца и показалеца си.

— После пък тука беше Жул Дезулиер — крайно странна личност, уверявам ви; обзела го манията, че е тиква. Преследваше готвача да го направи на тиквеник — нещо, което готвачът с възмущение отказваше да стори. Ако питате мене, ни най-малко не съм убеден дали тиквеник а la Дезулиер не би било наистина едно превъзходно лакомство!

— Учудвате ме! — казах аз и въпросително погледнах мосю Майяр.

— Ха-ха-ха... — отвърна той. — Хе-хе-хе-хе!... Хи-хи-хи!... Хо-хо-хо!... Ху-ху-ху!... Наистина превъзходно! Няма защо да се учудвате, mon ami, нашият приятел тук е остроумец... drôle^[17]... и не бива да взимате думите му буквално.

— Освен това — обади се някой друг от компанията — тук беше Буфон Велики, също своего рода особена личност. Побъркал се от любов; въобразяваше си, че има две глави. Едната, твърдеше той, била на Цицерон, а другата била комбинирана: от челото до устата на Демостен, а от устата до брадичката — на лорд Бруум. Не е изключено и да е грешел, но винаги ви оставяше впечатлението, че е напълно в ред, защото беше човек с изключителен дар слово. Страстно обичаше

да ораторствува и не умееше да се въздържа. Например имаше навика да скача върху масата в трапезарията ей така и... и...

В този момент един приятел, седнал до оратора, го потупа по рамото и му пошушна нещо на ухото, а другият тозчас прекъсна да словоохотничи и се сви на стола си.

— А пък освен това — каза приятелят, който току-що пошушна нещо на ухото на другия, — освен това тук имаше един Булар, пумпала. Наричам го пумпала, защото всъщност беше обладан от смешната, но не съвсем безпочвена мания, че се е превърнал в пумпал. Да го видехте само как се върти, с глас бихте се смели. По цял час можеше да се върти на пета — ето така... ей така...

И тук приятелят, когото той само преди миг бе прекъснал, пошушвайки му нещо на ухото, сега пък на него оказа съвършено същата услуга.

— Да-а, но вашият мосю Булар беше луд — с цяло гърло изкрещя една възрастна дама, — и при това извънредно тъпоумен луд; защото, позволете ми да ви попитам, чувал ли е изобщо някой някога за човекопумпал? Каква нелепост! Както знаете, мадам Жоайьоз беше личност, далеч по-здравомисляща. И тя си имаше своята мания, но това бе интуиция, подкрепена от здравия разум, и доставяше истинско удоволствие на всеки, който е имал честта да познава тази дама. След зрял размисъл тя стигнала до заключението, че по някаква нещастна случайност се е превърнала в петле, но петле, което винаги се е държало както благоприличието изисква. Пляскаше криле с удивителна сила... ей така... така... така... а пък кукуригането й — просто прелест! Кук-кури-гу-у-у!... Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!... Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!...

— Мадам Жоайьоз, ще ви бъда много благодарен, ако се държите прилично! — крайно разгневен я прекъсна нашият домакин. — Или се дръжте, както подобава на една дама, или още сега напуснете трапезата — избирайте!

Дамата (към която за голяма моя изненада, чух, че се обръщат като към мадам Жоайьоз, след описанието на мадам Жоайьоз, което тя самата току-що бе дала) се изчерви до корена на косите си и очевидно се сконфузи извънредно много от упрека. Сведе глава и нито звук не издаде в отговор. Но ето че друга, по-млада дама поде темата. Това бе красивата девойка, с която се бях запознал в малката приемна.

— О, мадам Жоайъоз беше истинска глупачка! — възкликна тя. — Докато схващанията на Еужени Салсафет в действителност криеха значително повече здрав смисъл. Тя беше доста красива и болезнено скромна млада дама и според нея обикновеният начин за носене на облеклото беше неблагонравен и винаги изискваше да се намира отвън, а не вътре в роклите си.

А това в края на краищата е нещо доста лесно постижимо.

Просто трябва да постоите ето така... след това така... така... така... и след това така... така... така... и след...

— Mon dieu!^[18] Ма'm'selle Салсафет! — мигом възкликна цяла дузина гласове. — Какво сте намислили? Стойте! Почакайте! Ние отлично разбираме как се постига това, спрете, спрете! — Няколко души бяха вече наскочали от креслата си, за да възпрат ма'm'selle Салсафет от съперничество с Венера Милоска, когато вълна пронизителни писъци и крясъци, идващи някъде откъм централната част на замъка, съвсем внезапно и навременно тури край на инцидента.

Честно казано, от крясъците нервите ми съвсем се изопнаха, ала останалите от компанията просто ги съжалих. Те всички пребледняха като смъртници, сгушиха се в креслата си ужасени, затрепераха и се разбърбориха несвързано, ослушвайки се в същото време дали звукът няма да се повтори. И той се повтори — по-пронизителен и като че по-близък, после се потрети — още по-пронизителен, а когато за четвърти път се разнесе, силата му значително бе понамаляла. Явното заглъхване на шума оживи присъстващите, настроението мигом се възвърна и всички се развеселиха и подеха анекдотите, както преди. Едва тогава се осмелих да попитам за причината на смута.

— Просто bagatelle^[19] — отвърна мосю Майяр. — Свикнали сме с тези работи и не им обръщаме никакво внимание. От време на време лудите почват хорово да вият, един друг се увличат, също като глутница кучета нощем. Понякога обаче заедно с хоровото виене те правят опит да се измъкнат на свобода, тогава, естествено, съществува известна малка опасност, от която бихме могли да се страхуваме.

— А колко затворени има?

— В момента всичко на всичко не повече от десетина.

— Главно жени, предполагам?

— О, не... до един са мъже, и при това здравеняци, мога да ви уверя!

— Наистина ли? Винаги съм си мислел, че лудите в мнозинството си са от нежния пол.

— Общо взето е така, но не всякога. Преди известно време имахме двадесет и седем пациенти, от които не по-малко от осемнадесет бяха жени, но напоследък, както виждате, нещата рязко се промениха.

— Да, както виждате, рязко се промениха — намеси се джентълменът, който бе сритал *ma'm'selle* Лаплас в глезените.

— Да... както виждате, рязко се промениха! — тутакси в благозвучен хор повтори цялата компания.

— Я си дръжте езиците, всички — страшно разярен се провикна домакинят.

При тези думи гостите до един се смълчаха — почти цяла минута гробна тишина. А една дама, подчинявайки се буквално на мосю Майяр, изплезе език — извънредно дълъг — и съвсем покорно го държа с две ръце до края на угощението.

— А тази благородна дама — казах аз шепнешком, като се обърнах към мосю Майяр, — тази благородна дама, която кукуригаше... тя, предполагам, е безопасна... съвсем безопасна, нали?

— Безопасна! — възкликна той с искрена почуда. — Как... как... Какво искате да кажете?

— Само леко е засегната, нали! — казах аз и докоснах главата си. — Допускам, че действително не е особено... не е опасно разстроена нали?

— *Mon dieu!* — Какво всъщност ви е влязло в главата? Тази дама, моя лична стара приятелка, мадам Жоайъоз, е тъй нормална, както съм нормален и аз самият. Разбира се, и тя си има своите чудатости... но, нали знаете, всички възрастни жени... всички много възрастни жени... повече или по-малко са чудати!

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено... в такъв случай всички останали дами и господа...

— Са мои приятели и подчинени — прекъсна ме мосю Майяр, като се поизправи с известна *hauteur*^[20], — мои много добри приятели и помощници.

— Как! Всички ли? — попитах аз. — И жените, и всички?

— Естествено — отвърна той, — без жените изобщо за никъде не сме, те са най-добрите милосърдни сестри за душевно болните;

имат си свой начин, нали разбирате; техният ясен поглед има чудодейно въздействие... нещо като омагьосващия поглед на змията, нали разбирате.

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено! Но те се държат малко странно... малко необичайно, нали?... Не намирате ли?

— Странно!... Необичайно?... Как, наистина ли мислите така? Естествено ние тук на юг не се отличаваме с прекалена въздържаност... постъпваме си така, както ни е угодно... радваме се на живота и други подобни работи, нали разбирате...

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено.

— А може би това Clos de Vougeôt удря малко в главата, нали разбирате... малко силничко... нали разбирате?

— Несъмнено — съгласих се аз, — несъмнено... Впрочем, мосю, правилно ли съм ви разбрал, че системата, която сега сте възприели вместо знаменитата „система со кротце, со благо“, е безкомпромисно строга?

— Ни най-малко. Наистина болните са затворени, но лечението... медицинското лечение, искам да кажа... е много по-леко поносимо за пациентите, отколкото при която и да било друга.

— И тази нова система е едно от вашите лични открития, така ли?

— Не напълно. Някои страни от нея се приписват на професор Тар, за когото неминуемо сте чували, но в моята разработка са внесени известни изменения, които, щастлив съм да потвърдя, принадлежат по право на известния Федър, с когото, ако не греша, имате честта отблизо да се познавате.

— За свой най-голям срам трябва да призная — отвърнах аз, — че никога досега не съм чувал имената нито на единия, нито на другия джентълмен.

— О небеса! — възкликна моят домакин, като рязко дръпна стола си назад и вдигна ръце. — Положително не съм ви чул както трябва! Нима искате да кажете, че никога досега не сте чували нито за учения доктор Тар, нито за знаменития професор Федър?

— Принуден съм да изповядам собственото си невежество — отговорих аз, — но неопетнената истина преди всичко! Чувствувам се, така да се каже, приравнен със земята поради факта, че не познавам трудовете на тези несъмнено изключителни мъже. Незабавно ще

издиря трудовете им и най-задълбочено ще ги проуча. Мосю Майяр, вие наистина — принуден съм да го призная, — вие наистина ме накарахте да се засрамя от себе си.

И това впрочем бе факт.

— Не говорете повече, добри ми млади приятелю — сърдечно каза той и стисна ръката ми, — а сега да изпием заедно чаша Sauterne^[21].

Пихме. Без да се стесняват, присъстващите до един последваха примера ни. Бъбреха... ръкомахаха... смееха се... правеха какви ли не глупости... цигулките скрибуцаха... тъпанът думтеше... тромбоните мучаха като бронзовите бикове на Фаларис^[22]... и малко по малко цялата сцена почна да придобива все по-ужасяващ вид, докато на края виното взе пълна власт над всички и трапезарията заприлича на пандемониум in petto^[23]. А в това време мосю Майяр и аз, с няколко бутилки Sauterne и Vougeot пред себе си, продължавахме разговора, ревейки с цяло гърло. Дума, произнесена с обикновен тон, можеше да се чуе толкова отчетливо, колкото и гласът на риба от гълбините на Ниагарския водопад.

— И така, сър — изревах в ухото му, — преди обяда вие споменахте за опасността, която предишната система криела в себе си. А каква е тя?

— Да — отговори той, — в някои случаи тя действително крие много голяма опасност. Няма начин човек да предугади приумиците на лудите, а по мое мнение, както и според доктор Тар и професор Федър, никога не е безопасно да оставяте болните да се движат на свобода, без да ги наблюдавате. Един луд може да бъде „кротък“, както казват, за известно време, но в края на краищата той твърде лесно може да изпадне в буйство. При това вероломството му е огромно и пословично. Ако си е наумил нещо, той прикрива своя план с удивително благоразумие, а вещината, с която симулира здравомислие, представлява за метафизика един от най-своеобразните проблеми на науката за интелекта. Когато лудият изглежда напълно разумен, в същност крайно време е да му наденете усмирителната риза.

— Обаче опасността, високоуважаеми господине, за която говорихте... от гледището на вашия собствен опит... докато това заведение е било под ваш надзор... имали ли сте в практиката си

основание да смятате, че да се остави на свобода един луд е рисковано?

— Тук?... От гледището на моя собствен опит?... Хм, мога да кажа, да. Например... не много отдавна в това заведение стана извънредно странно произшествие. „Системата со кротце, со благо“, както разбрахте, по това време все още се прилагаше и пациентите се разхождаха свободно. Те се държаха изключително добре..., да, изключително добре... и всеки човек със здрав разум би могъл да си извади заключение, че назрява някакъв сатанински план, съдейки само по този необичаен факт: хората се държаха изключително добре. И наистина едно хубаво утро санитарите-надзиратели се намериха хвърлени в килиите с вързани ръце и крака, а лудите, присвоили си насилствено служебните задължения на надзирателите, ги обслужваха и се отнасяха с тях като с луди.

— Какво говорите! Никога през живота си не съм чувал подобна нелепост!

— Факт!... И за всичко това стана причина един глупак... един луд... който кой знае как си беше наумил, че е изнамерил система за управление, по-удачна от всички, известни дотогава... система за управление на лудите имам пред вид. Искаше, предполагам, на дело да изпита своето откритие и затова придума всички пациенти да се присъединят към неговия заговор за сваляне на управляващите сили.

— И успя ли наистина?

— Разбира се. Надзирателите и надзираваните без време си смениха местата. Не, не стана точно така, защото лудите и без това си бяха на свобода, те просто затвориха надзирателите в килиите и почнаха да се отнасят с тях, със съжаление трябва да отбележа, по доста безцеремонен начин.

— Не допускам, че контрапревратът се е забавил дълго. Подобно положение на нещата не би могло дълго да просъществува. Нали селяните от околността... посетителите, идващи да разглеждат заведението... биха надали тревога?

— Ето къде грешите. Главният бунтар беше прекалено хитър. Той изобщо престана да пуска посетители... като изключим един ден, когато дойде някакъв млад джентълмен, извънредно глуповат на вид, от когото нямаше причини да се опасява. Позволи му да разгледа

заведението... просто за разнообразие, да се позабавлява с него. И след като го баламосва до насита, го отпрати да си гледа работата.

— Но все пак докога управлявах лудите?

— О, доста дълго наистина... сигурно около месец... но колко повече от месец, не мога точно да ви кажа. А през това време лудите славно си поживяха... мога да ви се закълна. Хвърлиха окъсаните си дрехи и на воля се разпоредиха със семейния гардероб и скъпоценностите. Избите на chateau бяха добре запасени с вино, а лудите са истински дяволи, знаят как да го пият. Добре си поживяха, уверявам ви.

— Ами лечението... какво по-точно лечение приложи водачът на бунтарите?

— Какво да ви кажа, що се отнася до това, не е задължително един луд непременно да бъде глупав, както вече установих от наблюденията си, и безпристрастно погледнато, новото лечение се оказа далеч по-сполучливо от предишното. Наистина превъзходна система... проста... ясна... без каквито и да било усложнения... с една дума, прекрасна... и...

Но тук разсъжденията на моя домакин неочаквано бяха прекъснати от повторен залп кръсъци от същото естество като онези, които преди малко ни обезпокоиха. Но този път сякаш ги издаваха хора, неудържимо устремени към нас.

— О, милосърдни небеса! — викнах аз. — Сигурно лудите са се освободили!

— Боя се, че е точно така — отвърна мосю Майяр, пребледнял неимоверно много.

Едва изрекъл тези думи и пронизителните викове и проклетия се чуха под прозорците; миг по-късно стана очевидно, че някакви субекти отвън се мъчат да нахълтат в трапезарията. Удряха по вратите с нещо, което явно бе тежък ковашки чук, а капациите на прозорците блъскаха и къртеха с невиджана ярост.

Настана неописуем ужас и смут. Мосю Майяр, за най-голямо мое изумление, се навря под бюфета. От негова страна очаквах по-голяма твърдост на духа. Оркестрантите, които през последните петнайсет минути бяха много пияни, за да изпълняват задълженията си, мигом скочиха прави, грабнаха инструментите и като се покатериха върху своята маса, дружно загърмяха „Янки Дудъл“ — докато трая цялата

врява, те свиреха, ако не съвсем без фалш, то поне със свръхчовешка сила.

В това време върху нашата маса, сред бутилките и чашите, скочи джентълменът, когото с толкова усилия удържаха преди малко да не се покатери. Щом се видя горе, той подхвана реч, която положително бе превъзходна, стига да можеше да се чуе. В същия миг човекът с пумпалските наклонности почна да се върти из стаята с неописуемо увлечение, разперил широко ръце встрани; съвсем приличаше на пумпал и помиташе всичко, което се изпречеше на пътя му. Долових и нескончаеми гърмежи от тапа и кипеж на шампанско, но веднага проумях, че се носеха откъм онази особа, която по време на обяда имитираше бутилката изискано питие. И не само това — човекожабата квакаше, като че спасението на душата ѝ зависеше от всяка нотка, която издаваше. Над всичко гърмеше непрестанният магарешки рев. А мадам Жоайъоз, моята стара приятелка, просто дожаля ми за горката дама, имаше такъв объркан вид! Стоеше права в ъгъла до камината и с цяло гърло безспир пееше: „Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!“

И ето настъпи кулминацията... гибелният край на драмата. Понеже напъните отвън не срещаха никаква съпротива освен врявата, крясъците и кукуригането, десетте прозореца скоро и почти едновременно се разбиха. Никога не ще забравя обзелото ме чувство на изумление и ужас от това, което видях — през прозорците сред *rêlet-mêle*^[24], удряйки, тъпчейки, драскайки, върху нас наскоча, не — връхлетя с рев истинско войнство, както ми се стори, от шимпанзета, орангутани или черни бабуни от нос Добра Надежда.

Здравата ме напердашиха... после се търколих под един диван и се спотаих. Там лежах около четвърт час, целият превърнат в слух да разбере какво става в стаята, и най на края стигнах до приемливата донякъде разгадка на трагедията. Както изглежда, когато мосю Майяр най-подробно ми бе разказвал за умопомрачения, подбудил другарите си към бунт, той е имал пред вид чисто и просто собствените си подвизи. Преди две-три години този джентълмен действително е бил управител на заведението, обаче сам полудял и ето как станал и той пациент. Този факт не беше известен на моя спътник, който ме представи. Надзирателите, всичко десет на брой, неочаквано пленени, най-напред били хубаво омазани с катран, после най-грижливо оваляни в пера и на края турени под ключ в подземните килии. Така

стояли затворени повече от месец, като през това време мосю Майяр най-щедро ги снабдявал не само с катран и пера (в което се състоеше и неговата „система“), но и с мъничко хляб и неограничени количества вода. Вода всеки ден обилно им доставяли с помпи. Най-сетне един от тях успял да избяга през някакъв канал и освободил останалите.

„Системата со кротце, со благо“, с някои чувствителни изменения, отново бе възстановена в château, ала все пак не мога да се съглася с мосю Майяр, че неговото „лечение“, макар и своеобразно, не беше лишено от известни предимства. Както самият той справедливо отбеляза, то бе „просто... ясно... без каквито и да било усложнения... ни най-малки дори“.

Остава още да добавя, че прерових всички библиотеки в Европа, за да открия трудовете на доктор Тар и професор Федър^[25], но и до ден-днешен усилията ми да намеря макар и един-единствен екземпляр остават безплодни.

[1] Замък (фр.). Б. пр. ↑

[2] Лудост (лат.). Б. пр. ↑

[3] Усложнения (фр.). Б. пр. ↑

[4] Щадят (фр.). Б. пр. ↑

[5] Доказателство за безсмислие, нелогичност (лат.). Б. пр. ↑

[6] Вид френско вино. Б. пр. ↑

[7] Трапезария (фр.). Б. пр. ↑

[8] Кралския двор (фр.). Б. пр. ↑

[9] Според Библията някога в Ханаан живеели великани, потомци на Анаким. Б. пр. ↑

[10] Големи и обикновено разклонени свещници (лат.). Б. пр. ↑

[11] На нишо не се учудвай (лат.). Б. пр. ↑

[12] Хиляди извинения, госпожице! (фр.). Б. пр. ↑

[13] Приятелю мой (фр.). Б. пр. ↑

[14] „Чудовищното ужасяващо, грамадно, облик придобило изчадие на мрака“ (лат.) — цитат от „Енеида“ на Вергилий. Б. пр. ↑

[15] Къс месо (фр.). Б. пр. ↑

[16] С котка (фр.). Б. пр. ↑

[17] Смешник (фр.). Б. пр. ↑

[18] Боже мой! (фр.). Б. пр. ↑

[19] Дреболия (фр.). Б. пр. ↑

[20] Надменност (фр.). Б. пр. ↑

[21] Вид бяло сладко вино, което носи името на местността, където се прави (фр.). Б. пр. ↑

[22] Тиранин на древния сицилийски град Агригенте (от 565 г. до 549 г. пр.н.е.), прочут със своите жестокости; изгарял жертвите си в бронзов бик и техните стенания били за тиранина по-сладки от най-приятната мелодия. Б. пр. ↑

[23] Тук: свърталище на зли духове (гр.). Б. пр. ↑

[24] Бъркотия (фр.). Б. пр. ↑

[25] Тар на английски означава катран, а федър — перо. Б. пр. ↑

СПУСКАНЕ В МАЕЛСТРЪОМ

„Божиите пътища и в Природата, и в Предопределението се различават от нашите пътища; ето защо и подобията, които ние създаваме, са несъизмерими с величието, недостъпността и непознаваемостта на неговите творения, превъзхождащи по дълбочина Демокритовия кладенец.“

Джоузеф Гленвил

Стигнахме до върха на най-високия зъбер. Очевидно възрастният човек бе така уморен, че трябваше да минат няколко минути, преди да заговори.

— Не много отдавна — каза той най-сетне — аз щях да ви вода по този път така, както би го направил най-младият от синовете ми; преди около три години обаче ми се случи нещо, което не се е случвало на никой смъртен или поне такъв човек не е останал жив, за да го разкаже, а шестте часа, преживени от мен в мъчителен ужас, разбиха тялото и душата ми. Навярно ме вземате за много стар, но аз не съм. За по-малко от един ден тези черни като смола коси побеляха, ръцете и краката ми отслабнаха, а нервите ми се разбиха дотолкова, че сега треперя при най-малкото усилие и се плаша от сянката си. Знаете ли, че е достатъчно само да надзърна отвъд тази малка скала, за да ми се завие свят?

„Малката скала“, на края на която той лежеше така безгрижно, прехвърлил по-голямата част от тялото си надолу, като се прикрепяше само с лакът, прилепен към самия ѝ плъзгав ръб, тази малка скала се издигаше свободно над пропаст, дълбока към хиляда и пет-шестстотин фута, с черни отвесни стени и дъно, осеяно с безчислени зъбери. За нищо на света не бих се приближил на повече от пет-шест крачки от нейния край. Опасността, на която бе изложен моят спътник, ме

разтърси толкова силно, че аз се хвърлих ничком на земята, вкопчих се в шубраците около мен, без да смея да погледна нагоре към небето, като напразно се мъчех да се откъсна от мисълта, че цялата грамада на планината е застрашена от лудата сила на ветровете. Измина много време, преди да събера достатъчно смелост, за да седна и погледна в далечината.

— Трябва да се отървете от тази слабост — каза моят водач. — Аз именно затова ви доведох тук: да обхванете всички подробности на мястото, където стана събитието, за което ви споменах, и докато разправя цялата история, картината да е непрекъснато пред очите ви.

— Намираме се — продължи той с неговата характерна склонност към детайлно описание — на самото норвежко крайбрежие, в пустия край Лофоден от обширната област Нордленд, на шейсет и осем градуса северна ширина. Планината, на чийто връх сме се изкачили, се нарича Облачната Хелсеген. Сега се повдигнете мъничко — дръжте се за тревата, ако ви се вие свят — ето така, и погледнете отвъд мъгливата ивица долу в морето.

Погледнах със замаяни очи и видях огромна част от океана; черният цвят на водите му бе така наситен, че веднага си помислих за *Mare Tenebrarum*^[1] в описанието на нубийския географ^[2]. Човешкото въображение е безсилно да си представи по-отчайваща и мрачна гледка. Отдясно и отляво, там, докъдето погледът достигаше, бяха нахвърляни вериги от черни, надвиснали скали, които приличаха на отбранителни насипи, а мрачният им вид се засилваше още повече от вълните на прибоя, полетели високо срещу тях с всевечния рев и вой на своите побелели, призрачни гребени. На около пет-шест мили в морето, точно срещу носа, на върха на който бяхме застанали, се мержелееше мъничък остров; всъщност мястото му по-скоро се отгатваше сред полуделите грамади, които го обгръщаха. Някъде към две мили по-близо до брега се показваше друго, още по-малко островче, цялото насечено и противно със своята голота, оградено тук-там с изпъкващи групи черни скали.

Имаше нещо твърде необичайно във вида на океана между подалечния остров и брега. Макар че силният вятър, който засега духаше към сушата, бе така напорист, че корпусът на един минаващ далече от брега мъничък кораб с плътно прибран трисел^[3] се скриваше непрекъснато от погледа, това не беше истинска морска буря, а само

къси, насочени както по вятъра, така и срещу него бързи и гневни подскоци на водата във всички посоки. Пяна почти не се виждаше освен в близост до скалите.

— Най-далечният остров — продължи старият човек — норвежците наричат Вург. Този по средата е Моске. Оня, на една миля по на север, е Амбаарен. Ей там са Ифлесен, Хойхолм, Килдхолм, Суарвен и Букхолм. По-далече от тях, между Моске и Вург, са Отерхолм, Флимен, Сандфлезен и Скархолм. Точно така се наричат тези места, но кому е било необходимо да търси имена за всяко от тях е нещо, на което нито аз, нито вие можем да отговорим. Не чувате ли нещо? Не виждате ли някаква промяна във водата?

От десетина минути ние стояхме на върха на Хелсеген, до който се изкачихме откъм вътрешната страна на Лофоден, така че морето внезапно се бе ширнало пред нас едва когато стигнахме тука. Слушах стария човек, но постепенно до мен достигна висок и засилващ се звук, който напомняше грохота от голямо стадо бизони в американската прерия; в същия миг забелязах, че онова, което се намираше под нас и което моряците обикновено наричат „накълцано“ море, се изтегля бързо в течение, насочено на изток. Скоростта му нарастваше със зловеща бързина пред очите ми. Тя се увеличаваше с всеки изминал миг заедно със стремително политналата напред вода. За не повече от пет минути цялото море до самия Вург изпадна в неударима лудост, но най-страшното бе между Моске и брега. Тук огромните маси вода, набраздени и насечени на хиляди противостоящи потоци, се разтърсваха от необуздани конвулсии, вряха, съскаха и се издигаха в безброй въртопи сред разфучалата се стихия, устремена на изток със скорост, каквато имат само планинските водопади.

След още пет минути гледката се промени изцяло. Повърхността стана по-гладка, въртопите изчезваха един по един и там, където преди малко не се виждаше нищо, се появиха огромни ивици пяна. Те се изтегляха по дължина в далечината, наслагдаха се една в друга и поемаха въртеливото движение на изчезващите водовъртежи, за да дадат навярно живот на друг, още по-голям въртоп. Ето че скоро, много скоро се появи и той, ясно очертаният кръг с диаметър около половин миля. По краищата му имаше широк пояс от блестяща пяна, но тя не се плъзгаше към гърлото на неговата страховита фуния. Там, докдето стигаше погледът, се виждаше гладка и светеща, смолисто черна водна

стена, наклонена към хоризонта под ъгъл от четиридесет и пет градуса, която се въртеше лудешки, полюшвайки се с къси тласъци, а ветровете отнасяха ужасния й глас — едновременно рев и писък, какъвто и мощният Ниагарски водопад в агонията си не отправя никога към небето.

Тръпнеше самото сърце на планината и скалата се разтърсваше. Хвърлих се по лице на земята и се притиснах към оскъдната тревица, без да мога да издържа прекомерното нервно напрежение.

— Това — казах най-сетне на стария човек — може да бъде само големият водовъртеж Маелстрьом.

— Така го наричат понякога — каза той. — Ние, норвежците, му казваме Москестрьом по името на островчето в средата.

Водовъртежът, познат ми от обичайните описания, бе съвсем различен от онова, което виждах сега. Дори и разказът на Йонас Рамус, който е може би най-подробен от всички останали, не дава и най-беглата представа нито за неговата големина или за страховития му вид, нито за влудяващото чувство на объркване пред необичайната картина, която разтърсва зрителя. Не зная по кое време и откъде го е наблюдавал въпросният писател, но това в никой случай не е било от върха на Хелсеген и по време на буря. Все пак някои откъси от неговото описание са интересни с подробностите си, макар че те почти не могат да предадат общото впечатление от гледката.

„Между Лофоден и Моске — казва той — дълбочината е между трийсет и шест и четиридесет клафтера^[4]; от другата страна, откъм Вург, е толкова плитко, че за плавателните съдове е трудно да преминават дори и в най-спокойно време без опасност да се натъкнат на скалите. По време на прилив течението между Лофоден и Моске е бурно и залива брега. Стремителният му обратен бяг е съпроводен с рев, на който отстъпват най-страшните и гръмовити водопади; тътенът се чува не на една и две левги^[5] наоколо, а ямите и въртопите са така дълбоки и опасни, че щом уловят някой кораб, той неминуемо бива увлечен към дъното, където се разбива на парчета в скалите, а водата ги изхвърля обратно, когато се успокои. Но покоят настъпва само по времето на смяната между прилива и отлива, и то в тихо време, и трае не повече от четвърт час, след което вълнението се засилва отново. Когато течението бушува и буря засилва яростта му, опасно е всяко приближаване на по-малко от една норвежка миля. Изчезвали са лодки,

яхти и кораби, които не са вземали предпазни мерки срещу течението, преди да попаднат в обсега му. Често пъти същото се случва и с китове, които се приближават твърде много и след това не могат да се преборят с неговата стихия. Невъзможно е да се опише техният рев и напразните им усилия да се освободят от силата му. Веднаж една мечка се опитала да преплува от Лофоден до Моске, била уловена от течението и отвлечена надолу; ревяла така страшно, че се чувало на брега. Големите борови и елови дънери, погълнати от течението, се появяват отново разбити и натрошени така, сякаш им е поникнала козина. Това е достатъчно доказателство, че наместо дъно, там има назъбени скали, между които са били подмятани дънерите. Течението е във властта на морските приливи и отливи — непрекъснатата смяна в нивото на водата през шест часа. Рано сутринта на Месни заговезни през 1645 година неговата сила се развилняла така, че изпопа-дали камъните на къщите по брега.“

Що се отнася до дълбочината, аз не виждах как това е било проверено в непосредствена близост с водовъртежа. „Четиридесетте клафтера“ дават представа за дълбочината на водата, но само за отделни участъци от леглото на течението в близост до Моске или Лофоден. Дълбочината в средата на Москестръом е неизразимо по-голяма; едва ли е нужно по-подходящо доказателство от един-единствен поглед към пъкъла на въртопа, хвърлен от безопасното разстояние, на което се намира най-високият зъбер на Хелсеген. Докато гледах от него към ревящия долу Флегетон, не можех да не се усмихна на простодушието, с което почитеният Йонас Рамус разказва неправдоподобните анекдоти за китовете и мечките. За мен бе съвсем очевидно, че и най-големите построени до днес линейни кораби не ще могат да се противопоставят на течението повече от перцето, грабнато от ураганен вятър, и ще изчезнат надолу още в момента, когато попаднат в смъртоносните му прегръдки.

Спомних си, че моите опити да си обясня явлението бяха дали доста добри резултати; сега те ми се сториха съвсем необезопасителни. Както е известно на всички, този водовъртеж и още три по-малки между островите Ферьо „могат да възникнат само при отлив и прилив, когато падащата или издигащата се вода се блъска върху гребен от подводни скали и плитчини, който ограничава нейния ход и повишава скоростта ѝ така, както става при водопадите; колкото по-висок е

водният стълб, толкова по-надолу пада той; така се образува въртоп или водовъртеж, чиято увличаща мощ е добре позната от по-незначителни примери“. Ето това казва по въпроса Британската енциклопедия. Кирхер и други считат, че в средата на Маелстрьом се намира бездънна пропаст, която излиза от другата страна на земното кълбо, някъде съвсем далече, и по-точно в Ботническият залив, както те настояват. Това обяснение, лишено само по себе си от смисъл, ми се стори напълно правдоподобно сега, на самото място, но когато го споделих с моя водач, бях изненадан да чуя, че макар и поддържано от почти всички жители на Норвегия, то е съвсем различно от собственото му мнение. Що се отнася до предното обяснение, той призна, че не може да го проумее, и аз се съгласих с него, тъй като, независимо от убедителния тон, написаното върху хартията се превръща в нещо неясно и дори губи напълно своя смисъл посредством грохота на бездната.

— Сега, след като огледахте добре водовъртежа — каза старият човек, — можете да заобиколите внимателно скалата до подветрената ѝ страна, където ревят на водата не е така силен, и аз ще ви разкажа една история, която ще ви убеди, че зная нещичко за Москестрьом.

Аз заставах там, където ми посочи, и той започна:

— Някога с двамата ми братя бяхме собственици на добра крайбрежна шхуна, някъде около седемдесет тона, с която ловяхме риба край островите отвъд Моске, по-близо до Вург. Морето е богато на риба там, където е неспокойно, и възможностите не са малки, стига човек да има смелостта да се възползва от тях, но от всички рибари от Лофоден само ние тримата излизахме редовно до островите, както ви казах.

Обичайните места за риболов са доста по-надолу в южна посока. Всички ги предпочитат, защото там рибата е подръка непрекъснато и няма никаква опасност. Но по тези местенца около скалите има не само разнообразна и рядка риба; тук просто гъмжи от нея, така че за един ден ние често улавяхме толкова, колкото някой по-предпазлив екипаж не може да събере и за цяла седмица. Вярно е, че това бе отчаяна сделка — наместо труд, залагахме главите си, а смелостта бе нашият капитал.

Обикновено идвахме с ветрохода в едно заливче на около пет мили оттук, по-нагоре покрай брега; когато времето беше хубаво, ние

използвахме петнайсетминутното затишие, за да прекосим централната част на течението далече над самото място на водовъртежа и да пуснем котва някъде около Отерхолм или Сандфлезен, където въртопите не са така буйни. Оставахме там до времето на следващото затишие, вдигахме котва и поемахме към дома. Никога не тръгнахме натам без надежден страничен вятър и в двете посоки, вятър, за който сме сигурни, че няма да спре преди часа на връщането, и почти не бъркахме. За шест години само два пъти ни се наложи да останем на котва през цялата нощ и причината бе в пълното безветрие, което е нещо наистина рядко по тези места; а веднаж, полумъртви от глад, бяхме принудени да останем цяла седмица на мястото, където хвърляхме мрежите, тъй като веднага след пристигането ни избухна буря, която подлуди течението така, че бе невъзможно да се мисли за измъкване. Ако бяхме тръгнали, морето щеше да ни отнесе независимо от нашите усилия; вълните и без това ни подхвърляха толкова много, че котвата се повлече и се заплете; спаси ни едно от неизброимите напречни течения, които днес са тук, а утре ги няма, като ни насочи към подветрената страна на Флимен, където имахме късмет да спрем.

Не мога да ви опиша и една двайсета част от трудностите, на които се натъквахме в обичайното място за хвърляне на мрежите, защото то е едно проклето кътче дори и при хубаво време, но ние успявахме да се измъкнем винаги без злополука от страшилището Москестрьом, макар че неведнъж оставахме без дъх, когато се случеше да закъснеем или да избързаме с някоя минута от затишието. Понякога вятърът отслабваше в сравнение с началната си сила и ние се движехме много по-бавно, отколкото искахме, а в това време течението правеше ветрохода неуправляем. По-големият ми брат имаше осемнайсетгодишен син, а и аз имах две здрави момчета. В подобни мигове те можеха много да ни помогнат — както с тежките гребла, така и по-късно — по време на риболова, но макар че ние поемахме риска, сърцето не ни позволяваше да оставим младежите в ръцете на опасността, тъй като, независимо от всичко, това беше безумна опасност и аз ви говоря самата истина.

След няколко дни ще се изпълнят три години от случката, за която ще ви разкажа. Това стана на десети юли 18... година. Тукашните хора си спомнят този ден и няма да го забравят никога,

защото тогава избухна един от най-свирепите урагани, които небето е изпращало. Цялата сутрин и дори до късно следобяд духаше лек и постоянен югозападен бриз, а слънцето блестеше така ярко, че дори и най-старият моряк между нас не можеше да предположи какво ще се случи.

Около два часа следобяд ние тримата — аз и двамата ми братя — прекосихме течението към островите и бързо натоварихме ветрохода с чудесна риба; всички забелязахме, че този ден тя е повече от всеки друг път. Точно в седем по моя часовник вдигнахме котва и се отправихме към дома, за да бъдем в най-опасната част от течението в осем, когато настъпваше затишието между прилива и отлива.

Потеглихме. Отдясно ни гонеше доста силен вятър, така че бързо се носехме напред, без да мислим за каквато и да е опасност, след като не виждахме и най-малката причина за това. Внезапно откъм Хелсеген духна насрещен вятър. Той бе съвсем необичаен; подобно нещо не бе се случвало никога досега и аз почувствувах леко безпокойство, без да зная защо.

Пуснахме вятъра във ветрилата, но насрещните течения ни пречеха да продължим напред; в мига, когато се готвех да предложа да се върнем обратно на котва, погледнах през кърмата и видях, че целият хоризонт е покрит от необикновен облак с меден цвят, който растеше със смайваща скорост.

В това време внезапно изскочилият вятър стихна; настъпи пълно безветрие и течението ни подмяташе във всички посоки. Но и тази промяна бе така кратка, че не можахме даже и да помислим за нея. Бурята се стовари върху нас за по-малко от минута, в следващите няколко мига цялото небе се скри, морето се развъълнува и изведнъж стана така тъмно, че не ле виждахме един друг във ветрохода.

Безсмислен е всеки опит да се опише оня ураган. И най-старият моряк в Норвегия не е изживявал подобно нещо. Бяхме прибрали ветрилата непосредствено преди бурята, но още с първия ѝ порив и двете мачти полетяха през борда като отсечени; главната мачта отнесе по-малкия ми брат, който, търсейки сигурност, се бе привързал към нея.

Нашата шхуна, твърде лека, се плъзгаше по водата като перце. Нейната палуба бе съвсем равна с изключение на малкия люк в носовата част; преди да прекосим течението, ние винаги го затваряхме,

за да се предпазим от хвърчащата във всички посоки вода. Ако този път бяхме забравили, щяхме да потънем веднага, след като в продължение на няколко секунди останахме изцяло под водата. Така и не можах никога да разбера как е успял да се спаси големият ми брат. В момента, когато бурята изтръгна фока^[6], аз се хвърлих върху палубата, пъхнах краката си под тясното перило на носа и сграбчих една от халките за привързване в основата на фокмачтата. Самият инстинкт ме е накарал да направя всичко това и без съмнение то е станало много по-добре без помощта на съзнанието, което е било прекалено объркано, за да ми позволи да мисля.

Вече казах, че водата ни заля изцяло; в тези няколко мига аз задържах дъха си, вкопчен в халката. Когато почувствах, че се задушавам, изправих се на колене, без да изпускам халката с двете си ръце, така че главата ми се показва над водата. След малко нашата малка шхуна се разтърси като куче, което излиза от водата, и успя да се измъкне донякъде от морето. Опитвах се да се отърся от вцепенението и да овладея мислите си, за да видя какво може да се направи, когато почувствах, че някой сграбчи ръката ми. Беше големият ми брат и сърцето ми подскочи от радост, тъй като бях сигурен, че е паднал зад борда, но още в следващия миг цялата ми радост се превърна в ужас, когато той приближи устата си до ухото ми и изкрещя само една дума: „Москестрьом!“

Не мога да опиша чувствата, които усетих в този миг. Цялото ми тяло затрепера, сякаш бе ме налетял най-силният пристъп на треска. Знаех много добре какво иска да ми каже той с тази дума и какво иска да ме накара да разбера. Сега вятърът ни гонеше право към водовъртежа и нищо не можеше да ни спаси!

Вече казах, че дори и в най-тихо време винаги пресичахме течението много по-нагоре, след което следяхме внимателно за затишието. А сега отивахме право към въртопа, и то в такъв ураган!

„Наистина — помислих си, — ние ще бъдем там точно около времето на затишието, а това ни дава известна надежда.“ Но още в същия миг се наругах за своята глупост и мечтата ми за избавление. Знаех много добре, че сме обречени, дори и ветроходът ни да беше и десет пъти по-голям от най-тежките кораби.

По това време първата ярост на бурята бе преминала или поне на нас ни се струваше, че е така, защото се носехме стремително пред

нея. Морето, задържано от вятъра, в самото начало лежеше ниско и само се пенеше, но сега издигна върховете си. Бе настъпила видима промяна и в небето. Във всички посоки то бе черно като катран, но изведнъж почти над главите ни се появи кръгло чисто късче, невероятно ясно, дълбоко и светлосиньо, а през него пламтеше цялото лице на луната с такъв блясък, какъвто не бях виждал никога. От нейната светлина всичко наоколо се виждаше съвсем отчетливо, но, боже, какво зрелище бе това!

Опитах един-два пъти да кажа нещо на брат си, но не знаех поради каква причина грохотът бе се засилил дотолкова, че той не можа да разбере нито дума, макар че крещях на ухото му с все сила. След малко той поклати отрицателно глава и като ме погледна, бледен като смъртта, повдигна нагоре пръст, сякаш искаше да каже: „Слушай!“

Отначало не можах да разбера жеста му, но внезапно в главата ми се мярна ужасна мисъл. Измъкнах часовника си от джоба. Той не работеше. Погледнах стрелките на лунната светлина и се залях в сълзи, след като го изпратих през борда. Той бе спрял в седем часа! Бяхме изпуснали времето на затишието и водовъртежът в Стръом бушуваше с всички сили!

Ако един плавателен съд е добре построен, ако има подходящи ветрила и не е претоварен, в открито море силната буря не е страшна за него — вълните се плъзгат отдолу и тогава моряците казват: „Яхаме вълните“, което е съвсем необичайно за човек, непривикнал с морето.

Досега ние успяхме да яхнем огромните вълни, но ето че се появи една исполинска водна грамада, пое ни откъм задната част и ни понесе със себе си високо, високо нагоре, сякаш в небето. Не бих повярвал, че някоя вълна може да се издигне толкова много. След това полетяхме стремглаво надолу с такава бързина, че изпитах същото неприятно усещане, което човек има насън, когато пада от някой отвесен планински връх. Докато се изкачвахме, хвърлих бърз поглед наоколо и той бе напълно достатъчен. В миг разбрах съвсем точно къде се намираме. Водовъртежът на Москестръом бе непосредствено пред нас, само на около четвърт миля. Но това не беше обичайният Москестръом, така както и гледката, която видяхте преди малко с очите си, няма нищо общо с воденична вада. Никога не бих познал това място, ако не знаех къде се намираме и какво трябва да очаквам. Но

случаят не бе такъв и ужасът затвори инстинктивно очите ми, а клепачите ми се притиснаха в конвулсия.

След не повече от две минути внезапно почувствахме, че вълните се оттеглят и ни обгръща пяна. Корабчето се завъртя рязко около левия си борд и се стрелна като мълния в новата посока. В същия миг гръмотевичният шум на водата се замени с пронизващ съсък, сякаш водоотливните тръби на много параходи изпусаха едновременно парата си. Намирахме се в пенестия пояс, който огражда всеки въртоп; помислих си, че само след миг ще полетим в бездната, очертана съвсем неясно поради необикновената скорост, с която кръжахме над нея. Имах чувството, че шхуната въобще не е потопена във водата, а се плъзга подобно на въздушно балонче по нейната повърхност. Десният борд бе откъм страната на водовъртежа, а над левия борд се издигаше океанът, който бяхме напуснали. Той се извисяваше като огромна извиваща стена между нас и хоризонта. Навярно изглежда странно, но сега, когато се намирахме в самата зинала бездна, аз се почувствах по-спокоен в сравнение с времето, когато приближавахме насам. След като разбрах, че няма на какво да се надяваме, аз се освободих до голяма степен от ужаса, който ме вцепени в началото. Предполагам, че отчаянието бе обтегнало нервите ми до скъсване.

Може би звучи като самохвалство, но ви казвам самата истина: помислих си за величието на смъртта в подобно място и за незначителността на моите дребнички мисли по отношение на собствения ми живот пред лицето на такава грандиозна проява на божието могъщество. Вярвам, че съм се изчервил от срам, когато тази мисъл се мярна в главата ми. Не след много време ме обхвана непреодолимо любопитство към самия водовъртеж. Чувствах силно желание да изследвам дълбините му, макар и с цената на жертвата, която трябваше да направя; съжалявах най-много за това, че никога няма да успея да разкажа на моите стари приятели по брега за тайните, които щях да видя. Няма съмнение, че всички тези мисли бяха съвсем не на място за човек, застанал срещу смъртта, и оттогава често съм си мислил, че причината е била в главата ми, леко замаяна от кръженето на лодката около въртопа.

Имаше и друга причина, която ми помогна да възвърна самообладанието си — не усещахме вече вятъра, останал някъде над

нас, защото, както и вие сам видяхте, поясът на пяната се намира значително по-долу от нивото на океана. Сега той се издигаше над нас като висока и мрачна планинска верига. Ако никога не ви се е случвало да преживеете силна буря сред морето, не можете да си представите объркването, причинено от вятъра и водната стихия, което помрачава съзнанието ви. Вие сте ослепен, заглушен, отнет ви е дъхът и всяка възможност за мисъл или действие. Но сега ние се чувствахме почти спасени от тези неудобства, подобно на осъдените на смърт, на които в затвора задоволяват някои дребни желания, нещо недопустимо, преди съдбата им да е решена.

Не мога да си спомня колко пъти обиколихме из пяната. Въртяхме се някъде около час и това бе по-скоро летене, отколкото плаване, като постепенно се спускахме към средата на пенестия пояс, все по-близо и по-близо към неговия страшен вътрешен край. През цялото време аз не изпуснах халката. Брат ми бе на кърмата и се държеше за една празна бъчва за вода, привързана здраво към скарата в извитата задна част на нашата шхуна; единствено тя не бе пометена през борда, когато бурята се стовари върху нас. Но ето че когато приближихме към края на фунията, моят брат се отдели от нея и се насочи към халката. Обезумял от ужас, той я заизтръгва от ръцете ми, защото големината ѝ не позволяваше да се заловим и двамата. Неговата постъпка ме огорчи повече от всичко, което бях видял дотогава в живота си, макар и да разбирах ясно, че той не е на себе си от страх и в момента е само човек, подлуден от непреодолим ужас. И през ум не ми минаваше да му се противопоставям. Помислих, че и за двамата няма никакво значение за какво сме се хванали, отстъпих му халката и се промъкнах към бъчвата. Не беше трудно да го сторя, тъй като шхуната се въртеше спокойно, без да се навежда, като само подскачаше напред и назад заедно с тръпнещите грамади на гигантския водовъртеж. Едва застанах на новото си място, когато залитнахме рязко към десния борд и се устремихме стремглаво надолу в бездната. Прошепнах набързо една молитва и помислих, че всичко свършва.

Аз се вкопчих инстинктивно още по-здраво в бъчвата и затворих очите си; повдигаше ми се от главозамайващото пропадане. Не се осмелих да погледна в продължение на няколко секунди, тъй като очаквах незабавното разпадане на всичко и се учудвах защо не е

започнала предсмъртната ми схватка с водата. Секундите минаваха. Бях все още жив. Пропадането бе престанало: движехме се както преди в пенестото легло, само че шхуната бе потънала по-дълбоко. Събрах смелост и погледнах отново наоколо.

Никога няма да забравя онова усещане, събрало в себе си страх, удивление и благоговееен ужас. Шхуната висеше като омагьосана върху вътрешната повърхност на една широка фуния със смайваща дълбочина, чиито безупречно гладки стени щяха да изглеждат като направени от ебонит, ако не се въртяха с такава изумителна скорост и не блестяха призрачно, отразявайки лъчите на пълната луна, разсипала през отвора между облаците, за който вече споменах, златисто сияние, което изтичаше надолу към скритите дълбини на бездната.

В първия миг бях замаян дотолкова, че не успях да различа почти нищо, а само гледах към внезапно изпречилото се пред мен страховито величие. В мига, когато се посъвзех, погледът ми инстинктивно се насочи надолу. Нищо не се изпречваше пред него в тази посока, тъй като шхуната бе увиснала върху наклонената повърхност на въртопа. Тя бе застанала почти водоравно, в смисъл, че бе успоредна на водата, но самата водна стена се спускаше надолу под ъгъл, по-голям от четиридесет и пет градуса; струваше ми се, че сме килнати силно встрани. И все пак не можех да не усетя, че се задържах с ръцете и краката си почти без усилие, сякаш бях застанал в равновесно положение: предполагам, че за това бе виновна скоростта, с която се въртяхме.

Лъчите на луната сякаш опипваха самото дъно на дълбоката пропаст, но аз все още не виждах нищо определено поради плътната мъгла, която обвиваше всичко; над нея бе увиснала великолепна дъга, подобна на тесния и несигурен мост, по който според мюсюлманите минава единствената пътека между Времето и Вечността. Тази мъгла или воден прах идваше без съмнение откъм дъното, където се събираха огромните стени на фунията; дори не се опитвам да опиша рева, издигащ се от това място към небето.

Бяхме се плъзнали много надолу по склона, след като се откъснахме от горния пояс на пяната и полетяхме към бездната, но сега се спускахме значително по-бавно. Продължавахме да се въртим в кръг, но не равномерно, а със замайващи подскоци и тласъци, с които ту изминавахме по няколко стотин фута напред, ту правехме пълна

обиколка на водовъртежа. Макар и бавно, чувствуваше се осезателно, че с всеки кръг отиваме все по-надолу.

Когато огледах огромната стена от черна вода, с която се носехме, забелязах, че нашата шхуна не е единственият предмет в прегръдките на въртопа. Под и над нас се виждаха отломъци от плавателни съдове, огромни маси дървен строителен материал, дънери на дървета, а така също и по-малки предмети като парчета от мебели, разчупени кутии, бурета и дъги от бъчви. Вече споменах за неестественото любопитство, което замени първоначалния ми страх. Изглежда то нарастваше с приближаващата ужасна развръзка. Започнах да наблюдавам с необичаен интерес многобройните предмети, които плаваха заедно с нас. Трябва да не съм бил на себе си, след като ми беше дори забавно да отгатвам кой от тях ще полети по-напред в пяната под нас. „Ето тази ела — се улових да си приказвам по едно време — ще изчезне с ужасен скок преди другите.“ Но бях разочарован, когато видях, че я изпреварват останките от един холандски търговски кораб. Най-сетне, след като се излъгах многократно в предвижданията си, се досетих за нещо, от което сърцето ми заблъска тежко, а ръцете и краката ми се разтрепераха.

Този път бях поразен не от нова ужасна заплаха, а от неясното и възбуждащо предчувствие на надеждата. Отчасти я възродиха спомените, но помогна и това, което наблюдавах в момента. Сетих се за голямото количество леки отломъци, които се струпват по крайбрежието на Лофоден, след като Москестрьом ги е погълнал и изхвърлил обратно. Повечето от тях бяха страшно обезобразени, така ожулени и подбити, сякаш са слепени от отделни парчета, но в същото време си припомних съвсем ясно, че някои бяха напълно запазени. Единственото обяснение, което вече можех да дам за тази разлика, без предположението, че само обезобразените предмети са достигнали до дъното, докато другите са влезли във водовъртежа чувствително по-късно спрямо прилива или отлива, или пък, по някаква друга причина, са се спускали съвсем бавно и не са били увлечени напълно, преди да се промени посоката, в която се движи морската вода. Предполагах, че и в двата случая те са се изкачили, въртейки се обратно към равнището на океана, без да ги сполети съдбата на онези, които са потънали порано или са били всмукани по-бързо. Наблюденията ми помогнаха да стигна до три важни заключения. Първото, което е общо правило, бе,

че телата с по-голям обем потъват по-бързо; съгласно второто, от две тела с еднакви размери, едното от които е със сферична, а другото с каква да е форма, сферообразното се спуска по-бързо; третото гласеше, че от две тела с еднакви размери, едното от които има цилиндрична, а другото — каквато и да е друга форма, цилиндричното потъва най-бавно.

След като успях да се спася тогава, аз разговарях няколко пъти по този въпрос с един стар учител от областта; от него научих за употребата на думите „сфера“ и „цилиндър“. Макар че съм забравил подробностите, той ми обясни защо наблюдаваното от мен е само естествено следствие от формата на плаващите тела; освен това ми показва защо става така, че цилиндърът, попаднал във водовъртеж, се противопоставя на засмукващата сила повече и потъва по-бавно от тяло със същия обем, но с друга форма.

Имаше още една удивителна подробност, която бе в полза на моите заключения и ме подтикваше да се възползвам от тях. При всяка обиколка ние настигахме било някоя бъчва, било разбита рейка или мачта от кораб. В същото време повечето от нещата, които бяха редом с нас, когато отворих очите си за първи път, сега плаваха високо над главите ни и по всяка вероятност бяха мръднали съвсем малко от първоначалното си положение.

Вече не се колебаех какво трябва да направя. Реших да се привържа здраво към бъчвата, за която се държех, да я откача от кърмата и да се прехвърля през борда. Привлякох със знаци вниманието на брат си, показах му плаващите покрай нас бъчви и направих всичко възможно, за да го накарам да разбере какво се готвех да сторя. Изглежда на края той разбра моята идея, но независимо дали бе така, или не, той поклати отчаяно глава и отказа да се помръдне от халката. Нямахме възможност да го принуждавам със сила, а и положението не търпеше отлагане, така че аз се привързах към бъчвата с въжетата, които я държаха за кърмата, и без повече колебания се хвърлих във водата.

Резултатът потвърди моите очаквания. След като сам ви разказах тази история, трябва да сте убедени, че наистина се измъкнах. Освен това вие научихте как е станало всичко и следователно можете да се досетите сам за останалото, така че аз ще привърша набързо. Може би някъде около час, след като оставих шхуната, която бе слязла ниско

под мене, видях как тя се превърта лудешки няколко пъти едно след друго и се устремява право надолу заедно с любимия ми брат, за да излезне завинаги в пенестия ад под нея. Бъчвата, към която се бях привързал, се спусна съвсем малко по-долу от половината разстояние между дъното на бездната и мястото, където скочих от шхуната, преди да забележа, че водовъртежът е променил изцяло лика си. С всеки миг наклонените стени на огромната фуния се изправяха. Въртопът постепенно намаляваше скоростта си. Постепенно изчезнаха пяната и дъгата, а долната част на бездната бавно се повдигаше. Небето беше чисто, вятърът бе стихнал, а пълната сияеща луна отиваше на запад. Изведнъж се намерих на повърхността на океана, точно над мястото, където бе водовъртежът в Москестрьом и откъдето се виждаше целият бряг на Лофоден. Бе настъпил часът на затишието, но морето не можеше да успокои своите грамади, подгонени от отминалия ураган. Грабна ме и ме понесе лудешкото течение Стрьом и само след няколко минути стигнах до долното крайбрежие, където рибарите хвърлят мрежите си. Когато ме прибра една лодка, бях смазан от преумора; не можех да произнеса нито дума и макар че опасността бе отминала, ужасните спомени не ме напускаха. Старите ми приятели и всекидневни спътници, които ме измъкнаха през борда, не можах да ме познаят, така както не биха познали и пътник от оня свят. Косата ми, гарваново черна до предния ден, бе побеляла така, както я виждате сега. Казаха ми, че и лицето ми се е променило. Когато им разказах за случилото се с мен, те не повярваха. Сега го разказвам и на вас, макар че не се надявам да ми повярвате повече от развеселените лофоденски рибари.

[1] Морето на мрака (лат.). Б. пр. ↑

[2] Идриси — арабски географ и пътешественик (1100–1165). Б. пр. ↑

[3] Триъгълно или четириъгълно ветрило на кораб (англ.). Б. пр. ↑

[4] Един клафтер е равен на 1,82 м. Б. пр. ↑

[5] Една левга е равна на 4 км. Б. р. ↑

[6] Долно право ветрило на предната мачта. Б. пр. ↑

СФИНКСЪТ

В дните, когато холерата злокобно властвуваше над Ню Йорк, приех поканата на един свой сродник да прекараме две седмици в уединение край бреговете на Хъдзън в неговата cottage ornée^[1]. Там бяхме заобиколени с всичко, което обикновено е предназначено да доставя разнообразие през лятото: можехме да скитаме на воля из горите, да рисуваме, да караме лодка, да ловим риба, да се къпем, имаше музика и книги — бихме си прекарвали времето наистина приятно, ако не бяха ужасяващите вести, които всяка сутрин ни сподиряха от многолюдния град. Ден не минаваше, без да научим за смъртта на някой познат. И тъй, нещастieto взе такива размери, че свикнахме да очакваме всяко утро загубата на някой приятел. Самият полъх от юг ни се струваше пропит със смърт. И тази парализираща мисъл, уверявам ви, напълно обсеби душата ми. За нищо друго не можех вече да говоря и да мисля. По характер моят домакин беше по-спокоен и макар с извънредно подтиснат дух, стараяше се да поддържа моя. Недействителното нито веднаж не уязви неговия дълбок, философски ум. Той достатъчно ясно съзнаваше същината на ужаса, ала не се боеше от сянката му.

Неговите усилия да ме изтръгне от състоянието на безмерно униние до голяма степен се осуетяваха от едни книги, които бях намерил в библиотеката му. По съдържание те бяха от такова естество, че ускориша кълнежа на онези семена на наследствено суеверие, които лежах латентни в гърдите ми. Четях тези книги без негово знание и това ставаше причина той често да изпада в затруднение и да не може да си обясни по какъв път проникват несломимите представи във въображението ми.

Любимата ми тема бе широко разпространеното вярване в поличбите — вярване, което по онова време бях склонен едва ли не сериозно да защитавам. По този въпрос водехме безкрайни и оживени спорове; той поддържаше, че упованието в подобни работи не почива на реална основа, аз твърдях, че едно толкова всеобщо чувство,

породено съвършено спонтанно — така да се каже, без видими следи от внушение, — съдържа в себе си неопровержимите елементи на истината и следователно заслужава много повече уважение.

Работата е в това, че много скоро след пристигането ми във вилата с мен се случи произшествие, напълно необяснимо и дотолкова обогрено със злокобни краски, че бихте могли безрезервно да ми простите, загдето го взех за поличба. То ме ужаси и в същото време до такава степен ме обърка и смути, че трябваше да минат няколко дни, докато събера достатъчно смелост, за да споделя случая с приятеля си.

Една привечер, в края на изключително зноен ден, седях с книга в ръка до отворения прозорец, от който, пряко ширналите се речни брегове, се откриваше изглед към далечен хълм, чиято повърхност, точно, страната, обърната към мен, в по-голямата си част бе оголена от свлачища, както обикновено ги наричат, и беше останала без дървета. Мислите ми отдавна се рееха от книгата на скута ми към униинето и мъртвилото в съседния град. Когато вдигнах очи от страницата, погледът ми падна върху голия лик на хълма и върху някакво същество — върху някакво живо чудовище с отвратителен лик, което със светкавична бързина се свлече от върха в полите на чукарите и на края изчезна в гъстата гора, опасала подножието. Когато първом зърнах това създание, усъмних се в собствения си здрав разсъдък — или най-малкото в бистротата на собствения си взор — и трябваше да изтекат няколко минути, докато най-сетне успея сам себе си да убедя, че не съм нито обезумял, нито пък че сънувам. И все пак страхувам се, че когато описвам чудовището (което ясно видях и най-спокойно разглеждах през цялото време, докато то се движеше), читателите ми ще изпитат много по-големи затруднения, додето се убедят във всичко това, отколкото дори самият аз.

Като сравнявах размерите на съществото с диаметъра на огромните дървеса, край които то прелетя — на няколкото гиганта, убягнали от яростта на свлачищата, — стигнах до заключението, че трябва да е много по-грамадно от най-грамадния линеен кораб, който изобщо съществува. Казвам линеен кораб, защото формата на чудовището ми внуши тази мисъл — корпусът на един наш седемдесет и четиритонен кораб би могъл напълно приемливо да изрази представата за неговите очертания. Устата на животното бе разположена в долния край на един хобот, дълъг шестдесет-седемдесет

фута и дебел колкото туловището на слон. Основата на хобота бе неимоверно много и гъсто обрасла с черна рунтава козина — повече отколкото би могло да се извади от двадесетина бизонски кожи — и от тази козина се подаваха и проточваха надолу и встрани лъскави бивни, твърде наподобяващи онези на дивия нерез, само че безкрайно поголеми. Успоредно с хобота, от двете му страни, право напред стърчаха два исполински рога, дълги четиридесет-петдесет фута, сякаш от чист кристал, с формата на съвършена призма — те пищно отразяваха лъчите на залязващото слънце. Туловището имаше формата на клин, чийто връх бе завит надолу към земята. От него се разперваха два чифта криле (всяко крило дълго приблизително стотина ярда^[2]) — единият чифт разположен над другия; целите криле бяха покрити с метални люспи, а всяка люспа бе десетина-дванадесет фута в диаметър. Направи ми впечатление, че горното и долното крило на всеки чифт бе съединено със здрава верига. Но главната особеност на това вдъхващо ужас същество беше изображението на мъртвешка глава, което заемаше почти цялата повърхност на гърдите — така точно очертано с бяло върху тъмния фон на тялото, сякаш някой художник внимателно го е изписал. Докато разглеждах животното-страшилище и по-специално лика върху гърдите му, с чувство на уплах и благоговение, с предусещане на връхлитаща беда, която не можех да отхвърля с никакво усилие на разума, забелязах, че огромните челюсти в долния край на хобота внезапно се раззинаха и от тях се изтръгна звук — така проглушителен, така горестен, че като погребален звън прониза нервите ми и щом чудовището се изгуби в подножието на хълма, тоз миг се стоварих на пода — припаднал.

Когато дойдох на себе си, първият ми подтик бе, не ще и съмнение, да разкажа на приятеля си какво бях видял и чул, но едва ли мога да ви опиша чувството на отвращение, което всъщност ме възпря да го сторя.

Най-после една вечер, три-четири дена след случката, се намерихме в същата стая, от която бях съгледал появата на чудовището; аз седях на същото кресло до същия прозорец, а той се излежаваше на близкия диван. Връзката между мястото и времето ме подтикна да му опиша в подробности събитието. Той ме изслуша докрай; най-напред от сърце се смя, после поведението му се промени — изпадна в крайно мрачно настроение, като че лудостта ми бе вън от

всяко съмнение. В този момент съвсем ясно съгледах отново чудовището, към което с ужасяващ вик привлякох вниманието на своя приятел. Той погледна нетърпеливо, но каза, че не вижда нищо, макар и да му описах подробно посоката, в която се движеше съществото, свличайки се надолу по оголения лик на хълма.

Това ме накара да изпадна в безпределна паника, защото си помислих, че видението е или поличба за смъртта ми, или, още по-лошо, предвестник за припадък на лудост. Отпуснах се измъчен в креслото и в продължение на няколко секунди останах неподвижен, заровил лице в ръцете си. Когато отново отворих очи, видението вече се бе изгубило от погледа ми.

Моят домакин обаче, възвърнал донякъде спокойното си държание, най-подробно почна да ме разпитва, за да получи представа за вида на въображаемото същество. След като задоволих изчерпателно любопитството му във връзка с главата на чудовището, той въздъхна дълбоко, сякаш се освободи от непосилно бреме, и започна да говори, както ми се стори, с жестоко спокойствие за различните положения в спекулативната^[3] философия, предмет на предишните ни спорове. Спомням си (покрай другото), че той подчерта особено дебело следната мисъл: главният източник на грешката във всички човешки издирвания се крие в склонността на разсъдъка ни или да подценява, или да надценява значението на обекта, изхождайки от неправилната съпоставка на пропорциите, поради прекалено голямата близост на самия обект.

— Например — каза той, — за да преценим безпогрешно влиянието, което следва да упражни върху човечеството безусловното разпространение на принципа на Демокрацията, отстоянието на епохата, в която подобно разпространение би могло да се осъществи, на всяка цена трябва да фигурира като един от основните пунктове при такава преценка. И все пак би ли могъл да ми назовеш един автор, който се занимава с проблема за управлението и който смята, че има смисъл да се обсъжда специално тази страна от въпроса?

Изрекъл това, той замълча за момент, пристъпи до библиотеката и издърпа някакъв популярен учебник по естествена история. После, като ме помоли да си сменим местата, та да може по-добре да разчита дребния шрифт на книгата, премести креслото ми до прозореца и

отваряйки тома, отново поде разговора с почти същия тон, както и преди.

— И все пак, ако не беше прекалената прецизност — подхвана той, — с която ми описа чудовището, никога не бих допуснал, че е по силите ми да ти покажа какво точно представлява то. Но най-напред позволи ми да ти прочета едно учебникарско описание на вида *Sphinx*, семейство *Crepuscularia*, разред *Lepidoptera*, клас *Insecta*, т.е. насекоми. Описанието гласи така:

„Четири ципести крилца, покрити с дребни цветни люспици с металически отблясък; устата има форма на извито хоботче, образувано от едно удължение на челюстите, отстрани на което се намират зачатъци на дъвкателен апарат и мъхнати пипалца; вътрешният чифт крилца е прикрепен към външния посредством здраво косъмче; пипалцата имат формата на удължено рогче, призматични; коремчето е заострено. Сфинксът «мъртвешка глава» предизвиква понякога истински ужас у простолюдието поради печалния стон, който издава, и черепа, изобразен върху защитната броня.“

С това той затвори книгата и се поприведе напред, старателно заемайки положението, в което се намирах аз, когато съзрях „чудовището“.

— Аха-а, ето го! — след миг възкликна той. — Сега отново се изкачва по хълма и, да си призная, е наистина забележително по вид създание. Все пак съвсем не е нито толкова огромно, нито толкова далече, както си си го представял; защото всъщност то с всички сили се мъчи да се изкатери по нишката, която някакъв паяк е проточил от рамката на прозореца, и, както ми се струва, цялата му дължина не е повече от една шестнадесета от инча, а от него до зеницата на окото ми има също една шестнадесета от инча.

[1] Вила (фр.). Б. пр. ↑

[2] Един ярд е равен на 91,4 см. Б. р. ↑

[3] Умозрителната. Б. пр. ↑

ИСТИНАТА В СЛУЧАЯ С ГОСПОДИН ВАЛДЕМАР

Според мен няма нищо странно във факта, че необикновеният случай с господин Валдемар стана причина за оживени разговори. Обратното щеше да бъде неестествено, особено при създадите се обстоятелства. В резултат от желанието на всички, които бяха свързани с него и не искаха да се дава гласност на случая за сега или поне докато не се откриеше възможност за допълнителното му проучване, именно резултатът от нашите усилия да го запазим в тайна, остави обществото с преднамерено или преувеличено впечатление, превърнало се в извор на множество неприятни, неверни приказки и на немалко недоверие, което всъщност е напълно естествено.

И ето че сега трябва да представя фактите така, както самият аз ги зная. Накратко ето ги:

През последните три години вниманието ми многократно бе привлечено от месмеризма^[1], а преди около девет месеца внезапно ми хрумна мисълта, че при направените многобройни опити е допуснат явен и съвсем необясним пропуск — досега нито един човек не е бил подлаган на месмерическо въздействие в *articulo mortis*^[2]. Най-напред трябваше да се разбере дали пациентът се поддава на магнетично въздействие в подобно състояние, след това дали податливостта му, ако е била налице, нараства или намалява във въпросния случай, и на трето място дали стъпките на Смъртта могат да бъдат забавени — в каква степен и за колко време. Имаше и други въпроси, които чакаха решение, но любопитството ми бе разбудено именно от тези и преди всичко от третия, отговорът на който беше от безкрайно голямо значение.

Докато търсех около себе си обект, който можеше да ми послужи за изясняване на споменатите обстоятелства, сетих се за господин Ернест Валдемар — известния съставител на *Bibliotheca Forensica*^[3] и автор (под *nom de plume*^[4] — Исахар Маркс) на преводите на

„Валенщайн“ и „Гаргантюа“^[5] на полски език. Господин Валдемар, който от 1839 година живееше главно в Харлем, Ню Йорк, е (или беше) забележителен преди всичко с изключително слабото си телосложение — долните му крайници приличаха твърде много на краката на Джон Рандолф^[6], — а така също и с белотата на своите бакенбарди, които бяха в пълна противоположност с черната му коса, обикновено приемана погрешно за перука. Той бе човек с изразено нервен характер, а следователно и подходящ обект за хипнотични опити. Успях да го приспя един-два пъти без особена трудност, но бях разочарован от останалите резултати, които очаквах да постигна съвсем леко, главно поради особеното му телосложение. Неговата воля не остана нито веднаж изцяло под моя власт, а колкото до clairvoyance^[7], с него не успях да стигна до нищо определено. Аз отдавах своите несполуки на обърканото му здравословно състояние. Няколко месеца преди да се запозная с него, лекарите бяха потвърдили недвусмислено туберкулозата в белите му дробове. Всъщност той имаше навик да говори спокойно за приближаващия край като за нещо, което нито може да се избегне, нито заслужава съжаление.

Когато ми хрумна идеята, за която вече споменах, съвсем естествено беше да помисля за господин Валдемар. Познавах достатъчно добре устойчивата философия на този човек, за да очаквам от него някакви колебания; освен това той нямаше в Америка никакви роднини, които навярно биха се намесили. Заговорих съвсем открито с него и за моя изненада той прояви жив интерес. Казвам „за моя изненада“, защото, независимо от постоянното му съгласие да се подлага на моите опити, той не бе ми показвал никога досега, че одобрява онова, което вършех. Заболяването му бе от такъв характер, че даваше възможност за точно определяне на времето, когато щеше да завърши със смърт; на края между нас бе постигнато съгласие, че той ще изпрати да ме повикат двайсет и четири часа преди срока, посочен от лекарите като час на неговия край.

Вече изминаха повече от седем месеца, откакто получих приложената по-долу бележка от самия господин Валдемар:

Драги П.,

Можете да дойдете веднага. Д. и Ф. са съгласни, че аз не съм в състояние да издържа повече от полунощ на утрешния ден и ми се струва, че часът е определен съвсем точно.

Валдемар

Получих тази бележка половин час след като беше написана, а след още петнайсет минути се намирах в стаята на умирация. Не бях го виждал от десет дни и се ужасих от страшната промяна, станала с него. Лицето му имаше оловеносив оттенък, очите му бяха изгубили всякакъв блясък, а самият той бе така отслабнал, че скулите му бяха изскочили през кожата. Непрекъснато изхвърляше хрочки. Пулсът му едва се долавяше. Колкото и да е удивително, той бе запазил независимо от всичко не само разсъдъка си, но и известна физическа сила. Говореше съвсем ясно, вземаше без чужда помощ успокояващи лекарства, а когато влязох в стаята, пишеше с молив в джобен бележник. Седеше изправен в леглото, подпрян с възглавници. Лекарите Д. и Ф. бяха около него.

След като стиснах ръката на Валдемар, повиках двамата господи настрани и те ми дадоха подробни сведения за състоянието на пациента. От осемнайсет месеца насам левият му бял дроб се бе превърнал в полутвърда хрущялна тъкан, която, разбира се, бе загубила всичките си жизнени способности. Горната част на десния дроб се намираще в почти същото състояние, а долната бе задръстена от преплитаци се един с друг гнойни туберкулозни възли. Имаше няколко големи каверни, а на едно място бе се получило устойчиво срастване с ребрата. Тези изменения в дясната част на дроба бяха настъпили сравнително неотдавна. Вкостеняването на белодробната тъкан протекло необикновено бързо — само преди месец от него нямало и следа, — а срастването се появило през последните три дни. Предполагаше се, че освен туберкулоза на белите дробове болният има и аневризъм на аортата, но засега костните образувания не даваха възможност за точна диагноза. И двамата лекари мислеха, че господин Валдемар ще почине около полунощ на следващия ден (неделя). А тогава беше събота, седем часът вечерта.

Преди да напуснат леглото на болния, за да говорят с мен, лекарите Д. и Ф. си бяха взели сбогом с него. Те не възнамеряваха да се връщат отново, но по моя молба се съгласиха да се отбият при пациента около десет часа на следващата вечер.

След като си отидоха, аз поговорих открито с господин Валдемар за неговия край, който приближаваше, като наблегнах на предложения от мен опит. Той потвърди своята готовност, дори нетърпение, и поиска да започнем веднага. При болния бяха оставени санитар и болногледачка, но аз не се чувствувах напълно спокоен и не исках да се захвана с подобна задача, без да имам около себе си хора, на които да разчитам в случай на внезапно нещастие. Ето защо отложих опита за осем часа на следващата вечер, когато пристигналият господин Тиъдър Л-л, студент по медицина и мой познат, ме освободи от по-нататъшни затруднения. Първоначалният ми замисъл беше да дочакам лекарите; заставиха ме да започна както настойчивите молби на господин Валдемар, така и моето убеждение, че не трябва да губя нито минута повече, защото болният гаснеше бързо пред очите ми.

Господин Л-л беше достатъчно любезен и се съгласи да записва всичко, така че тук, в по-голямата част, аз предавам съкратено или *verbatim*^[8] неговите записки.

Оставах около пет минути до осем, когато улових ръката на пациента и го помолих да заяви, колкото може по-ясно, пред господин Л-л дали той (господин Валдемар) желае по собствена воля да се подложи на месмерическо въздействие в сегашното си състояние.

Той отговори със слаб, но напълно отчетлив глас: „Да, аз искам да бъда месмеризиран — добавяйки непосредствено след тези думи, — страхувам се, че пропуснахте много време.“

Аз започнах с онези движения на ръцете, с които вече бях упражнявал най-голямо влияние върху него. То се почувствува веднага, щом ръката ми премина по дължината на челото му; по-нататък обаче, независимо от всичките ми усилия, не можах да постигна никакъв видим резултат до пристигането на лекарите Д. и Ф., които дойдоха съгласно уговорката в десет часа и няколко минути. Обясних им с две-три думи моите намерения и след като те не възразиха, посочвайки, че пациентът е вече в смъртна агония, аз продължих без колебание, като промених посоката на движенията напреко по челото на умирация и насочих погледа си в дясното му око.

По това време пулсът му не се долавяше; дишането му бе придружено от хъркане на промеждутък от половин минута.

Около четвърт час състоянието му не се промени. След това от гърдите на умиращия човек изскочи съвсем естествена, макар и много дълбока въздишка, и накъсаното дишане изчезна — тоест то остана все така рядко, но хриповете не се чуваха повече. Крайниците на пациента бяха ледено студени.

В единайсет без пет забелязах безспорните признаци на месмеричното въздействие. В изцъклените очи се появи онова тревожно, отправено навътре изражение, което се наблюдава само при сомнамбулизъм и не може да се сбърка с нищо друго. С няколко бързи надлъжни движения накарах клепачите да затреперят, също като при заспиване, и с още няколко допира ги затворих напълно. Това обаче не ме задоволи и продължих енергично с движенията при пълна мобилизация на волята си, докато крайниците на умиращия, които бях поставил в удобно положение, се вцепениха изцяло. Краката му бяха опънати в цялата им дължина; почти в същото положение бяха и ръцете, които почиваха върху кревата немного далече от слабините му. Главата му бе съвсем леко повдигната.

Беше вече полунощ, когато привърших всичко и помолих достопочтените присъстващи лица да видят състоянието на господин Валдемар. След няколко опита те се съгласиха, че той се намира в състояние на ясно изразен месмеричен транс. Любопитството на двамата лекари бе силно възбудено. Доктор Д. веднага реши да остане с пациента през цялата нощ, а доктор Ф. си взе довиждане, като обеща да се върне на разсъмване. Господин Л-л и болногледачите не си отидоха.

Ние оставихме господин Валдемар напълно спокоен до около три часа през нощта, когато аз се доближих до него и го намерих в същото положение, в което беше, когато доктор Ф. си тръгна — тоест той лежеше, без да се е помръднал; не се долавяше никакъв пулс; дишането беше съвсем леко (едва забележимо, и то само на огледало, доближено до устните); очите бяха естествено затворени; крайниците — корави и студени като мрамор. И все пак господин Валдемар не приличаше в никакъв случай на мъртвец.

Когато се доближих до него, опитах съвсем внимателно да накарам дясната му ръка да последва моята ръка, която премествах

полека напред и назад над тялото му. Със същия пациент не бях довеждал никога до успешен край този опит и, разбира се, почти не се надявах да успея и сега, но за мое учудване ръката му следваше всяка посока, която показвах, макар че движенията ѝ бяха слаби. Реших да опитам и с кратък разговор.

— Господин Валдемар — казах аз, — спите ли?

Той не отговори, но аз забелязах как трепнаха устните му и затова продължих да повтарям въпроса едно след друго. На третия път по цялото му тяло пробягна съвсем лека тръпка; клепачите се открянаха дотолкова, че се виждаше бялата линия на очните ябълки; устните се разтвориха с усилие и от тях с едва доловим шепот изскочиха думите:

— Да. Сега спя. Не ме будете — оставете ме да умра така!

В същия миг докоснах тялото му и усетих, че то е вцепенено така, както беше и преди. Дясната му ръка продължаваше да следва посоката на моята ръка. Попитах отново приспания:

— Чувствувате ли още болка в гърдите, господин Валдемар?

Този път той отговори веднага, но още по-тихо отпреди:

— Никаква болка... аз умирам.

Стори ми се неразумно да продължавам да го безпокоя в този миг; никой не каза и не направи нищо повече до идването на доктор Ф., който пристигна малко преди да изгрее слънцето и изрази безкрайно учудване, че намира пациента все още жив. След като провери пулса му и доближи огледалото до неговите устни, той ме помоли да заговоря отново приспания. Направих го, като казах:

— Господин Валдемар, все още ли спите?

И този път минаха няколко минути, преди да се чуе отговорът, а през това време умирацията сякаш събираше сили, за да заговори. При четвъртото повторение на въпроса той каза съвсем слабо, почти нечуто:

— Да. Още спя... умирам.

Този път мнението или по-скоро желанието на лекарите бе да оставим господин Валдемар необезпокояван в сегашното му очевидно спокойно състояние до настъпването на смъртта, което според всички трябваше да стане след няколко минути. Аз обаче реших да го заговоря още веднаж и просто повторих предишния въпрос.

Още докато говорех, по лицето на приспания настъпи явна промяна. Очите бавно се обърнаха и се отвориха, а зениците изчезнаха нагоре; кожата се покри с оттенъка на мъртва плът, който напомняше по-скоро за бяла хартия, отколкото за пергамент, а кръглите петна от трескава руменина, които досега се виждаха ясно в средата на бузите, изгаснаха внезапно. Аз си служа с този израз, защото те се отдръпнаха така рязко, че преди всичко извикаха в съзнанието ми мисълта за свещ, угасена с духване. В същото време горната устна се сгърчи, оголвайки зъбите, които досега покриваше изцяло, а долната челюст звучно чатна надолу, като остави устата широко разтворена и откри напълно подутия и почернял език. Предполагам, че всеки един от присъстващите познаваше ужаса на смъртния одър, но видът на господин Валдемар в този миг бе така страховит и неестествен, че всички се отдръпнаха далече от леглото.

Аз чувствавам, че разказът ми достигна до място, където всеки читател ще бъде обхванат от определено недоверие. Моята работа обаче е само да продължа по-нататък.

У господин Валдемар не се забелязваше и най-малкия признак на живот; ние решихме, че той е умрял, и тъкмо го оставяхме на грижите на санитаря и болногледачката, когато езикът му започна да се върти бързо. Това продължи може би минута. В следния миг от неподвижната, разчекната челюст се чу глас, но такъв, че всеки опит да го опиша, е направо лудост. Всъщност има две или три определения, които отчасти минават за подходящи; така например бих могъл да кажа, че звукът бе дрезгав, накъсан и глух, но ужасното съчетание беше неопишуемо дори само по простата причина, че подобни звуци не са се бльсвали никога в друго човешко ухо. Все пак в тях имаше две особености, за които и тогава, пък и сега си мисля, че бяха типични за общото звучене и биха могли да дадат известна представа за необичайния му характер. Преди всичко ми се стори, че гласът достига до ушите ни — поне до моите — много отдалече, сякаш от някаква дълбока подземна пещера. Освен това той остави у мен усещането (опасявам се, че наистина не мога да се изразя разбираемо) за нещо пихтиесто и лепкаво, до което съм се докоснал.

Говоря както за „звук“, така и за „глас“. Искам да кажа, че в този звук отделните срички се долавяха съвсем отчетливо, бих казал дори с някаква безподобна, разгърсваща яснота. Господин Валдемар говореше

— очевидно в отговор на въпроса, който му бях поставил преди няколко минути. Бях го попитал, не трябва да се забравя, дали още спи. Сега той каза:

— Да... не. Аз бях заспал. А сега... сега... съм мъртъв.

Никой от присъстващите не е отричал и не се е опитвал да скрие неизразимия, разтърсващ ужас, който предизвикаха така изречените няколко думи. Господин Л-л (студентът) припадна. Санитарят и болногледачката напуснаха веднага стаята и нищо не бе в състояние да ги върне. Аз не бих се заел да предам моите впечатления на разбираем за читателя език. Около час и в пълно мълчание — без да произнесем нито една дума — бяхме заети от усилията ни да свестим господин Л-л. Когато съзнанието му се върна, ние отправихме отново нашето внимание към състоянието на господин Валдемар.

То не бе се променило с нищо от последното описание, освен с това, че огледалото не показваше вече признаци на дишане. Опитът да вземем кръв от ръката му пропадна. Трябва да добавя, че този крайник не се подчиняваше повече на моята воля. Напразно се опитвах да го накарам да следва ръката ми. Всъщност само от въртенето на езика в отговор на някой мой въпрос можеше да се разбере, че господин Валдемар се намира под действието на хипнозата. Той сигурно полагаше усилия да отговори, но необходимата за това воля бе вече изчерпана. Навярно въпросите, поставени от останалите присъстващи, изобщо не достигаха до него, макар че аз се опитах да установя месмерична гаррот^[9] с всеки един от тях. Вярвам, че съм успял да разкажа всичко необходимо, за да бъде схванато състоянието на приспания в този момент. Бяха намерени други болногледачи и в десет часа си тръгнах заедно с двамата лекари и господин Л-л.

Следобяд се събрахме отново, за да видим пациента. Състоянието му не бе се променило с нищо. Ние обсъдихме доколко е правилно и необходимо да го разбудим, но без особена трудност се съгласихме, че подобна стъпка не би завършила с нищо хубаво. Беше съвсем очевидно, че смъртта (или това, което обикновено се приема за смърт) досега е била възпряна от месмеричния процес. Всички разбрахме съвсем ясно, че разбудянето на господин Валдемар само ще предизвика незабавния му край или поне ще го ускори.

Оттогава до края на миналата седмица — промеждутък от почти седем месеца — ние продължавахме да посещаваме всеки ден къщата на господин Валдемар, придружавани понякога от лекари и други приятели. През цялото време, както вече казах, в приспания не настъпиха никакви промени. Болногледачите бяха неизменно около него.

В петъка от последната седмица най-сетне взехме решение да го събудим или поне да се опитаме да направим това; и (навярно) само печалният изход от опита, предизвикал твърде много разисквания сред непосветените, е важният резултат за онова, което не мога да не смятам за неоправдано отношение от страна на всички.

За да освободя господин Валдемар от месмеричния транс, аз си послужих с обикновените хипнотични движения. Известно време те не доведоха до никакъв резултат. Първият знак за пробуждането му беше частичното спускане на ириса.

Най-голямо впечатление направи на всички факта, че снижаването на зеницата бе придружено от отделянето (изпод клепачите) на обилна, жълтеникава кръвогноеста течност с остра и много неприятна миризма.

След това ми предложиха да се опитам да преместя ръката на пациента така, като преди. Аз направих опит и не успях. Тогава доктор Ф. изяви желание да му зададе въпрос чрез мене. Направих го със следните думи:

— Господин Валдемар, можете ли да ни обясните какво чувствувате или желаете сега?

В същия миг върху бузите се появиха трескавите петна, а езикът започна да трепере или по-скоро да се премята бързо в устата (макар че челюстите и устните оставаха неподвижни, както и досега) и на края страховитият глас, за който вече разказах, изрече:

— За бога! Бързо... бързо! Нека да заспя или... бързо... събудете ме! Бързо! Казвам ви, че съм мъртъв!

Аз бях премного разтърсен и за миг не знаех какво да правя. Най-напред се опитах да приспя отново болния, но след като не успях поради пълно, макар и временно отсъствие на волята си, се залових за обратното и напрегнах всички сили, за да го събудя. Скоро видях, че в тази посока ще имам успех — или по-скоро си въобразих, че успехът

ми ще бъде пълен — и съм сигурен, че всички в стаята бяха готови да видят пациента събуден.

Защото съм убеден, че нито едно човешко същество не може да бъде готово за онова, което се случи в действителност.

Докато продължавах с бързите движения на ръцете си посредством възклицанията „Мъртъв!“, „Мъртъв!“, които изскачаха единствено откъм езика, а не от устните на нещастника, изведнъж — само за минута, дори и за по-малко — цялото му тяло се сви, отпусна се и буквално се размаза под пръстите ми. На леглото, пред цялата група, остана да лежи някаква отвратителна полувтечнена маса — воняща и прогнила.

[1] По името на немския лекар-хипнотизатор Франц Месмер (1733–1815). Б. пр. ↑

[2] В състояние на агония (лат.). Б. пр. ↑

[3] Съдебна библиотека (лат.). Б. пр. ↑

[4] Псевдоним (фр.). Б. пр. ↑

[5] Произведения на Шилер и Рабле. Б. пр. ↑

[6] Съвременник на автора, известен с причудливата си физика, а така също и с ексцентричното си поведение. Б. пр. ↑

[7] Ясновидство (фр.). Б. пр. ↑

[8] Дословно (лат.). Б. пр. ↑

[9] Връзка (фр.). Б. пр. ↑

ХИЛЯДА И ВТОРАТА ПРИКАЗКА НА ШЕХЕРАЗАДА

*„Истината е по-удивителна от
измислицата.“*

Стара пословица

Не много отдавна, когато проучвах нещо в областта на ориенталистиката, ми се наложи да се обърна към „Кажимисега Такалиеилине“, една книга, която (подобно на „Зохара“ на Симон бен Йохай^[1]) е почти неизвестна дори и в Европа, а в Америка, доколкото зная, се споменава само от автора на „Любопитни факти от американската литература“. Наложил ми се, както вече казах, да прегледам някои страници от това забележително произведение и бях немалко учуден, когато открих, че досега литературният свят е бил в някаква необяснима грешка по отношение на съдбата на Шехеразада, дъщерята на везира, защото трябва най-малкото да се съжالياва, че нейната участ, макар и не съвсем неточно предадена като *dénoüement*^[2] в „Приказки от хиляда и една нощ“, не я е сполетяла много по-късно.

Любознателният читател ще намери и сам в „Такалиеилине“ всичко по този интересен въпрос, но дотогава си позволявам да дам кратко изложение на онова, което открих там.

Не трябва да се забравя, че в приказките, така както са познати на повечето хора, някакъв владетел, който имал достатъчно поводи да ревнува своята царица, не само я наказал със смърт, но се заклел в брадата си и в пророка да взема всяка нощ за жена най-хубавата девица от своите владения, а на сутринта да я предава на палача.

След като в продължение на много години той изпълнявал най-строго своята клетва с добросъвестна точност и последователност, които му спечелили името на крайно благочестив и благоразумен човек, един следобед го обезпокоил (без съмнение по време на

молитва) неговият велик везир, дъщерята на когото, както се оказало, си наумила нещо.

Тя се казвала Шехеразада и била решила да избави страната от данъка, който унищожавал нейните красавици, или да загине като всички останали героини.

И така, макар че годината е високосна (което издига още повече нейната жертва), тя заръчва на баща си, великия везир, да предложи ръката ѝ на царя. Царят приема на драго сърце — той искал да я вземе на всяка цена, но непрекъснато отлагал нещата, тъй като се страхувал от везира — и в същото време дава на всички останали да разберат съвсем ясно, че макар и това да е дъщерята на великия везир, той няма никакво намерение да се отказва от своите права и от клетвата си. Става ясно, че когато хубавата Шехеразада, непреклонна в желанието си да се омъжи за царя, го сторила независимо от превъзходния съвет на баща си да не постъпва така, тя разбирала много добре всичко, което виждала с хубавите си черни очи, отворени толкова широко, колкото позволявал случаят.

Изглежда тази хитра девица (която без съмнение била прочела Макиавели) е имала някакъв лукав план в главата си. В нощта след сватбата, забравил съм под какъв благовиден предлог, тя успяла да настани сестра си на някакво легло, което било достатъчно близо до леглото на царската двойка, за да може да приказва с нея през нощта, и някъде около първи петли се постарала да разбуди своя съпруг, добрия владетел; той не показал с нищо своето неразположение, защото и без това щял да извие врата ѝ на сутринта; тя, както вече казах, се постарала да го разбуди въпреки дълбокия му сън, дължащ се на чиста съвест и на добро храносмилане, със своята преинтересна приказка (за един плъх и за някаква черна котка, струва ми се), която тя разказвала (разбира се, шепнешком) на сестра си. Станало така, че когато денят се пукнал, тази история продължавала все още, защото е напълно естествено Шехеразада да не приключи с нея точно по времето, когато трябвало да бъде удушена с примка, нещо, което е съвсем малко по-приятно от обесването, но е някак си по-изтънчено.

Неудобно ми е да кажа, но любопитството на царя се оказало по-силно от неговите здрави принципи и последователност и го подтикнало да отложи изпълнението на своята клетва до следващото утро, защото самият той се надявал да чуе през идващата нощ какво е

станало на края с черната котка (струва ми се, че беше черна) и с плъха.

Ноцта дошла, а благородната Шехеразада не само не завършила с черната котка и плъха (плъхът бил син), но преди самата тя да разбере за какво разказва, затънала в нишките на приказка, в която ставало дума (доколкото си спомням) за някакъв розов кон (със зелени криле), който се носел като стихия с помощта на часовников механизъм, навит със синьовиолетово ключе. Тази история завладяла царя още повече от предишната и тъй като зората се пукнала, без да стигнат до края, нямало друг изход, освен да отложат както и предната вечер — с още двацет и четири часа — церемонията по удушването, въпреки старанията на царицата да привърши навреме. На следната нощ се случило същото и резултатът не бил по-различен; така било и на по-следващата нощ и на другите след нея. В края на краищата добрият монарх, лишен изцяло от възможността да спази клетвата си поне за още хиляда и една нощи, се видял принуден или да се освободи от нея по установения път, или (което е по-правдоподобно) да я пререже с един замах така, както и главата на своя изповедник. С други думи, Шехеразада, която по пряка линия водела началото си от Ева и навярно била наследила и седемте кошници с приказки, за които всички знаят, че били напълнени от нейната прародителка под дърветата в райската градина, успяла да спечели и така данъкът върху красотата бил отменен.

Този край, познат на всички от известната приказка, е безкрайно приятен и хубав. Но уви! Подобно на много други приятни неща, той е повече приятен, отколкото истински, и аз съм твърде много признателен на „Такалиеилине“ за поправянето на грешката. „Le mîeux, казва една френска пословица, est l’ennemi du bien“^[3] а след като споменах, че Шехеразада наследила седемте кошници с приказки, трябва да добавя и това, че тя ги дала назаем със сложна лихва и кошниците станали седемдесет и седем.

— Мила сестро — казала тя на хиляда и втората нощ (тук цитирам *verbatim*^[4] езика на „Такалиеилине“). — Мила сестро, сега, след като тази малка неприятност с удушването е ликвидирана и оня ужасен данък е премахнат, чувствавам се много виновна пред теб и пред царя (който, съжалявам, че трябва да го кажа, но хърка — нещо недопустимо за един добре възпитан господин), че не ви запознах с

истинския край на приключенията на моряка Синбад. Той преживял и други, още по-интересни премеждия от тези, за които ви разказах, но трябва да си призная, че точно през нощта, когато трябваше да ви говоря за тях, ми се доспа и ги пропуснах — една ужасна слабост от моя страна, за която мога само да вярвам, че Аллах ще ми прости. Но тъй като все още не е много късно да поправа моята голяма грешка и след като вече ощипах един-два пъти царя, за да го събудя и да престане с неговите ужасни звуци, аз ще продължа веднага да те забавлявам (а така също и него, ако иска) с продължението на тази изключително интересна история.

На това място според „Такалиеилине“ сестрата на Шехеразада и не помислила да изрази някаква особена благодарност, но царят, ощипан чувствително, престанал да хърка най-сетне и изрекъл „Хм!“, а след малко и „Уф!“; царицата разбрала смисъла на тези думи (без съмнение арабски) като знак за внимание от негова страна и като желание да направи всичко възможно, за да не хърка повече, и след като успяла да уреди нещата в своя полза, веднага продължила историята на моряка Синбад.

— На края, след като остарях — така започнала Шехеразада с думите на моряка, — след като остарях и се радвах дълги години на спокойствието в моя дом, усетих отново у себе си желанието да видя непознати земи. Един ден, без да споделя плановете си с никой от моето семейство, приготвих няколко вързопа със скъпи и удобни за носене стоки, наех носач, за да се грижи за тях, и слязох с него към брега на морето, където зачакахме случаен кораб, за да напусна с него царството и да стигна до страни, които не бях посещавал.

Багажът остана да лежи на пясъка, а ние седнахме под едни дървета и се загледахме в океана с надеждата да зърнем кораб, но изтекоха много часове, без да се покаже нито едно ветрило.

Най-сетне ми се стори, че чувам бръмчене или бучене; попитах носача и той, след като слуша известно време, заяви, че долавя същия звук. След малко шумът стана по-силен, а когато се засили още повече, не остана място за съмнение, че обектът, който го причиняваше, идва към нас. И ето че ние забелязахме черна точица на края на хоризонта; тя бързо нарастваше, превръщайки се в огромно чудовище, което плаваше с по-голямата част от тялото си върху повърхността на морето. То се приближаваше към нас с невъобразима скорост, като

отхвърляше огромни разпенени вълни с гърдите си и осветяваше цялото море около себе си с дълга огнена ивица, изтеглена в далечината.

Това нещо беше съвсем наблизо и ние го виждахме ясно. Дължината му беше колкото на три от най-високите дървета, а широчината му — по-голяма и от най-просторната зала за приеми в твоя дворец, о, най-блажени и щедри от халифите. Неговото тяло не приличаше на обикновените риби; то беше масивно като скала, а цялата му част, която се намираше над водата, беше черна като катран с изключение на една тясна, кървавочервена ивица, опъната от двете му страни. Търбухът му, разположен над водата, който ние зървахме час по час, когато чудовището се надигаше и пропадеше с грамадните вълни, беше изцяло покрит с метални люспи, чийто цвят напомняше за цвета на луната в мъгливо време. Неговият гръб бе равен и почти бял; оттам се издигаха шест шипа, дълги колкото половината му тяло.

Доколкото видяхме, страховитото същество нямаше уста, но сякаш за сметка на тази липса то имаше голям брой очи, които изпъкваха от своите вдлъбнатини като очите на зеленото водно конче и бяха разположени едно над друго в два реда по дължината на цялото му тяло, успоредно на кървавочервената ивица, която изглежда служеше за вежда. Две или три от тези ужасни очи бяха по-големи от останалите и приличаха на златни.

Както вече казах, звярът се приближаваше към нас с възможно най-голяма скорост и съвсем сигурно е, че това ставаше с някаква магия, защото по него не се виждаха нито перки, както е при рибите, нито плавателни ципи, както е при патиците, нито крилца, които тласкат морската мида, нито пък забелязахме да се извива напред подобно на змиорките.

Главата и опашката му имаха съвършено еднаква форма, само недалече от опашката му имаше два малки отвора, през които чудовището изпускаше тежкия си дъх с удивителна сила и пронизителен, неприятен шум.

Страхът, с който ние гледахме ужасното същество, бе много голям, но дори и той не можеше да се сравни с нашето удивление, когато видяхме съвсем отблизо върху гърба му немалка група животни; по форма и по ръст те бяха като хората и много им приличаха, само че не носеха дрехи като тях, а бяха обвити (от рождение, по всяка

вероятност) с някакви грозни, неудобни покривала, с нещо, което напомняше много на плат, но бе прилепнало към кожата им дотолкова, че клетите създания очевидно изпитваха силни болки и бяха смешни със своята непохватност. На върха на главите си те носеха квадратни кутии, които на пръв поглед можеха да минат за чалми; не след дълго обаче, след като забелязах колко масивни и тежки са тези кутии, аз стигнах до заключението, че това са специални приспособления, голямата тежест на които закрепва здраво главите на животните към раменете им. Около вратовете си съществата бяха притегнати с черни нашийници (без съмнение знаци за собственост), подобни на тези, които носят нашите кучета, само че много по-широки и несравнимо по-корави, така че нещастните жертви не можеха да завъртят глава в която и да е посока, без да преместят заедно с нея и тялото си, и по този начин бяха осъдени да съзерцават непрекъснато носовете си; приличаха на високомерни маймуни — една донякъде забавна, но по-скоро неприятна гледка.

Когато страшилището почти докосваше брега, на който бяхме застанали, едно от очите му внезапно изскочи заедно с ужасен пламък, облак гъст дим и шум, подобен на истинска гръмотевица. Щом димът се разся, ние видяхме едно от странните хора-животни, застанало с тръба близо до главата на огромния звяр, през която (след като я доближи до устата си), то се обърна към нас с високи, дрезгави и неприятни звуци; навярно щяхме да помислим, че това е някакъв език, ако те не изскачаха през носа му.

Аз не знаех какво да отговоря на това недвусмислено послание, след като изобщо не разбирах какво ми казват; в затруднението си се обърнах към пазача, който беше полужив от уплаха, и поисках да ми каже мнението си за природата на чудовището, за неговите намерения и за странните същества, които пъкаха по гърба му. Доколкото треперенето не му пречеше, носачът отговори, че веднъж бил чувал за този морски звяр; че това е жесток демон с вътрешности от сяра и огън наместо кръв, създаден от злите духове, за да носи нещастие на хората; че онези неща по гърба му са зловредни животни, подобни на подивелите котки и кучета, само малко по-едри и по-свирепи; че тази паплач има някаква задача, а именно да измъчва звяра със своите жестоки зъби и жила, да го кара да реве, да беснее и да прави злини, за

да може да изпълни злонамерените и отмъстителни планове на злите духове.

Неговите думи ме накараха да плюя на петите си и аз побягнах с всички сили нагоре към хълмовете, без да се оглеждам; носачът хукна с не по-малка скорост в противоположна посока, така че на края той успя да избяга заедно с моите вързопи; не се съмнявам, че се е погрижил добросъвестно за тях, макар и да не съм убеден напълно, защото не мога да си спомня дали съм го зървал оттогава.

Колкото до моя милост, бях подгонен с такова настървение от оная сган, част от която излезе на брега с лодки, че много скоро ме настигнаха, вързаха ми ръцете и краката и ме отнесоха на звяра, който в същия миг отплава посред морето.

Аз се разкайвах горчиво за своето безразсъдство и за това, че напуснах уютния си дом и рискувах живота си в подобни приключения, но тъй като съжалението бе съвсем безполезно, напрегнах всичките си сили, за да спечеля благоволенията на човека-животно с тръбата, което изглежда имаше власт над своите събратя. Справих се толкова добре с тази задача, че след няколко дни съществуването ме обсипа с различни дребни прояви на своето внимание, а на края дори си хвана белята да ме занимава със зародишите на онова, което напразно се опитвам да нарека негов език, така че след известно време аз можех да разговарям без усилие и да го накарам да разбере моето горещо желание да огледам света.

— Уошиш скуошиш скуийк, Синбад, хей дидъл дидъл грънт ънд гръмбл, хис, фис, хуис — ми каза той един ден следобяд. — О, хиляди извинения! Забравих, че ваше величество не е запознат с диалекта на Кокнеите^[5] (така се наричат човекоживотните, навярно защото езикът им образува свързващото звено между езиците на коня и на петела). Аз ще превода, с ваше позволение. „Уошиш, скуошиш“ и т.н., или с други думи: „Щастлив съм, когато виждам, драги ми Синбад, че вие сте прекрасен човек; сега ние правим онова, което се нарича обиколка на земното кълбо, и тъй като вие имате много голямо желание да видите света, аз ще наруша правилника и ще ви оставя свободен на гърба на звяра.“

Според „Такалиеилине“, щом Шехеразада стигнала до това място, царят се обърнал от лявата на дясната си страна и казал:

— Наистина, съвсем изненадващо е, драга ми царице, че досега не си ни разказала за последните приключения на Синбад. Знаеш ли, според мен те са необикновени и извънредно забавни.

Научаваме, че след като царят се изразил по този начин, хубавата Шехеразада продължила своята история със следните думи:

— Синбад подхванал своя разказ така, че все едно говорел на Яалифа. Поблагодарих на човека-животно за неговата любезност и в скоро време се почувствувах съвсем добре върху звяра, който плуваше с голяма скорост през океана, чиято повърхност в тази част па света съвсем не е равна, а заоблена като нар, така че ние или се изкачвахме, или се спускахме през цялото време.

— Мисля, че това е било много необикновено — прекъснал я царят.

— И все пак е точно така — отговорила Шехеразада.

— Продължавам да се съмнявам — отзовал се царят, — но моля те, бъди така добра и продължи историята.

— Това и ще направя казала царицата.

— Звярът — продължил Синбад за халифа — плуваше нагоре и надолу, както вече казах, докато най-сетне стигнахме до един остров, обиколката на който бе стотици мили, а бе издигнат посред морето от колония мънички същества, подобни на гъсеници.^[6]

— Хм! — казал царят.

— След като този остров остана зад нас — продължил Синбад. (защото Шехеразада, това трябва да се разбере, не обърнала никакво внимание на невъзпитаното възклицание на своя съпруг), — след като този остров остана зад нас, стигнахме до друг остров, където дърветата в горите бяха от камък, но толкова твърд, че раздробяваха на късчета и най-добре закалените брадви, с които се опитвахме да ги сечем.^[7]

— Хм! — казал царят отново, но Шехеразада не му обърнала никакво внимание и продължила разказа с езика на Синбад.

— Напуснахме и този остров и стигнахме до една страна, където видяхме пещера, простираща се на трийсет или четиридесет мили навътре в земните недра; в нея имаше много повече, по-просторни и по-великолепни дворци, отколкото в целия Дамаск или Багдад. От таваните на тези дворци висяха безброй скъпоценни камъни, подобни на диаманти, но по-големи от човешки ръст, а по улиците, заградени от

кули, пирамиди и храмове, течаха огромни реки, черни като ебонит, които гъмжеха от риби без очи.^[8]

— Хм! — казал царят.

— По-нататък продължихме към една част от морето, където намерихме висока планина, по склоновете на която се спускаха потоци разтопен метал; някои от тях бяха широки по дванайсет и дълги по шейсет мили^[9], а от една бездна, разположена на върха, изскачаха такива невъобразими количества пепел, че слънцето изчезна в небесата и стана по-тъмно, отколкото и в най-тъмната нощ, така че дори на сто и петдесет мили от планината човек не можеше да види и най-белия предмет, намиращ се до самите му очи.^[10]

— Хм! — казал царят.

— След като напуснахме този бряг, звярът продължи своя път, докато срещнахме суша, където природата се подчинява на обратни закони, защото там видяхме голямо езеро, на дъното на което имаше високи дървета с пищна растителност, макар че повърхността на водата се намираще на повече от сто фута над тях.^[11]

— Охо-о-о! — казал царят.

— На около сто мили по-нататък попаднахме в климат, където въздухът бе толкова плътен, че задържаше желязото и стоманата така, както в нашия въздух се задържат перцата^[12].

— Тинтири-минтири! — казал царят.

— Продължихме в същата посока, докато стигнахме до най-вълшебния кът в целия свят. В продължение на няколко мили през него се извиваше величествена река. Тя беше неописуемо дълбока, а водите ѝ бяха по-прозрачни от янтар. Реката беше широка от три до шест мили, а нейните брегове, чиито отвесни стени се издигаха от двете ѝ страни на височина до хиляда и двеста фута, бяха увенчани с вечнозелени дървета и цветя с непресекващ сладостен дъх, които превръщаха цялата област в разкошна градина. Но тази великолепна земя се наричаше Царството на ужаса и всяка стъпка в нея носеше неизбежна смърт^[13].

— Я! — казал царят.

— Бързо напуснахме това царство и след няколко дни стигнахме до друго, където ни удивиха безбройните пълчища от чудовищни зверове с рога, които приличаха на коси. Ужасните зверове изкопават огромни фуниеобразни ями и ги ограждат по краищата с камъни така,

че да се съборят веднага, щом върху тях стъпи друго животно, което полита в бърлогата на звяра и той незабавно изпива кръвта му, за да захвърли след това с презрение трупа някъде далече от ямите на смъртта^[14].

— Как ли пък не! — казал царят.

— Продължихме по-нататък и стигнахме до място, където повечето растения не се намират на земята, а във въздуха^[15]. Имаше и такива, които израстваха от други растения^[16]; други се хранеха от телата на живи животни^[17] или излъчваха ярка светлина^[18]; някои се движеха от едно място на друго^[19], но най-удивителни бяха цветята, които дишат, живеят и размахват листата си на воля, а притежават отвратителната страст на хората да поробват други същества и да ги държат в страшни тъмнични затвори, докато не изпълнят определени задължения^[20].

— Ей че го каза! — рекъл царят.

— Напуснахме тази земя и скоро стигнахме до друга, в която пчелите и птиците са толкова начетени и способни като математици, че всеки ден преподават геометрия на учените мъже в империята. Тамошният цар обявил награда за оня, който намери отговорите на две трудни задачи и те били решени веднага — едната от пчелите, а другата от птиците, но тъй като царят запазил отговорите в тайна, едва след дълги усилия и изследвания в продължение на много години и след като били изписани безброй дебели книги, математиците най-сетне достигнали до същите резултати, намерени за миг^[21].

— Ой, дръжте ме! — възкликнал царят.

— Земите на тази империя едва се скриха от погледите ни, когато се озовахме пред друга, от бреговете на която над главите ни се понесе ято птици, широко около една и дълго двеста и четиридесет мили; то изминаваше по една миля в минута, така че изтекоха не по-малко от четири часа, преди да прелети над нас — имаше няколко милиарда птици^[22].

— Хайде де! — обадил се царят.

— Те ни отегчиха немалко и едва що бяхме се отървали от тях, когато ни стресна появата на друго хвъркато страшилище, много по-голямо от гигантските птици, които бях срещал по време на предишните си пътувания; то беше по-огромно и от най-голямото кубе

на твоя харем, о, най-щедри от халифите. Ние не можахме да забележим главата на тази ужасна птица, защото тя сякаш имаше само търбух, кръгъл и дебел, който бе направен от мека, гладка и блестяща материя, нашарена с разноцветни ивици. В ноктите си чудовището отнасяше към своето гнездо в небесата някаква къща, от която бе смъкнало покрива; вътре съвсем ясно се виждаха хора, които, нямаше място за съмнение, бяха вцепенени и безумно отчаяни пред очакващата ги ужасна участ. Закресяхме с пълно гърло, като се надявахме, че уплашената птица ще изпусне своята плячка, но тя само изсумтя презрително, сякаш бе се разгневила, и пушна върху главите ни тежка торба, която се оказа пълна с пясък.^[23]

— Глупости! — казал царят.

— Веднага след тази случка се натъкнахме на континент, който въпреки своите огромни размери и тежест се намираше върху гърба на една небесносиня крава с не по-малко от четиристотин рога^[24].

— Ето, това вече го вярвам — казал царят, — защото някога съм чел нещо подобно в една книга.

— Незабавно преминахме под този континент (плавайки между краката на кравата) и след няколко часа се намерихме в една наистина необикновена страна, за която научихме от човека-животно, че е неговата родна земя, населена със същества от собствената му порода. Мнението ми за него стана много голямо и аз наистина се засрамах от надменната близост в моите отношения, след като разбрах, че човекоживотните са народ, в който на всяка крачка се срещат най-големите магьосници; в мозъците им живеят червеи и аз никак не се съмнявам, че точно те стимулират със своите извивания и гърчове тяхната дейност и са причина за причудливите скокове на въображението им^[25].

— Празни работи! — казал царят.

Някои от магьосниците отглеждаха най-различни животни. Аз видях например огромен кон с железни кости, в който имаше вряща вода наместо кръв. Не го хранеха с овес, а му даваха редовно някакви черни камъни и въпреки тази сурова диета той беше толкова силен и се движеше така бързо, че дори и натоварен с тежест, пред която отстъпва и най-големият храм в този град, повечето от птиците не успяваха да го настигнат.^[26]

— Чисти глупости! — казал царят.

— При тези хора видях и кокошка без пера, по-голяма от камила; наместо плът и кости, по нея имаше желязо и тухли; кръвта ѝ, както и тази на коня (с когото фактически бяха близки роднини), не беше друго, а вряща вода; също като него и тя се хранеше само с черни камъни. Тази кокошка раждаше често — по стотина пилета на ден, които веднага влизаха обратно в корема на своята майка и оставаха там още няколко седмици^[27].

— Дрън-дрън! — казал царят.

— Някой си от този народ на всемогъщи вълшебници изработил човек от месинг, дърво и кожа и го надарил с толкова находчив ум, че той можеше да победи на шахматното поле всички хора с изключение на великия халиф Харун ал Рашид.^[28] Друг вълшебник направил (от същите материали) същество, което засрамило дори и гения на своя създател; силата на неговата мисъл бе толкова необикновена, че за една секунда то извършваше изчисления, за които бе необходимо да се напрягат петдесет хиляди души от плът и кръв в продължение на една година.^[29] Но един още по-могъщ вълшебник създал нещо, което не беше нито човек, нито звяр; оловният му мозък бе примесен с черна, подобна на смола течност, а пръстите му се движеха с такава неопишуема бързина и ловкост, че за него не бе никак трудно да препише двайсет хиляди пъти Корана само за един час, при това с изумителна точност, така че нито една книга да не се различава от другите дори и с върха на иглата. Това нещо беше необикновено силно и само с един дъх можеше да създаде или да събори и най-здравите империи, а мощта му се използваше както за добро, така и за зло.

— Това е смешно! — казал царят.

— Сред този народ от вълшебници имаше един, във вените на когото навярно течеше кръв на саламандър, защото той не изпитваше никакво затруднение да седи върху нагорещена до червено пещ, а до него в същото време се печеше обедът му.^[30] Друг притежаваше способността да превръща обикновените метали в злато, без дори да погледне към тях по време на процеса.^[31] Един от вълшебниците имаше толкова изкусна ръка, че направи невидима нишка.^[32] Друг пък притежаваше такава разделителна способност на зрението, че можеше да преброи отделните движения на еластично тяло, което отскачаше напред и назад деветстотин милиона пъти в секунда.^[33]

— Напълно невъзможно! — казал царят.

— С помощта на флуид, който не е бил видян от никого досега, един от онези магьосници успяваше да накара своите приятели да размахват ръцете си, да ритат с крака, да се бият и дори да танцуват по негово желание.^[34] Имаше един, който бе обработил гласа си така, че го чуваха от единия край на земята до другия.^[35] На друг пък ръката беше толкова дълга, че можеше да седне в Дамаск и да напише писмо в Багдад, или по-точно навсякъде, където поиска.^[36] Някакъв заповядваше на мълнията да слезе при него от небесата и тя действително идваше и той си играеше с нея. Друг събираше два високи звука и от тях се получаваше тишина. Един измайстори пълен мрак от две ярки светлини.^[37] Друг пък направи лед в пещ, нагорещена до червено.^[38] Един насочи слънчев лъч и той нарисува портрета му^[39]. А друг сравни нашето светило с Луната и планетите и след като ги претегли със съвършена точност, успя да надзърне в недрата им и да определи плътността на веществото, от което са изградени. Всъщност цялата нация притежава такива смайващи магически способности, че нито за децата, нито за най-обикновените котки и кучета не е трудно да наблюдават обекти, които не съществуват изобщо, или пък са изчезнали от битието двайсет хиляди години преди тя да се е появила.^[40]

— Безсмислици! — казал царят.

— Съпругите и дъщерите на тези несравними вълшебници, мъдри и всемогъщи — продължила Шехеразада, без да обръща внимание на честите и съвсем неучтиви прекъсвания от страна на своя съпруг, — съпругите и дъщерите на тези забележителни чудотворци са най-съвършените и най-изтънчени същества; навярно те щяха да бъдат и най-красивите, ако не съществуваше една съдбоносна участ, която им отнема тази възможност и от която, поне досега, не е могла да ги спаси дори и вълшебната сила на техните съпрузи и бащи. Веднъж съдбата приема една форма; други път изглежда по-различно, но в случая, за който говоря, тя се проявила като прищявка.

— Като какво? — запитал царят.

— Прищявка — каза Шехеразада. — Един от злите духове, които са непрекъснато нащрек и чакат, за да направят някоя поразия, подшушнал на тези съвършени дами, че онова, което е познато като

собствена красота, се изразява изцяло във височината на частта от тялото, която се намира малко по-долу от кръста. Според злия дух висшата степен на привлекателност у жените била право пропорционална на размера на въпросната издатина. И тъй като тази идея ги обсебила отдавна, а там възглавничките не струват скъпо, минало е много време, откакто станало невъзможно да се различи жена от едногърба камила...

— Стига! — извикал царят. — Не мога и не искам да слушам повече. Главата ме заболя ужасно от твоите лъжи. Виждам, че и зората вече се пуква. Откога сме женени, защото съвестта ми е неспокойна отново? И откъде измисли тази едногърба камила — ти за глупак ли ме вземаш? След всичко досега могат спокойно да те удушат.

Аз научих от „Такалиеилине“, че думите му едновременно учудили и натъжили Шехеразада, но тъй като тя знаела, че царят е съвестен и почтен човек и ще удържи на думата си, подчинила се с готовност на своята съдба. И все пак тя изпитала не малко облекчение при мисълта (докато примката се затягала), че голяма част от историята останала неразказана, а лошото настроение на нейния жесток съпруг му донесло най-справедливото наказание, лишавайки го от много невъобразими чудеса.

[1] Коментар на първата част от Библията, приписван на автор, живял около II в. пр.н.е. Б. пр. ↑

[2] Развързка (фр.). Б. пр. ↑

[3] Най-хубавото е неприятел на хубавото (фр.). Б. пр. ↑

[4] Дословно (лат.). Б. пр. ↑

[5] „Кокни“ е нарицателно за жител на източните лондонски квартали и за неговия език. В текста има игра на думи: на английски „кок“ е „петел“, а „ней“ е „цвиля“ и „цвилене“. Б. пр. ↑

[6] Коралови колонии. Б. а. ↑

[7] Мамонтовата пещера в щата Кентъки. Б. а. ↑

[8] Една от любопитните гледки в природата — групи от вкаменени дървета на някои места в Америка и Африка. Б. а. ↑

[9] В Исландия през 1783 г. Б. а. ↑

[10] При множество изригвания от древността до наши дни вулканичната пепел е превръщала деня в непрогледна нощ. Б. а. ↑

[11] През 1790 година при земетресение в Каракас под водата потънала голяма група дървета, листата на които запазват зеления си цвят в продължение на няколко месеца. Б. а. ↑

[12] Под действието на горелка и най-твърдата стомана се превръща в неуловим прах, който се разпръсва във въздуха. Б. а. ↑

[13] Районът на река Нигер. Б. а. ↑

[14] Мраволъв. Чудовището може да бъде и малко по размери, а дупката на мраволъва е наистина огромна за обикновената мравка. Б. а. ↑

[15] Представители на семейство Орхидеи, които се хранят само от въздуха. Б. а. ↑

[16] Някои паразитни видове растения. Б. а. ↑

[17] Например от клас Морски водорасли. Б. а. ↑

[18] Някои видове гъби фосфоресцират. Б. а. ↑

[19] Например гороцветът. Б. а. ↑

[20] Цветето Аристорхия клематитис, което държи в плен насекомото Типула Пеникорнис, докато то не помогне за неговото опрашване. Б. а. ↑

[21] Пчелите изграждат с изумителна точност своите килийки, а формата на птичите криле може да послужи за образец на крилете на вятърните мелници. Б. а. ↑

[22] Идентичен случай е бил наблюдаван в щата Индиана при прелитането на гигантско ято диви гълъби. Б. а. ↑

[23] Описание на полет с балон. Б. р. ↑

[24] Земята се носи от крава със син цвят, която има четиристотин рога (вж. Корана). Б. а. ↑

[25] Чревни глисти, откривани многократно в мускулната и мозъчната тъкан на човека. Б. а. ↑

[26] Влакът между Лондон и Ексетър вече е достигнал скорост от 71 мили в час, а друг влак с деветдесет тона товар е изминал 53 мили за 51 минути. Б. а. ↑

[27] Инкубатор. Б. а. ↑

[28] Автоматичният шахматист на Мелцел. Б. а. ↑

[29] Изчислителната машина на Бабидж. Б. а. ↑

[30] Навярно авторът намеква за фокусник, който се опитвал да се промъкне сред учените и инженерите. Б. пр. ↑

[31] Галваностегия. Б. а. ↑

[32] Платинова нишка с дебелина осемнайсет хилядни части от инча, изработена за зрителното поле на телескоп. Б. а. ↑

[33] Нютон е установил, че под действието на виолетовата светлина ретината на окото прави по деветстотин милиона трептения в секунда. Б. а. ↑

[34] Волтова батерия. Б.а. ↑

[35] Телеграфът може да предава на неограничено разстояние. Б. а. ↑

[36] Пищещият апарат на телеграфа. Б. а. ↑

[37] При промяна на вълновата дължина на два лъча. пропуснати върху бял екран в черна камера. Б. а. ↑

[38] По време на опит със сярна киселина и вода в загрят платинов тигел. Б. а. ↑

[39] Дагеротип. ↑

[40] В съответствие с разстоянията във вселената, сравнени със скоростта на светлината, която идва от различните небесни обекти до нашата планета. Б. а. ↑

ФОН КЕМПЕЛЕН И НЕГОВОТО ОТКРИТИЕ

След обстойната теза, поднесена с голяма изисканост от Араго^[1], дори и без да споменавам за резюмето в списанието на Силимън^[2] и за изчерпателното изложение, публикувано съвсем наскоро от лейтенант Маури^[3], никой не би помислил, че като предлагам на читателите няколко набързо написани бележки, отнасящи се до откритието на фон Кемпелен, аз правя това с намерението да анализирам темата от научна гледна точка. Преди всичко моята задача е да кажа няколко думи за самия фон Кемпелен (с когото имах честта да се запозная бегло преди няколко години), тъй като сега всичко, що се отнася до него, представлява голям интерес, а така също и да направя общ, макар и умозрителен преглед на самите резултати от неговото откритие.

Ще бъде добре, ако започна моите повърхностни наблюдения, като отхвърля най-решително възприетото вече общо мнение (което се оформя, както винаги в подобни случаи, чрез вестниците), а именно, че това откритие, безспорно, поразително по своята същност, е било направено съвсем случайно.

При една справка с „Дневника на сър Хъмфри Дейви“ (Котъл и Мънроу, Лондон), от страници петдесет и трета и осемдесет и втора се вижда, че този прославен химик не само слага начало на въпросната идея, но със своя идентичен анализ постига немалко в областта на самия опит, сега доведен благополучно до край от фон Кемпелен, който, въпреки че не се позовава никъде на горепосочения експеримент, е без съмнение длъжник на „Дневника“ дори и само заради замисъла на собственото си постижение (заявявам това без колебание и ще го докажа, ако се наложи). Независимо от техническите термини, не мога да се въздържа и прилагам два откъса от „Дневника“, които съдържат две от равенствата на сър Хъмфри.

(Тъй като не разполагаме с необходимия набор от математически знаци, а и „Дневникът“ трябва да се потърси в библиотека „Атенеум“^[4], тук пропускаме малка част от ръкописа на господин По. Б. ред.).

Трябва да призная, че параграфът от „Куриър и Инкуайърър“, който сега се разнася от пресата с цел да се припише изобретението на някой си господин Кисам от Брунсуик, щата Мейн, ми се струва малко измислен, макар че няма нищо невъзможно или невероятно в направеното изявление. Няма да се впускам в подробности. Моето мнение за параграфа се определя преди всичко от неговия стил и начина на изразяване. Той звучи неправдоподобно. Почти не може да се очаква от хора, които излагат факти, да бъдат така точни по отношение на деня, датата и мястото на действие. Освен това, ако господин Кисам наистина е стигнал до откритието, както сам твърди — преди около осем години, как е възможно да не е предприел досега нищо, за да пожъне огромните облаги, които — това би разбрал и най-големият дървник — принадлежат не толкова на човечеството, колкото нему. Струва ми се твърде невероятно, че някакъв обикновен човец е могъл да направи откритието, за което говори господин Кисам, и ако той го е сторил, защо след това е действувал като малко дете или като глупак. Впрочем кой е господин Кисам? Целият този пасаж в „Куриър и Инкуайърър“ не е ли някаква измислица само за да има за какво да се приказва? Трябва да се признае, че статията е изумителна фантазмагория. Според моето скромно мнение тя заслужава съвсем малко доверие; а ако аз нямах житейски опит и не знаех добре колко лесно хората на науката биват заблуждавани по въпроси извън областта на техните изследвания, тогава щях да бъда безкрайно изненадан, след като разбрах, че един така прославен химик като професор Дрейпър^[5] обсъжда съвсем сериозно претенциите за откритие на някой си господин Кисам (или Куизъм).

Но да се върнем към дневника на сър Хъмфри Дейви. Това особено произведение не е било предназначено за широката публика дори и след смъртта на писателя; всеки, който е добре запознат с писателската работа, може да се убеди в това от едно повърхностно изследване на стила. На страница тринайсета например, някъде към средата четем следното във връзка с проучения от него въпрос за окис на азота от най-ниска валенция: „За по-малко от половин минута дишането продължи, но постепенно чезнеше, след което последва нещо като лек натиск върху всички мускули.“ За това, че дишането не е „чезнело“, говори ясно не само смисълът на фразата, но и изразът „след което последва“. Несъмнено авторът е искал да каже следното:

„Дишането продължи, но за по-малко от половин минута осезаемите му признаци постепенно изчезваха, последвани от усещане, аналогично на лек натиск върху всички мускули.“ Стотина подобни примера идват да докажат, че този ръкопис, публикуван съвсем прибързано, е всъщност бележник с нахвърляни мисли, разбираеми единствено за автора; подробното разглеждане на произведението ще убеди всеки мислещ човек в истинността на моето предположение. Не може да се отрече, че сър Хъмфри Дейви е последният човек в света, който би допуснал да се изложи в областта на науката. Той не само е ненавиждал шарлатанството, но ужасно се е страхувал да бъде видян в ролята на чист практик; ето защо, независимо от неговата убеденост, че е на прав път по разглеждания въпрос, той никога не би говорил открито, докато не бъде готов да го потвърди нагледно с всички подробности. Наистина, аз съм склонен да повярвам, че последните моменти от живота му биха били достойни за окайване, ако той можеше да предвиди, че никой не ще обърне внимание на желанието му този „Дневник“ (изпълнен с недообмислени хипотези) да бъде изгорен; както изглежда, така е и станало. Казвам „желание“, защото без съмнение той е имал намерението да прибави и тези записки към ръкописите, предназначени „за изгаряне“. Мисля, че тук няма място за колебание. Дали записките са избягнали пламъците за зла или добра слава е все още въпрос на бъдещето. Аз ни най-малко не се съмнявам, че цитираните откъси заедно с други подобни на тях са подсказали идеята на фон Кемпелен; и все пак ще повторя още веднъж, че остава да се види дали това изключително важно откритие (изключително при всички положения), ще бъде от полза, или ще навреди на по-голямата част от човечеството. Би било безразсъдно, ако дори за миг се усъмним, че фон Кемпелен и неговите най-близки приятели ще приберат богатата жетва. Те едва ли са толкова нерешителни, че да не натрупат печалби, като направят навреме големи покупки на къщи, земя и друга собственост с истинска стойност.

От краткото изложение на фон Кемпелен, което се появи в „Хоум Джърнъл“ и оттогава се преписва наляво и надясно, разбираме, че преводачът е схванал погрешно някои неща от немския оригинал, въпреки твърдението му, че е взел откъса от последните броеве на пресбургския „Шнелпост“^[6]. Очевидно „viele“^[7] е изтълкувано погрешно (както се случва често), а онова, което преводачът предава

като „скърби“ е по всяка вероятност със смисъл на „Leiden“ и в истинското си значение на „страдание“ би придало съвсем различен характер на цялото изложение; по-голямата част от всичко това е само едно предположение от моя страна, разбира се.

Какъвто и да е фон Кемпелен, той в никакъв случай не бива да се счита за „мизантроп“, съдейки поне по външния му вид. Запознах се с него съвсем случайно; едва ли мога да претендирам, че го познавам, но съвсем не е малко да си се срещал и разговарял с такава прочута личност, достигнала или на път да достигне смайваща слава.

„Литерари Уърлд“ (вероятно подведен от дописката в „Хоум Джърнъл“) уверено твърди, че той е родом от Пресбург, но аз съм доволен, тъй като мога да заявя с положителност (чух го от собствената му уста), че е роден в Ютика, щата Ню Йорк, независимо от факта, че родителите му (по всяка вероятност и двамата) произхождат от Пресбург. В известен смисъл семейството има роднински връзки с Мелцел^[8], оня с шахматиста-автомат. (Ако не бъркаме, името на човека, който създаде автоматичния шамхатист, беше Кемпелен, фон Кемпелен, или нещо подобно. Б. ред.) На външен вид той беше нисък и широкоплещест, с големи сини очи, жълтеникавочервена коса и бакенбарди, голяма и не грозна уста, хубави зъби и римски нос, струва ми се. Имаше някакъв дефект на единия си крак. Фон Кемпелен е човек с добри обноски и от цялото му държание лъха добродушие. Като цяло — ис думи, и с действия — той няма нищо общо с мизантропията.

Преди около шест години ние делеяхме една стая в „Ърлс Хотел“ в Провидънс, щата Роуд Айлънд; позволявам си да твърдя, че разговарях с него няколко пъти по различно време, общо три-четири часа. В разговорите ни той засягаше единствено темите на деня и нищо от онова, което чух, не ме наведе на мисълта за неговите научни постижения.

Той си тръгна преди мен с намерение да отиде до Ню Йорк, а оттам — до Бремен; именно в този град неговото откритие стана известно за пръв път или, по-точно, именно там се усъмниха, че е успял да стигне до него. В общи линии това е всичко, което аз зная лично за безсмъртния вече фон Кемпелен, но ми се струва, че дори и тези незначителни подробности са интересни за обществото.

Без съмнение и най-чудноватите слухове, които се носят около тази афера, са чиста измислица и заслужават толкова доверие, колкото и приказката за Аладиновата лампа; все пак в подобни случаи се вижда, че истината може да се окаже по-необикновена от измислицата, така както стана и с откритията в Калифорния^[9]. Следният анекдот например звучи така правдоподобно, че може да се приеме с пълно доверие. По време на престоя си в Бремен фон Кемпелен не бил никога в добро финансово положение; известно е, че той често бил принуждаван да стига до крайности, за да се сдобие със съвсем незначителни суми. Когато стана големият скандал с фалшификацията на документи във фирмата „Гутсмут и Сие“, заподозряха фон Кемпелен преди всичко заради факта, че той бе закупил значително имущество на Гасперич Лейн^[10], и особено след като той не пожела да даде показания за това как се е сдобил с парите за покупката. В края на краищата беше арестуван, но впоследствие го освободиха, защото срещу него нямаше никакви съществени доказателства. Обаче полицията следеше зорко всяко негово действие и така можа да открие, че фон Кемпелен напуска дома си твърде често и поема по един и същ път, като се измъква от своите преследвачи, изгубвайки се някъде из лабиринта от тесни и криви улички, известен с името „Дондергат“.^[11] Най-после, благодарение на безкрайната си упоритост, полицаите успяха да го проследят до тавана на една стара седеметажна къща в старата уличка, наречена „Флацплац“; нахлувайки там, те го намерили така, както си го представяли — в разгара на неговите фалшификации. Възнението му било толкова силно, че длъжностните лица не се усъмнили нито за миг в неговата вина. След като му сложили белезниците, те претърсили стаята или, по-точно, стаите, тъй като изглежда, че той бил наел цялата мансарда.

И така, втурвайки се в таванските стаи, те видели помещение с размери десет на осем фута, където била монтирана химическа апаратура с неизвестно предназначение. В единия от ъглите имало малка пещ, където се разгарял огън, а над него се намирало нещо като двоен тигел^[12] или, с други думи, два такива съда, скачени с тръба. Единият от тях бил почти пълен с разтопено олово, което стигало някъде до отвора на тръбата в горния му край. В другия имало някаква течност, която се изпарила изумително бързо при влизането на служебните лица. Те разказват, че когато се видял заловен на

местопрестъплението, фон Кемпелен сграбчил тигела с две ръце (които отпосле се оказали защитени от азбестови ръкавици) и изсипал съдържанието му върху плочите на пода. Именно в този миг му надянали белезниците, а преди да обърнат стаите с главата надолу, обискирали неговата особа, но не намерили нищо подозрително, освен едно пакетче в джоба на палтото му, в което по-късно се оказала някаква смес от неравни пропорции антимонон и друго вещество от неизвестен произход. Досега всички опити да се анализира съставът на това изцяло непознато съединение не са дали резултат, но няма съмнение, че на края тайната му ще бъде открита.

След като излезли от лабораторията със задържания, властите се насочили към неговата спалня; те минали през едно преддверие, където също не открили нищо съществено. В спалнята претърсвали няколко чекмеджета и кутии, но намерили само незначителни записки и голям брой монети — сребърни и златни. Най-после погледнали под леглото и видели един съвсем обикновен огромен куфар, чийто панти и закопчалки липсвали, а капакът му бил небрежно захвърлен върху долната половина. Когато се опитали да извадят куфара изпод леглото, те се спрели стъписани; станало ясно, че и тримата заедно (всеки от тях бил достатъчно силен) „не могат да го помръднат дори и с един инч“. Безкрайно учуден, единият от тях пропъзлял под леглото, надникнал в куфара и казал:

— Нищо чудно, че не можем да го помръднем — препълнен е догоре със стари дребни монети.

Като опрял крак на стената за по-голяма опора, той започнал да избутва куфара с цялата си сила, а колегите му дърпали, колкото могли; с голям труд и мъка го измъкнали изпод леглото и разгледали съдържанието му. Предполагаемите дребни монети се оказали малки и гладки метални късчета с различна големина — от грахово зърно до размерите на един долар; всички те били с неправилна, макар и общо взето сплесната форма, напомняща най-вече за „разтопено олово, хвърлено на земята и оставено там да се втвърди“. Чудно е, че нито едно от служебните лица не се усъмнило нито за миг, че този метал може да се окаже нещо друго освен месинг. Никому не хрумвало, че това може да бъде злато — подобна смахната идея трудно може да се побере в нечия глава. Затова пък можем да си представим какво е било изумлението им, когато на следващия ден цял Бремен узнал, че

„голямото количество метал“, което те занесли в полицейското управление с такова нехайство и пренебрежение, без дори да си направят труда да мушнат някое малко парченце в джобовете си, не само се оказало злато — истинско и много по-чисто от онова, което се използва за сечене на монети, — а свършено чисто, самородно злато без никакъв примес!

Не е необходимо да се впускам в подробности по признанията (доколкото е имало такива) и освобождаването на фон Кемпелен, тъй като тези факти са известни на широката публика. Никой човек със здрав разум не би се усъмнил, че фон Кемпелен превърна наистина в действителност старата красива мечта за философския камък. Без съмнение позицията на Араго потвърждава голямата значимост на откритието, но в никакъв случай не бива да се счита, че той е безусловно прав; онова, което той каза за бисмута в своя доклад пред академията, трябва да се приема с немалка резерва. Чистата истина е, че всички досегашни анализи са неуспешни; докато фон Кемпелен не реши да даде ключа на загадката, която самият той публикува, повече от ясно е, че този въпрос ще остане неизяснен още много години. Всичко, което се знае дотук, е: „Чисто злато може да се получи винаги без каквато и да е трудност при смесване на олово и някои други вещества, съставът и пропорциите на които остават неизвестни.“

Очевидна е спешната необходимост от замяна на умозрителните предположения с крайните резултати от откритието, едно откритие, което малцина разумни хора ще се поколебаят да свържат с нарасналия интерес към златото изобщо, особено след последните събития в Калифорния, а тази мисъл води неизбежно към следващата — за безкрайната ненавременност на Фонкемпеленовия опит. Ако мнозина се въздържаха от приключенията в Калифорния единствено от опасението, че изобилието на злато в тамошните мини ще причини толкова осезателно спадане на неговата стойност, че крайният резултат от подобно далечно пътуване остава под голям въпрос, не е трудно да се помисли за ефекта от съобщението за изумителното откритие на фон Кемпелен върху умовете на хората, които се приготвят за път или вече са пристигнали в района на залежите, след като в това откритие така многословно се заявява, че освен истинската му стойност за производствени цели (колкото и голяма да е тя) сега стойността на златото е или в най-скоро време ще стане (тъй като не трябва да се

очаква, че фон Кемпелен ще запази задълго своята тайна) не по-висока от стойността на оловото и много по-ниска от стойността на среброто. Наистина, много трудно е да се правят смислени предположения за последствията от откритието, макар че едно нещо може да се твърди с положителност: ако то бе разгласено преди шест месеца, последиците върху заселването на Калифорния щяха да бъдат значителни.

Засега най-очевидните резултати в Европа са повишената с двеста процента цена на оловото и близо двайсет и пет процентното увеличение на цената на среброто.

[1] Доминик Араго (1786–1853), директор на Парижката обсерватория и постоянен секретар на Френската академия на науките. Б. пр. ↑

[2] Бенджъмин Силимън (1779–1864), професор по химия и естествена история, създател и редактор на списание за наука и изкуство. Б. пр. ↑

[3] Метю Маури (1806–1873), завеждащ Бюрото по картография във Вашингтон. Б. пр. ↑

[4] Известна библиотека в Балтимор, САЩ. Б. пр. ↑

[5] Джон Дрейпър (1811–1882) — учен, чиито позиции авторът е защищавал, но по-късно се разочаровал от него. Б. пр. ↑

[6] Пресбург е немско наименование на Братислава, която в средновековието била известен център на окултните науки. „Шнелпост“ или „Куриър“ е вестник на немски език, започнал да излиза в Ню Йорк през 1843 година. Б. пр. ↑

[7] Много (нем.). Б. пр. ↑

[8] Йохан Непомук Мелцел, организатор на забавни представления, внесъл в САЩ метронома и автоматичния играч на шахмат. Б. пр. ↑

[9] Авторът намеква за „златната треска“ в САЩ през миналия век. Б. пр. ↑

[10] „Гутсмут и Сие“ и „Гасперич Лейн“ са хрумнали на автора, като променил малко имената на Адам Гаспери и Йохан Гутсмутс — немски учени и известни автори на учебници по география. Б. пр. ↑

[11] Дума, измислена от автора на основата на старонорвежкия и немския език. Означава нещо като изкуствен ефект от гръмотевица и светкавица. Б. пр. ↑

[12] Огнеупорен съд за разтопяване на метали. Б. пр. ↑

РАЗГОВОР С МУМИЯ

Симпозиумът от предната вечер доста добре изопна нервите ми. Бях жалък с отвратителното си главоболие и чувствавах ужасна нужда от сън. И така, наместо да изляза и да се поразходя, както бях намислил, внезапно ме осени идеята, че най-доброто разрешение ще е да хапна нещо надве-натри и да си легна.

Някаква съвсем лека вечеря, разбира се. Между другото аз съм прекалено голям любител на препечен хляб със сирене. Но не е препоръчително да се консумира повече от фунт. Не бих възразил и на два. Всъщност между две и три има разлика, макар и само с една-единствена единица. Аз бих рискувал с четири. Жена ми ще предпочете пет, но за пояснение ще добавя, че тя смесва две съвсем различни неща. Склонен съм да допусна, че едното е абстрактното число пет, а конкретното се отнася до бутилки „Браун Стаут“^[1], без които все едно липсва всякаква подправка и човек би трябвало да се въздържа от току-що споменатото блюдо.

И така, след като завърших една обилна вечеря, нагласих нощната си шапчица със съкровено желание да й се радвам чак до обяд на следващия ден, сложих глава на възглавницата и с помощта на чистата си съвест пропаднах веднага в дълбок сън.

Но кога е било да се сбъднат човешките надежди? Едва бях успял да изхъркам три пъти, когато чух бясното дрънчене на звънеца, а след него и нетърпеливите удари с чукчето, което ме разбуди напълно. Минута след това, докато още търках очите си, жена ми дойде и пъкна в лицето ми една бележка от моя стар приятел доктор Поннонър.

Тя гласеше следното:

„Добри ми приятелю, на всяка цена елате при мен веднага, след като получите това писмо. Елате, за да разведрите атмосферата. Най-сетне, след дълги и настоятелни дипломатически ходове, аз успях да получа

съгласието на директорите на Градския музей, за да направя изследване на мумията — вие знаете за коя става дума. Имам разрешение да махна бинтовете и ако е необходимо, да направя дисекция. Ще присъствуват само няколко приятели и вие, разбира се. Сега мумията се намира в дома ми и ние ще започнем да я разповиваме в единайсет тази нощ.

Вечно ваш:
Поннонър“

Когато стигнах до думата „Поннонър“, установих, че вече съм съвсем буден. С въодушевление скочих от леглото и като разхвърлях наляво и надясно всичко, което се изпречеше на пътя ми, се облякох наистина удивително бързо и потеглих с възможно най-голяма скорост към доктора.

Там се беше събрала група от нетърпеливи личности, които отдавна ме чакаха. Мумията лежеше изтегната върху масата в трапезарията и още с влизането ми в стаята изследването започна.

Тя беше едната от двойката мумии, пренесени преди няколко години от капитан Артур Сабреташ, братовчед на Поннонър, от някаква гробница до Елейтиаз в Либийските планини, далече над Тива^[2] на Нил. Пещерите, издълбани по тези места, нямат великолепието на тиванските гробници, но в замяна на това представляват по-голям интерес с многобройните си стенописи, които дават възможност на изследователя да надникне в различни сцени от личния живот на египтяните. Говореше се, че гробницата, от която беше взет този екземпляр, била много богата с подобни изображения; стените били изцяло покрити с фрески и барелефи, а статуите, вазите и пищните мозайки говорели за големите богатства на починалия.

Съкровището било поверено на музея в абсолютно същия вид, в който го открил капитан Сабреташ — това ще рече, че никой не бил докосвал ковчега. Цели осем години той остана само предмет на наблюдение зад витрина. Ето как сега мумията беше изцяло на наше разположение; а онези, които знаят колко рядко една антична ценност достига до нашите брегове, без да бъде претършувана, ще разберат

веднага, че имахме основателна причина да се поздравим с тази голяма сполука.

Когато се доближих до масата, видях голяма кутия или сандък, дълъг почти седем фута; широчината му бе около три, а дълбочината — два и половина фута. Той имаше продълговата форма, но не приличаше на ковчег. Отначало предположихме, че материалът е платаново дърво, но когато го задълбахме, стана ясно, че е картон или по-точно *papier mâché*^[3], изработен от папирус. Той беше богато украсен с рисунки, които представляваха погребални сцени и предмети, свързани с тези обреди, а между тях, чудновато разпръснати, имаше цели поредици от йероглифни знаци, които без съмнение се отнасяха до името на покойния. По щастливо стечение на обстоятелствата между присъстващите беше и господин Глидон^[4]; той не срещна никакви затруднения при превода на текста, който представляваше просто фонетични знаци, образуващи думата „аламистакео“^[5].

Имахме известни трудности, тъй като искахме да отворим сандъка, без да го повредим, и след като най-после извършихме безупречно тази работа, стигнахме до втори сандък с форма на ковчег, значително по-малък по размери от външния, но подобен на него във всяко отношение. Празното пространство между тях беше изпълнено с растителна смола, която до известна степен беше заличила боите по вътрешния сандък. След като го отворихме (това извършихме с лекота), ние се натъкнахме на трети сандък, също с форма на ковчег, който не се различаваше особено от втория, освен по материала — кедър; той все още излъчваше специфичния, силен аромат на това дърво. Между втория и третия сандък нямаше празно пространство, тъй като единият се вместише точно в другия.

В третия сандък ние открихме самото тяло и го извадихме. Очаквахме да го намерим плътно обвито в ленти от памучен плат или в ленени превръзки, както е обикновено, но вместо тях ние видяхме обвивка, направена от папирус, покрита със слой гипс, позлатена и богато украсена с рисунки. Това бяха картини, отнасящи се до различните предполагаеми задължения на душата и представянето ѝ пред различни божества, а така също и множество съвсем еднакви човешки фигури, които по всяка вероятност бяха портрети на балсамираната личност. По продължение на цялото тяло се

простираше колона от йероглифни знаци, които отново посочваха името и титлата на покойника, а също и тези на неговите родственници.

Около врата му имаше яка с нашити по нея стъклени маниста с цилиндрична форма, различни по цвят и подредени така, че очертаваха ликовите на божества, на скарабея^[6] и т.н., заедно с небесната сфера. Около кръста му имаше нещо като колан или пояс.

След като смъкнахме папируса, ние открихме плътта — отлично запазена, без какъвто и да е доловим мирис, червеникава на цвят. Кожата беше опъната, гладка и лъскава. Зъбите и косата — в добро състояние. Очите (стори ни се) бяха извадени, а на тяхното място имаше много хубави стъклени очи, удивително живи, ако се изключи прекалено втрещеният им поглед. Ноктите на ръцете и краката бяха изцяло позлатени.

Поради червенината на епидермиса мнението на господин Глидон бе, че балсамирането е било направено с асфалтова смола, но след като изстъргахме мъничко от повърхността със стоманено острие и хвърлихме получения прах в огъня, ние усетихме силния мирис на камфор и разни смоли със сладък аромат.

Проучихме много внимателно трупа, като търсехме обичайните отвори, през които се извличат вътрешностите, но за наше учудване не можахме да открием нито един. Всички от групата ни знаеха, че изцяло запазени, неотваряни мумии, се срещат изключително рядко. Обикновено мозъкът се е изтеглял през ноздрите, а вътрешностите през страничен разрез, след което тялото е било обръсвано, измивано и осолявано; после то се оставяло настрана в продължение на няколко седмици, след което започвало така нареченото балсамиране.

Тъй като ние не открихме следа от никакъв отвор, доктор Поннонър беше започнал да приготвя инструментите си за дисекция, когато видях, че вече минаваше два часът. Поради тази причина взехме решение да отложим изследването на вътрешностите за следващата вечер; вече се разотивахме, когато някой предложи да направим някой и друг опит с батерията на Волт.

Да се пусне електрически ток през мумия на възраст най-малко три или четири хиляди години беше, ако не умна, то достатъчно оригинална по замисъл идея и тя веднага обхвана всички присъстващи. Полусериозно-полушеговито ние приготвихме една батерия в кабинета на доктора и пренесохме там египтянина.

След много усилия успяхме да разкрием една част от мускулите на слепоочието, които се оказаха по-малко втвърдени от други места на тялото, но и те, както очаквахме, не показаха никакви признаци на галванична чувствителност при допир на проводника. И тъй като този опит бе решаващ по същество, ние се разсмяхме от сърце на собствената си глупост и вече си пожелавахме „Лека нощ“, когато погледът ми, попаднал случайно върху очите на мумията, се прикова там от удивление. Моят кратък поглед беше наистина достатъчен, за да се уверя, че очите, за които предполагахме, че бяха стъклени и които в началото правеха впечатление с някакво втренчено, почти свирепо изражение, сега бяха плътно прикрити от клепачите, така че се виждаше един съвсем мъничък процеп от *túnica albugínea*^[7].

В миг викът ми привлече вниманието на всички върху този факт.

Не бих казал, че гледката ме уплаши, защото „уплаши“ не е точната дума в моя случай. Възможно е да съм бил малко нервен от силната бира. Що се отнася до останалите, те наистина се опитаха да скрият очевидния ужас, който ги обхвана. Доктор Поннонър беше направо за съжаление. По някакъв странен начин господин Глидон бе станал невидим. А господин Силк Бъкингам, предполагам, едва ли ще има смелостта да отрече, че се отправи на четири крака под масата.

Както и да е, след като първият шок от изумлението премина, ние бяхме подтикнати, а то е в реда на нещата, към по-нататъшни опити. Нашите действия сега бяха насочени към големия пръст на десния крак. Направихме разрез върху лицевата страна на външната *os sesamoideum pollicis pedis*^[8] и така стигнахме до корена на мускула-отвеждач.

Проверихме батерията и в мига, когато пуснахме ток по разклонените нервни влакна, мумията сви десния си крак в коляното с удивителното движение на жив човек, така че то докосна корема ѝ, след което, изправяйки крайника си с невъобразима сила, удостои доктор Поннонър с такъв ритник, че този почтен господин изхвърча през прозореца като стрела, изхвърлена от катапулта, чак долу на улицата.

Ние се втурнахме *en masse*^[9] навън, за да приберем осакатените останки от жертвата, но имахме щастието да го срещнем по стълбището, изкачващ се със стремителна бързина, преизпълнен с

пламенни идеи и още по-силно желание да продължим нашите опити с най-ревностно усърдие.

И така, следвайки съвета му, ние направихме дълбок разрез на върха на носа на Мумията, а самият доктор го хвана и го изтегли енергично нагоре за по-добър контакт с проводника.

Морално и физически — и в пряк, и в преносен смисъл — ефектът беше поразителен. Най-напред трупът отвори очите си и замига бързо, бързо в продължение на няколко минути, също като господин Барнис^[10] в пантомима; след това мумията кихна; на трето място седна; на четвърто размаха юмрук в лицето на доктор Поннонър и на пето, обръщайки се към господата Глидон и Бъкингам, ги приветствува на превъзходен египетски, както следва:

— Господа, трябва да ви уверя, че съм колкото изненадан, толкова и огорчен от вашето отношение към мен. От доктор Поннонър не може да се очаква нищо по-умно. Той е един жалък, затлъстял глупак, който никога не е бил нещо по-различно от това, което е сега. Аз го съжалявам и не му се сърдя. Но вие, господин Глидон, а и вие, Силк, вие, който сте пътували и живели в Египет толкова дълго, че човек може да ви вземе за местен жител, повтарям — вие, който сте живели толкова дълго сред нас, че сега говорите египетски така добре, както пишете на родния си език — вие, към когото аз винаги съм бил склонен да изпитвам уважение като към един верен приятел на мумиите, от вас именно аз очаквах по-голяма благовъзпитаност. Какво трябва да си мисля аз, като ви гледам, застанали там, да наблюдавате кротко как вашите приятели се възползват неприлично от мен? Какви изводи да си направя, след като вие разрешавате на Том, Дик и Хари да ме лишат от моите ковчези и да ме съблекат гол в този ужасно студен климат? В каква светлина (да дойдем на въпроса) трябва да ви виждам аз, след като вие подпомагате и поощрявате този жалък злодей доктор Поннонър да ме тегли за носа?

Разбира се от само себе си, че при създадите се обстоятелства и след като чухме тази реч, ние всички би трябвало да се втурнем стремглаво към вратата, да изпаднем в бясна истерия или пък да изгубим съзнание и поне едно от тези три състояния щеше да бъде напълно естествено. Наистина, нашите реакции щяха да бъдат съвсем правдоподобни. Ей богу, недоумявам как и защо ние нямахме желание нито за едно от тях. Вероятно истинската причина трябва да се търси в

духа на епохата, развиваща се, общо взето, по закона на противоположностите, който сега се приема за обяснение на всичко по метода на парадокса и невъзможното. Или в края на краищата изключително естественият и неподлежащ на съмнение тон на мумията не остави място за ужас след нейните думи. Независимо от всичко, фактите са налице — никой от нашата компания не се издаде с прекомерно треперене и не даде да се разбере, че нещо е прекалено объркано.

Що се отнася до мен, аз бях убеден, че всичко е наред, и само се отдалечих на една крачка извън обсега на юмука на египтянина. Докторът пъкна ръце в джобовете на своя брич, изгледа строго мумията и лицето му пламна ярко. Господин Глидон поглади бакенбардите си и подръпна яката на своята риза. Господин Бъкингам увеси нос и пъкна десния си палец в левия ъгъл на устата си.

Египтянинът, след като го разглежда изключително строго в продължение на няколко минути, най-сетне каза презрително:

— Защо не говорите, господин Бъкингам? Чухте ли какво ви попитах, или не? Я си извадете пръста от устата!

При тези думи господин Бъкингам трепна леко, извади десния палец от левия ъгъл на устата си и за всеки случай пъкна левия си палец в десния ъгъл на гореспоменатото отворстие.

Тъй като не успя да получи отговор от господин Б., раздразнената мумия се обърна към господин Глидон и с решителен тон се поинтересува за нашите намерения в общи линии.

Най-сетне, след дълга пауза, господин Глидон отговори с някакви звуци, но поради липса на йероглифни машини в американските печатници, аз ще имам удоволствието да предам в оригинал и изцяло неговата блестяща реч.

Използвам случая, за да отбележа, че последвалият разговор, в който и мумията взе участие, бе проведен на староегипетски; за мен и за другите членове на компанията господата Глидон и Бъкингам изпълняваха ролята на преводачи. Тези господа разговаряха на родния език на мумията с изключителна лекота и неподражаема плавност, но аз не мога да не отбележа, че в резултат от въвеждането на съвсем съвременни метафори (изцяло непознати за египтянина) двамата пътешественици прибягваха от време на време до употребата на нагледни примери, за да могат да предадат някое значение. По едно

време например господин Глидон не успя да накара египтянина да разбере понятието „политика“; на края той скицира с парче въглен върху стената някакъв малък господин с цирей на носа, със скъсани лакти на дрехата, застанал върху импровизирана трибуна, левият крак на когото беше изтеглен назад, дясната му ръка сочеше напред със стиснат юмрук, очите му бяха обърнати към рая, а устата му бе отворена под ъгъл от деветдесет градуса. Съвсем по същия начин и господин Бъкингам не успя да предаде изцяло съвременното понятие за „перука“ и побледня чувствително, когато по предложение на доктор Поннонър той се съгласи да снесе от главата си своята собствена перука.

Не е трудно да се разбере, че господин Глидон насочи разговора към огромните облаги, които науката получава от разповиването и изтърбушването на мумии; като се извиняваше по повод на последното и в частност на факта, че единствената по рода си оригинална мумия, наречена Аламистакео, е могла да бъде обезпокоена, той завърши с лек намек (едва ли бе възможно да се очаква нещо друго), че тъй като тези дребни проблеми са вече изяснени, би било добре да се продължи с въпросните изследвания. Тук доктор Поннонър приготви инструментите си.

Става ясно, че по отношение на последните предложения на оратора Аламистакео е имал известни колебания, чиято същност аз не можах да разбера съвсем точно, но той изрази задоволството си от така поднесените извинения и като слезе от масата, ръкува се наред с цялата компания.

Когато тази церемония привърши, ние веднага се заехме да премахнем щетите, които нашият пациент бе претърпял от скалпела.

Зашихме раната на слепоочието му, бинтовахме крака му и сложихме парче лейкопласт на върха на носа му.

След малко забелязахме, че Графът (изглежда това беше титлата на Аламистакео) леко потреперваше — без съмнение от студа. Докторът незабавно се завтече към своя гардероб и скоро се върна с един черен фрак, ушит по най-добра кройка при Дженингс, чифт небесносини карирани панталони с щрипки^[11], розова chemise^[12] от Оксфорд, шумоляща жилетка от брокат, бяла широка връхна дреха, бастун с извита дръжка, шапка без периферия, лачени ботуши, сламено жълти ръкавици от ярешка кожа, монокъл, чифт изкуствени

бакенбарди и богато надиплено копринено шалче за врата. Поради несъответствие в мерките на Графа и на доктора (отношението беше две към едно) появи се малко затруднение, докато нагласим египтянина в тези одежди, но когато всичко бе стъкмено, можеше да се каже, че той е облечен. После господин Глидон му подаде ръка и го отведе до един удобен стол край камината, а докторът веднага дръпна звънеца и нареди да донесат пури и вино.

Скоро разговорът се оживи. Разбира се, всички проявиха голямо любопитство по отношение на забележителния факт, че Аламистакео е останал жив.

— Аз мисля — отбеляза господин Бъкингам, — че вие е трябвало отдавна да сте мъртъв, много отдавна.

— А защо — попита Графът удивен, — та аз съм на малко повече от седемстотин години! Моят баща живя хиляда години и в никакъв случай не беше изкуфял, преди да умре.

Тук последва серия от енергични въпроси и изчисления, от които стана ясно, че е допусната прекалено голяма грешка по отношение на възрастта на мумията. Бяха изминали пет хиляди и петдесет години и няколко месеца, откакто Графът е бил погребан в катакомбите при Елейтиаз.

— Но моята забележка — започна отново господин Бъкингам — не се отнася до вашата възраст по време на погребението (склонен съм да приема, че вие все още сте млад); моят намек е във връзка с безкрайно дългия период, през който според собствените ви показания е трябвало да стоите обвит в асфалтова смола.

— В какво? — запитва Графът.

— В асфалтова смола — упорствуваше господин Б.

— Ах, да, имам някаква смътна представа за онова, за което говорите; несъмнено ще мога да скалъпя и някакъв отговор, но по мое време рядко се използваше нещо друго освен живачен дихлорид^[13].

— Това, за което ние недоумяваме — каза доктор Поннонър, — е как се е случило така, че след като сте умрели и са ви погребали в Египет преди пет хиляди години, днес вие сте тук жив-живеничък и изглеждате превъзходно.

— Ако аз съм бил мъртъв, както вие казвате — отговори Графът, — тогава е повече от ясно, че и сега би трябвало да съм мъртвец; вече разбирам, че вие сте едва на прага на откритието галванизъм и не

можете да правите с него това, което някога беше за нас съвсем обикновена практика. Всъщност аз бях изпаднал в каталепсия, а моите добри приятели решили, че съм умрял или най-малкото трябва да бъде мъртъв, и веднага ме балсамирали; предполагам, че вие сте наясно с основния принцип в процеса на балсамирането.

— Не, не напълно.

— Аха, разбирам — вашето невежество е за окайване. Тъй като сега не мога да се впусна в подробности, налага се да обясня, че балсамирането на египетски означава да се спрат незабавно и за неопределено време всички жизнени функции. Използвам думата „жизнени“ в най-широкия смисъл, като включвам в нея както физическата, така и нравствената дейност, или всичко в един жив организъм. Повтарям, главният принцип на балсамирането у нас се състоеше в незабавното задържане и спиране на всички жизнени функции. И за да бъде кратък, ще добавя, че в каквото състояние е било лицето по време на балсамирането, в същото трябва да остане. Аз имам щастие, тъй като в мен тече кръв от рода на Скарабея и бях балсамиран жив, така както ме виждате сега.

— От потеклото на Скарабея! — възкликна доктор Поннонър.

— Да. Скарабеят беше отличителният знак или гербът на едно много изискано и забележително аристократично семейство. Да тече в жилите ти кръвта на Скарабеите означава да си член на това семейство, символичен герб на което е свещеният бръмбар.

— Но какво общо има всичко това с факта, че сте жив?

— Как какво общо? Общоприет обичай в Египет е да се изваждат вътрешностите и мозъкът от трупа; само родът на Скарабея не се съобразяваше с обичая. Ако аз не бях от този род, щях да остана без вътрешности и мозък; а без тези две неща е някак си неудобно да се живее.

— Разбирам — каза господин Бъкингам. — Следователно всички мумии, достигнали до нас запазени и непокътнати, са от рода на Скарабея.

— Няма място за съмнение.

— Аз мислех — каза господин Глидон най-смирено, — че Скарабея е един от египетските богове.

— Един от кои? — възкликна мумията, като рипна от мястото си.

— От боговете — повтори пътешественикът.

— Господин Глидон, аз наистина съм изненадан да чуя подобно изказване от вас — каза Графът, сядайки отново на стола си. — Никой народ на земята не е признавал повече от един бог. Скарабейт, ибисът и т.н. за нас бяха (така както и другите са имали подобни същества) символите или средствата, посредством които ние поднасяхме нашето преклонение към Създателя, твърде величествен, за да се обърнем непосредствено към него.

На това място последва пауза. След малко разговорът беше подновен от доктор Поннонър:

— След вашите обяснения остава да приемем за много вероятно, че в катакомбите до Нил се намират и други мумии от потеклото на Скарабея, които са живи.

— Няма никакво съмнение — отвърна Графът. — Всички Скарабеи, балсамирани случайно, докато са били живи, са все още живи. Дори някои от онези, балсамираните нарочно, може да са били пренебрегнати от изпълнителите на техните завещания и са все още в гробниците.

— Ще бъдете ли така любезен да обясните — обадох се аз, — какво искате да кажете с „балсамирани нарочно“?

— С най-голямо удоволствие — отговори мумията, след като ме погледна, без да бърза, през монокъла си, тъй като това беше първият въпрос, с който се осмелявах да се обърна направо към нея. — С голямо удоволствие. Обикновената продължителност на човешкия живот по мое време беше около осемстотин години. Малцина умираха преди шестстотната си година, освен при някое съвсем необикновено стечение на обстоятелствата; някои хора живееха повече от десет века, но осем се считаше за нормална граница. След като бе открит принципът на балсамирането, така както вече го описах, на нашите учени им хрумна мисълта, че, едновременно със задоволяването на похвалното любопитство, и науката ще спечели немалко, ако тази нормална граница се изживее на части. И наистина, опитът показва, че нещо от този род е крайно необходимо в областта на историята. Един историк например, достигнал петстотингодишна възраст, написва с голям труд една книга и се подлага на грижливо балсамиране, като оставя указания на изпълнителите на своето завещание да го съживят след известен промеждутък от време — да речем след пет-шестстотин години. Върнат отново към живот след изтичане на срока, той без

съмнение ще намери своето голямо произведение превърнато в разновидност на бележник със случайно нахвърляни записки, или нещо като литературна арена за противоречиви догадки, гатанки и лични пререкания на цели стада от ожесточени коментатори. Тези догадки и т.н., появили се като обяснителни бележки или поправки към текста, са го замаскирали, изопачили и объркали дотолкова, че авторът трябва да тръгне с фенер в ръка, за да открие своята собствена книга. А когато я намери, става ясно, че цялото търсене е било напразно. След като я напише отново, счита се, че негово морално задължение е да се залови веднага и да направи всички поправки по отношение на преданията, съществували в епохата, когато той е живял, изхождайки от собствения си опит и познания. Така че този процес на повторно написване и поправяне на грешките от самия историк, прилаган от време на време от отделни мъдреци, е станал причина да се запази нашата история от израждането ѝ в една свършена измислица.

— Моля за извинение — каза доктор Поннонър на това място, като постави леко длан върху ръката на египтянина. — Извинете ме, сър, но мога ли да си позволя да ви прекъсна за миг?

— Разбира се, хм, господине — отвърна Графът, като се изправи.

— Просто искам да ви задам един въпрос — каза докторът. — Вие споменахте за поправките по отношение на преданията, нанесени лично от историка, който има пред вид своята собствена епоха. За бога, сър, кажете ни съвсем приблизително какъв процент от тази кабала^[14] обикновено се е оказвал правилен.

— Кабалата, както вие я назовахте, господине, е била изнамерена, за да има съответствие с фактите, посочени в истории, които не са били преписвани отново; това ще рече, че във всички случаи не е имало нито една думичка, която да не е била изцяло и напълно погрешна.

— Но тъй като е съвсем ясно — започна отново докторът, — че са изминали най-малко пет хиляди години, откакто са ви затворили в гробницата, аз допускам, че ако не преданията, то поне вашите исторически книги от този период са били достатъчно категорични по въпроса от всеобщ интерес, а именно Сътворението, което, както и вие знаете, е станало само преди десет века.

— Моля! — каза граф Аламистакео.

Докторът повтори своите забележки, но едва след множество допълнителни обяснения чужденецът можа да разбере. Най-сетне последният каза нерешително:

— Признавам, че идеите, които вие изказвате, са съвършено непознати за мен. По мое време не съм чувал за човек, чието въображение го е карало да твърди, че вселената (или светът), както вече казахте, е имала някакво начало. Спомням си как веднъж, но само веднъж, чух да се загатва съвсем неясно за произхода на човешката раса, и то от устата на някакъв мислител. Той употреби тъкмо тази дума, която вие използвате — Адам (или Червена пръст)^[15]. Всъщност той я приемаше в най-общия ѝ смисъл и във връзка със самопроизволното покълване от плодородната почва (така, както се пръкват хилядите представители на низшите видове), повтарям, със самозараждането, да речем, на пет огромни човешки стада, които са се появили по едно и също време в пет отделни и почти еднакви една с друга части на земното кълбо.

При тези думи членовете на компанията започнаха да се посбутват, а един-двама се почукаха многозначително по челата.

Господин Силк Бъкингам, след като погледна първо тила, а после и темето на Аламистакео, заяви:

— Голямата продължителност на човешкия живот по ваше време, заедно с обичайната практика той да бъде изживяван на части, както вие обяснихте, трябва наистина да е оказала немалко влияние върху общото развитие и натрупване в областта на познанието. Ето защо аз смея да твърдя, че очевидната изостаналост на старите египтяни във всички клонове на науката, сравнена с постиженията на съвременните хора и най-вече с тези на янките, се дължи преди всичко на превъзходната здравина на египетския череп.

— Аз отново ще призная — с много любезен тон заяви Графът, — че съм затруднен да ви разбера; моля ви, кажете ми за кои клонове на науката намеквате по-специално.

Тук всички от компанията вкупом надигнаха глас, за да обяснят надълго и нашироко общоприетите хипотези, засягащи френологията и чудото на хипнозата при животните.

След като ни изслуша от начало до край, Графът премина на анекдоти, от които стана ясно, че първообрази на Гол и Спурцхайм^[16] са изгрявали и залазвали в Египет преди толкова много години, че са

почти забравени, а ловките машинации на Месмер^[17] са само жалък трик в сравнение с истинските чудеса на учените от Тива, които са създали въшките и много други подобни неща.

Аз прекъснах Графа, за да го попитам дали неговите съвременници са могли да предсказват затъмненията. Той се засмя с немалко презрение и каза, че са били способни на това.

Бях смутен донякъде, но все пак му зададох още въпроси, за да разбере познанията му по астрономия, когато един от групата, мълчал през цялото време досега, ми пошепна, че би било по-добре, ако се обърна по въпроса към Птоломей (независимо кой е той), а също и към някой си Плутарх за *facie lunae*^[18].

После аз попитах мумията за запалителните лещи и лупите и изобщо за обработката на стъклото, но още не бях свършил с въпросите си, когато онзи от групата, който непрекъснато мълчеше, ме хвана леко за лакътя, умолявайки ме да бъда милостив в името на бога и да надникна в Диодор Сицилийски^[19]. А Графът, вместо да ми отговори, само ме попита дали ние, съвременните хора, притежаваме такива микроскопи, с помощта на които можем да правим нарезки по камея^[20], така, както са го правили египтяните. И докато аз мислех как да отговоря на този въпрос, малкият доктор Поннонър успя да се изложи по един изключителен начин.

— Погледнете нашата архитектура! — възкликна той за голямо възмущение на двамата пътешественици, които го оципаха до посиняване, но без никакъв ефект.

— Вижте — извика той ентузиазирано — фонтана Боулинг-Грийн в Ню Йорк, а ако той е прекалено огромен за съзерцание, тогава погледнете само за миг Капитолия във Вашингтон! — Добрият мъничък доктор продължи да описва размерите на обекта, за който ставаше дума, при това с най-малки подробности. Той обясни, че само порталът е украсен с не по-малко от двайсет и четири колони с диаметър пет фута, отстоящи на десет фута една от друга.

Графът изказа съжаление, че не може да си спомни точните размери на някоя от по-известните сгради в града Азнак^[21], чиито основи са били положени неизвестно кога, а развалините му се издигали все още в една огромна пясъчна пустиня на запад от Тива във времето на неговото погребение. Всъщност (като говореше за портали) той си спомни за подобен портал, издигнат в някакъв неизвестен

дворец, който се намирал в предградието на Карнак; този портал имал сто четиридесет и четири колони с обиколка по трийсет и седем фута, отдалечени на дващест и пет фута една от друга. За да се доближи до него откъм Нил, човек трябвало да мине по алея с дължина две мили, където имало сфинксове, статуи и обелиски, високи по дващест, шейсет и сто фута. А самият дворец (доколкото си спомнял) само от едната страна бил дълъг две мили; обиколката му навярно била около седем мили. Стените му били богато изрисувани с йероглифи отвсякъде — и отвътре, и отвън. Той бе готов да потвърди без колебание, че петдесет или шейсет Капитолии на доктора биха се побрали между тези стени, но не беше съвсем сигурен дали двеста-триста подобни сгради е можело да бъдат натъпкани там без усилие. А дворецът в Карнак беше само една малка, незначителна постройка. Всъщност той (Графът) не би могъл да отрече оригиналността, великолепието и съвършенството на фонтана Боулинг-Грийн, описан от доктора. В края на краищата бе принуден да признае, че не бил виждал подобни неща нито в Египет, нито където и да е другаде.

На свой ред и аз попитах Графа какво ще каже за нашите железопътни линии.

— Нищо особено — отвърна той. — Те са много слаби, зле конструирани и несръчно поставени. В никой случай не могат да се сравнят с огромните, равни и прави пътища с метални канали, по които египтяните са пренасяли цели храмове и грамадни обелиски, високи по сто и петдесет фута.

Аз заговорих за нашите гигантски технически сили.

Той се съгласи, че ние също имаме някакво понятие от тези неща, но ме запита как бих повдигнал колоните, които крепят арките върху покривните греди дори и на малкия дворец в Карнак.

Реших да се престоря, че не съм чул този въпрос и го попитах дали има някаква представа за артезианските кладенци; в отговор Графът само повдигна вежди, а в същото време господин Глидон ми смигна и ми пошепна, че съвсем наскоро някакви инженери, наети да търсят вода, са открили такъв кладенец в Големия оазис.

Тогава аз подхвърлих нещо за стоманата, но чужденецът сбърчи нос и ме попита дали със същата стомана може да се изработи прецизна гравюра, подобна на тези, които се виждат по обелиските, макар и направени с медни остриета.

Това ни обезкуражи толкова много, че ние предпочетохме да променим посоката на удара и се насочихме към метафизиката. Поръчахме да ни донесат екземпляр от една книга, наречена „Слънчев часовник“^[22], и прочетохме няколко глави; в тях не съвсем ясно се говореше за нещо, което жителите на Бостон наричат Великото движение към Прогреса.

Графът само отбеляза, че големите движения са били съвсем обичайни и по негово време, а що се отнася до Прогреса, това било нещо твърде досадно, което никога не е успявало да си пробие път.

После заговорихме за прелестта и голямото значение на Демокрацията, но бяхме прекалено затруднени в желанието си да внушим на Графа съответното чувство за предимствата, от които ние се ползувахме, живеейки в страна, където съществуваша избирателни права *iad libitum*^[23] и където нямаше крале.

Той слушаше с видим интерес и в същото време изглеждаше като човек, който се забавлява немалко. След като свършихме, той заяви, че много, много отдавна е имало нещо съвсем подобно. Тринайсет провинции в Египет изведнъж решили да бъдат свободни и да дадат великолепен пример на останалото човечество. Те събрали своите мъдреци и скалъпили възможно най-оригиналната конституция. Известно време нещата вървели изключително добре, само да не бил техният удивителен навик да се хвалят. Всичко завършило с обединяването на тринайсетте щата с други петнадесет или двадесет, но то било извършено по най-отвратителния начин и с най-нетърпимия деспотизъм, който някога е съществувал върху лицето на Земята.

Аз попитах за името на тиранина-похитител.

Доколкото Графът можа да си спомни, то беше Моб.

Тъй като не знаех как да продължа този разговор, аз повиших глас и изказах съжаление, че египтяните не са познавали парата.

Графът ме погледна с голямо учудване, но не отговори. В същото време мълчаливият господин ме смушка силно с лакът в ребрата и след като ми каза, че достатъчно съм се бил изложил, поиска да узнае дали аз наистина съм такъв глупак, на когото не е известно, че съвременният локомотив води началото си от изобретението на Херо^[24], посредством Соломон де Каус^[25].

Сега вече ни застрашаваше неизбежната опасност да се объркаме напълно, но за голямо щастие доктор Поннонър, след като възвърна

спокойствието на духа си, се обърна към спасения и запитва дали хората в Египет биха претендирали сериозно за съперничество с днешните люде по най-важните подробности от облеклото.

При тези думи Графът погледна надолу към щрипките на своите панталони, после повдигна близо до очите си единия от дългите краища на фрака и го разглежда дълго и внимателно. Когато най-после го пусна надолу, устата му се разтегли в усмивка, която постепенно стигна от едното до другото му ухо; не си спомням той да е казал нещо в отговор.

Сега вече ние се съвзехме, а докторът, обръщайки се с голямо достойнство към мумията, поиска тя да отговори честно и откровено, така както подобава на истински благородник, дали в някой период от своята история египтяните са успели да разберат нещичко от производството на таблетките със захарна обвивка на Поннонър, или хапчетата на Брендрът^[26].

С безкрайно нетърпение зачакахме някакъв отзив. Но напразно. Отговор нямаше. Египтянинът се изчерви и наведе глава. Никога победата не е бивала така пълна; и никога поражението не е бивало приемано с такава неохота. Аз наистина не можах да понеса повече гледката на бедната и унижена мумия. Взех си шапката, поклоних се студено и си тръгнах.

Когато пристигнах у дома, минаваше четири часът и си легнах веднага. Сега е десет сутринта. Станал съм в седем часа, за да напиша тези бележки за благото на моето семейство и на цялото човечество. Впрочем семейството не ще го видя вече. Жена ми е зла и опърничава. Истината е, че този живот ми е дошъл до гуша; отвратен съм и от него, и от деветнайсетия век изобщо. Аз съм убеден, че всичко върви с главата надолу. Освен това изгарям от нетърпение да узная кой ще бъде президент през 2045 година. Ето защо веднага след като се обръсна и глътна чаша кафе, ще се отбия у Поннонър и ще поискам да ме балсамираат за няколкостотин години.

[1] Марка тъмна силна бира. Б. пр. ↑

[2] Един от главните градове в древен Египет. Б. пр. ↑

[3] Пресован картон (фр.). Б. пр. ↑

[4] Джордж Глидон — египтолог и американски консул в Кайро през трийсетте години на миналия век. Б. пр. ↑

- [5] Звукоподобие на английската дума „мистейк“ — грешка. Тук — „по погрешка“. Б. пр. ↑
- [6] Свещен бръмбар у древните египтяни. Б. пр. ↑
- [7] Белезникава фиброзна обвивка на очната ябълка. Б. пр. ↑
- [8] Сезамовидната кост на стъпалото — една от малките кости на големия пръст на крака. Б. пр. ↑
- [9] Вкупом (фр.). ↑
- [10] Известен комедиен актьор от онова време. Б. пр. ↑
- [11] Връзка на панталона, която го опъва под обувката (нем.). Б. пр. ↑
- [12] Риза (фр.). Б. пр. ↑
- [13] Метод за консервация на тъкани чрез впръскване на силен разтвор на живачен двухлорид и алкохол в кръвоносните съдове. Б. пр. ↑
- [14] Еврейско мистическо учение. Тук в смисъл на съвсем неразбираем текст, главоблъсканица. Б. пр. ↑
- [15] Староеврейската дума „Адме“ — намек за сътворението на първия човек от пръстта. Б. пр. ↑
- [16] Лекар, съвременник на По, псевдоноватори в неврофизиологията. Б. пр. ↑
- [17] Немски лекар (1773–1815), използвал нашироко хипнозата. Б. пр. ↑
- [18] „Лицето на Луната“ (лат.) — труд на Плутарх. Б. пр. ↑
- [19] Древногръцки историк от I век пр.н.е. Б. пр. ↑
- [20] Художествено изработено украсение. Б. пр. ↑
- [21] По всяка вероятност палиндром на Канзас, САЩ, който по звучене напомня и за древноегипетския храм комплекс Карнак. Б. пр. ↑
- [22] Списание с трансцедентни позиции, осмивано от автора. Б. пр. ↑
- [23] Свободно, по желание (лат.). Б. пр. ↑
- [24] Херон, александриец, живял във II–I в. пр.н.е. Създал един от първообразите на парната машина. Б. пр. ↑
- [25] Саломон де Ко (1576–1626). Френски инженер, изложил подробно принципа на действие на парния двигател. Б. пр. ↑
- [26] По всяка вероятност действителни наименования на лекарства от епохата на автора. Бенджамин Брендрът е английски

фармацевт, имигрирал в САЩ. Б. пр. ↑

Издание:

Едгар Алън По
Спускане В Маелстрьом
Сборник научнофантастични разкази
Библиотека „Галактика“ №10, 1979

Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка Константинова, Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Огнян Сапарев, Светослав Славчев

Подбор и превод: Александър Бояджиев
Рецензент: Светозар Златаров
Редактор: Петър Алипиев
Редактор на издателството: Милан Асадуров
Оформление: Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев
Илюстрация на корицата: Текла Алексиева
Художествен редактор: Иван Кенаров
Технически редактор: Пламен Антонов
Коректор: Паунка Камбурова

Американска, I издание

Дадена за печат на 30. VIII. 1979
Подписана за печат на 5. XII. 1979
Излязла от печат на 15. XII. 1979
Формат 32/70×100. Изд. № 1307
Печ. коли 10. Изд. коли 6.48. Цена 1 лв.
Код 08 95366-23231/5704-30-79

Книгоиздателство „Г. Бакалов“, Варна, 1979
Държавна печатница „Балкан“, София

The Science Fiction of Edgar Allan Poe
Penguin Books, 1976

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.